

UiO : **Det juridiske fakultet**

Stortingets granskning av regjeringens protokoller i 1815- 1816

Det første kontrollarbeid i den nye unions vår

Kandidatnummer: 778

Leveringsfrist: 25. april 2015

Antall ord: 15 789

*Nora og Svea en Krans skulle flette
Af Egeløvet saa frisk og saa grøn,
Og paa din hædrede Isse den sætte:
Folkenes Kjærlighed bliver Din Løn.
Skjønt skal Dit Liv mellem Børnene svinde.
- Nordmand og Svensk - dem Du lige har kjær.
Carl! I Norden Dit elskede Minde
Evig, ja evigt uglemmeligt er¹*

¹ Øverland (1896), s.69. Fra sang skrevet av Nansen til Kongen på hans bursdag 7. oktober 1815.

Innholdsfortegnelse

1	FORORD.....	1
1.1	Tema.....	1
1.2	Kilder.....	3
1.3	Videre fremstilling	5
2	STORTINGETS ENSTEMMIGE BESLUTNING OM OPPRETTELSE AV EN PROTOKOLLKOMITÉ.....	6
2.1	Representant Nansens forslag om opprettelse av en protokollkomité	6
2.2	Nansens argumentasjon.....	10
2.3	Stortingets reaksjoner.....	12
2.3.1	Krogshs tale	13
2.3.2	Schiøtz' tale.....	14
2.3.3	Bugges tale.....	15
3	GRUNNLOVENS SYSTEM FOR STORTINGSKONTROLL MED REGJERINGEN	16
3.1	Om den utøvende makt.....	16
3.2	Om den lovgivende makt	17
3.3	Nærmere om grl. § 75 f - hjemmelen for protokollgranskning	21
3.3.1	Innledning	21
3.3.2	Historisk opphav	22
3.3.3	Kontrollobjektet	24
3.3.4	Rettighet eller plikt til å granske?	24
4	STORTINGETS KONTROLLARBEID HØSTEN 1815.....	26
4.1	Hvorfor ble det ikke opprettet en fast protokollkomité?	26
4.2	Stortinget fikk en protokollkomite allikevel	27
4.3	Protokollkomiteens habilitetsproblemer.....	28
4.4	Stortinget arbeidet sakte	31
5	STORTINGETS KONTROLLARBEID VÅREN 1816	32
5.1	Innledning.....	32
5.2	Odelstinget behandlet Nansens ankeposter	33
5.2.1	Nansens post 1 - Statsrådutnevnelser på Stortinget	33
5.2.2	Nansens post 2 - Holst	34
5.2.3	Nansens post 3 - Rigets Herrer	36

5.2.4	Nansens post 4 - Benådning.....	37
5.2.5	Nansens post 5 - Reduksjon av forsvarsverk	38
5.2.6	Nansens post 6 - Forbud mot fremmede reisende.....	39
5.3	Saker fra Christiania.....	40
5.3.1	Innledning	40
5.3.2	Procurator Hans Møller.....	41
5.3.3	1 - Oppstand i andre og tredje bataljon av de Aggershusiske Skarpskyttere	41
5.3.4	2 - Uorden i statssekretærens protokollførsel	42
5.3.5	3 - Generalkommandoen og General-Auditoriatet refererte i statsrådet.....	42
5.3.6	4 - Lensmann Bruun opphisset allmuen.....	43
5.3.7	5 - Desertør jeger Ole Sørensen	43
5.3.8	6 - Ellefsen og Hetting ønsket begge å bli sorenskriver	44
5.3.9	7 - Om Løvenskiold og Vogt	45
5.3.10	8 - Tollkurs og embetslønn i strid med Eidsvoll-garantien?	46
5.3.11	9 - Bortfalt anke mot regimentet	47
5.3.12	10 - Stifts-Overrets-Procurator Hansons suspensjon.....	47
5.3.13	11 - Carl Johan Gerss.....	48
5.3.14	12 - Sjøsoldat Jacob Folvik	49
5.3.15	13 - Urolige bønder.....	49
5.3.16	14 - Skipper Jensen og husinkvisisjoner.....	50
5.3.17	15 og 16 - Ole Hilen, Erich Gustav Wichborg og husinkvisisjoner	50
5.3.18	17 - Oberstinde Rosbach af Trondhjem.....	50
5.3.19	18 - General-Inqvarterings-Commissionen	51
5.3.20	19 - Evanger kirke	52
5.3.21	20 - Pensjoner	52
5.3.22	21 - Sorenskriver Kiørboe	52
5.3.23	22 - Mobilieskat.....	53
5.3.24	23 - Lensmann Mandt.....	53
5.3.25	24 og 25 - Kjøpmann Grønnerup og bokhandler Hielm.....	54
5.3.26	26 - Overdratt rett til sanksjonering.....	55
5.3.27	27 - Mantheys enke og byfogd Rasmussen	55
5.3.28	28 - Hoer og Leiermaal.....	55
5.4	Saker fra Stockholm	56
5.4.1	A - Overskudd til statskassen.....	56
5.4.2	B og C - Flere pengeposter	57
5.4.3	D - Kammerjunker Lowzow	57
5.4.4	E - Over-Inspecteur Nilsen	60
5.4.5	F - Qvittancer	60
5.4.6	G - Soldat Anders Trypmachers benådning.....	60

5.4.7	H - Fredrikstad Fæstnings Fortificationscasse	61
5.4.8	I - Sognepresten og Cæpitain Jæger på Oddernes.....	61
5.4.9	K - Stiftamtmand Schouboes skogsfelt.....	62
5.4.10	L - Statsråd Motzfeldts penger	63
5.4.11	M - Fredrikstads Post-Intrader.....	63
5.4.12	Troskapsedens grunnlovsmessighet	64
5.5	Nansen ønsket åpenhet vedrørende Odelstingets innstilling.....	65
6	KONKLUSJON.....	65
	LITTERATURLISTE.....	70
	VEDLEGG.....	82
I - H.L. Nansen:	Tvende Motioner, 2. august 1815.....	82
II - Tidsskriftet Den Lille Trondhjemske Tilskuer,	8. august 1815	82
III - Tidsskriftet Den Lille Trondhjemske Tilskuer,	24. august 1815	87
IV - Tidsskriftet Bjørgvin,	15. juni 1816	88
V - Johs. Andenæs: Dok. nr. 4 "Protokollkomiteens særstilling",	20. januar 1953	92

1 Forord

1.1 Tema

Tema for denne oppgaven er Stortingets granskning av regjeringens protokoller i 1815-1816.

Stortingets tre hovedoppgaver etter Grunnloven § 75 er lovarbeid, budsjettarbeid og kontrollvirksomhet.² Granskning av regjeringens protokoller hører under den tredje hovedoppgaven; kontrollvirksomhet. Stortinget ble i 1814 gjennom Grl. § 75 f utstyrt med hjemmel til å la seg "*forelægge Statsraadets Protocol*".³ Dette har lenge blitt forstått som en "*sammenhengende og fuldstændig Kontrol med Statsstyrelsen, saaledes som denne kommer tilsyne i Regjeringens Protokoller*."⁴ Regelen er sentral i denne fremstillingen, fordi den ble utgangspunktet for stortingskontrollen med regjeringen i 1815-1816.

På Eidsvoll i 1814 skapte grunnlovsfedrene en ny maktfordeling og kontrollstruktur i norsk statsliv. Dette ble gjort ved hjelp av utenlandske forbilder, og med mål om norsk selvstyre under Christian Fredrik (1786-1848)⁵ som norsk konge. Begivenhetene gikk sin gang, og i november 1814 var grunnloven tilpasset det som skulle bli den nye, norske forfatningsvirkelighet, nemlig en union med Sverige under felles konge - Carl XIII (1748-1818).⁶

Tiden etter unionsinngåelsen var preget av massive omveltninger som medførte utrygghet, spesielt med tanke på forholdet til Sverige. Mange var bekymret for at den dyrekjøpte friheten skulle mistes like hurtig som den ble vunnet. Kanskje ville svenskene annektere Norge som provins? Kunne nordmenn være trygge på at regjeringen ville fremme norske interesser, eller var de korrumpert med gaver og ordenstildelinger av svenskene?

Innenfor denne fascinerende ramme ble kimen til dagens stortingskontroll med regjeringen skapt. I den konstitusjonelle stats begynnelse måtte de første stortingsmennene bruke redskapene som lå for hånden for å styre utviklingen etter beste evne. Helt sentralt stod kontroll med statsrådets protokoller.

² Stang (1833), s.66-67

³ GV s.158

⁴ Aschehoug (1885), s.437

⁵ Mykland (2009) Chr. Fredrik

⁶ Mardal (2015) Karl 2

I dag utfører alle de tre skandinaviske nasjonalforsamlinger kontroll med sine regjeringer, dels politisk og dels juridisk. Politisk skjer dette gjennom diskusjon og meningsutveksling, og juridisk gjennom granskning, tiltale og dom.⁷

Stortingets kontroll er en "*etterfølgende prosess*" der Stortinget tar for seg regjeringens virksomhet for å "*avdekke feil og mangler*". Dette står som alternativ til forutgående prosesser der Stortinget instruerer regjeringen i enkeltsaker, noe som er karakterisert som stortingsregjereri, fordi det innebærer at regjeringens handlingsrom begrenses i så stor utstrekning at Stortinget i realiteten får den utøvende makt.⁸

De mest interessante historiske spørsmål er disse: Hva anså Stortinget for å være kontrollverdig i 1815-1816? Hvilke av regjeringens beslutninger, handlinger og unnlatelser trigget stortingskontroll? Hvordan utførte Stortinget sin kontroll? Og hvordan reagerte Stortinget når feil og mangler ble avdekket? Hvor ofte ble regjeringen stilt til ansvar?

Denne oppgaven er avgrenset til det første ordentlige Storting i 1815-1816, som ble åpnet for nøyaktig 200 år siden. Stortinget kontrollerte da ikke bare den nye regjeringens embets handlinger for innværende sesjon, men også flere begivenheter fra og med sommeren 1814. Derfor er disse hendelsene fra 1814-1815 også behandlet. Protokollgranskningen i 1815-1816 omfattet ikke det som senere skulle bli den første riksrettssak mot statsråd Frederik Haxthausen (1750-1825)⁹, og denne saken er derfor kun summarisk behandlet.

Denne masteroppgaven er forhåpentligvis et nyttig tilskudd i det konstitusjonelle Norges tidlige rettshistorie. Så vidt jeg vet er dette første gang at Stortingets protokollgranskning i 1815-1816 gjennomgås så detaljert som her.

En historisk gjennomgang av Stortingets tidlige kontrollvirksomhet kan muliggjøre fruktbare sammenligninger med nåtidens kontroll: Arbeidet dagens kontroll- og konstitusjonskomité utfører på Stortinget har klare og uavbrutte linjer tilbake til de prinsipper og rutiner stortings-

⁷ Aschehoug (1885) s.435-436

⁸ Sejersted (2002), s.30 og 88

⁹ Holm (2009)

mennene formga i 1815-1816. En slik sammenligning lot seg ikke gjennomføre innenfor de grenser som gjelder for masteroppgaver, men jeg oppfordrer lesere til å ha dagens kontrollarbeid i bakhodet under lesningen.

1.2 Kilder

De viktigste primærkildene er Stortingets forhandlinger og etterretninger. Dette er imidlertid senere rekonstruksjoner av det som foregikk på Stortinget, og er ikke fullstendige og autentiske referater. Rekonstruksjonen er gjort ved hjelp av en rekke dagbøker, brev, tidsskrifter og skrevne og trykte forslag og taler fra Stortinget der dette har vært tilgjengelig¹⁰. Disse bøkene er vanskelige å finne frem i. Derfor har jeg utviklet et eget kodesystem for disse bøkene, som skal lette kildesjekk og som forklares i kildelisten.

Utover det ovennevnte finnes lite underlagsmateriale i Stortingsarkivet fra den første protokollgranskningen. Hovedsakelig inneholder arkivet håndskrevne lånesedler til og fra departementene. Mye tyder på at protokollkomiteen har lånt originaldokumenter fra departementene, for så å levere dem tilbake når de var ferdige med dem.¹¹

Dagbokskildringene fra Wilhelm Frimann Koren Christie (1778-1849)¹², Claus Pavels (1769-1822)¹³, Peter Motzfeldt (1777-1855)¹⁴ og Hans Jørgen Wetlesen (1775-1844)¹⁵, som fulgte eller var del av begivenhetene i 1814-1816, har utfyllt huller i Stortingets egne publikasjoner og levendegjør perioden.

Yngvar Nielsens utgivelser av brev mellom Kronprins Carl Johan (1763-1844)¹⁶ og stattholder Hans Henrik von Essen (1755-1824)¹⁷ har vært svært nyttige, fordi de tilfører fremstillingen svenske perspektiver.

¹⁰ Torp (1963), s.258-261

¹¹ Korrespondanse med Marthe Hommerstad, Stortingsarkivet, 24. februar 2015

¹² Lindstøl (1892), s.28

¹³ Pavels, SNL

¹⁴ Thyness (2009)

¹⁵ Lindstøl (1892), s.145

¹⁶ Mardal (2014) Karl Johan

¹⁷ Mardal (2009) Essen

Kildesamlingen *Grunnloven vår* med sine historiske utgaver av Grunnloven har også vært nyttig.

Det ble skrevet en del i samtidige tidsskrifter om mange av sakene som ble kontrollert. Jeg har gjennomgått samtlige utgivelser fra den aktuelle perioden av Den Lille Trondhjemske Tilskuer, også omtalt her som Tilskueren, Bjørgvin, Mimer og Det norske Nationalblad, også omtalt her som Nationalbladet.¹⁸

Når det gjelder all sekundærlitteratur er det viktig å huske at forfatterne ulike tolkninger aldri kan gi et fullstendig og presist inntrykk av hendelsene i 1815 og 1816. Forfatterne var farget av sin tid, sine ideer og sitt oppdrag.

Tidligere har ingen historikere eller jurister festet seg særlig ved stortingskontrollens begynnelse. Fredrik Sejersted ga i sin doktorgradsavhandling *Kontroll og konstitusjon* fra 2002 den nyeste rettshistoriske gjennomgang av Stortingets kontroll i perioden 1815-1816. Han skrev syv sider om tiden frem til 1884 og baserte seg i stor grad på Alf Kaartvedts kapitler i *Det Norske Storting gjennom 150 år* fra 1964. Kaartvedt viet komitéarbeidet omtrent ni sider, og skrev et eget kapittel om kontroll med regjeringen, men hovedvekten i dette verket ligger i tiden etter 1818.¹⁹ Ellers finnes det en god del materiale i Sverre Steens *Det frie Norge bind II På fallittens rand* fra 1951. Av eldre juridisk litteratur fra 1800-tallet er særlig Henrik Steenbuch, Nils Höjer, Bredo Morgenstjerne, Frederik Stang og Torkel Halvorsen Aschehoug interessante, men de foretok aldri noen grundig gjennomgang av stortingskontrollen i 1815-1816.

Historikere som Wilhelm Keilhau, Bernt August Nissen, Ole Andreas Øverland, Johan Ernst Welhaven Sars, Yngvar Nielsen, og Jens Arup Seip skrev litt om stortingskontroll, men de har sjelden konkrete kildehenvisninger. Til tross for polemiske vinklinger har jeg også bygget på Øverland og Sars som gir interessante tolkninger.

¹⁸ Jeg takker Ruth Hemstad ved Nasjonalbiblioteket for stor hjelp.

¹⁹ Sejersted (2002), s.199, hans fotnote 1

Den nyeste rent historiske fremstillingen om stortingssesjonen i 1815-1816 er skrevet av Gunnar Bolstad i 2014, men heller ikke han har konkrete kildehenvisninger utenom kildelisten bakerst i boken.

Øvrig sekundærlitteratur inneholder fragmenter av historien om denne perioden. Alle viktige og sentrale personer er presentert med fullt navn og leveår. Perifere personer, eksempelvis navn som dukker opp i de ulike kontrollsakene, presenteres med leveår kun dersom jeg har kommet over informasjonen underveis i kildearbeidet. De forkortelser som anvendes i fotnotene forklares fortløpende i kildelisten.

1.3 Videre fremstilling

Kapittel 2 er en gjennomgang av oppstarten av Stortingets kontrollarbeid i 1815. Protokollgranskningen hører inn i en større sammenheng. Derfor utforskes Grunnlovens system for stortingskontroll med regjeringen i kapittel 3. I kapittel 4 gjennomgås den første protokollkomiteens arbeid og de ulike utfordringene de støtte på. Etter hvert ble det klart at kontrollen måtte skje i Odelstinget. Derfor endte alle kontrollsaker opp der. I kapittel 5 gjennomgås systematisk alle saker som ble gransket i Odelstinget i 1816. Sakene har beholdt numrene og bokstavene de ble tildelt av Odelstinget. Av plass- og tidshensyn er kun noen få saker av spesiell viktighet viet stor plass. De øvrige sakene er kun summarisk referert for å gi leseren oversikt over det totale sakstilfanget. Oppgaven konkluderes i kapittel 6.

2 Stortingets enstemmige beslutning om opprettelse av en protokollkomité

2.1 Representant Nansens forslag om opprettelse av en protokollkomité

Den 2. august 1815 innleverte bestefaren til Fridtjof Nansen (1861-1930)²⁰, stortingsrepresentant Hans Lejerdahl Nansen (1764-1821)²¹, forslag om opprettelse av en protokollkomité på Stortinget. Dette skulle bli opptakten til den første systematiske og institusjonaliserte kontroll med statsrådets protokoller.²²

Frem til denne sommerdagen foregikk kontrollarbeidet i kortlivede komiteer med begrenset mandat. Grunnen til at kontrollvirksomheten i tiden frem til 1815-1816 ikke fikk noen klar og varig struktur skyldes kanskje at Stortinget virket under ekstraordinære omstendigheter.

Et eksempel på en slik kortlivet komité oppstod i tiden mellom Christian Fredriks tronfratagelse og oppstarten av forhandlingene med svenskene i 1814. Da initierte statsrådet opprettelsen av en komité for å gjennomgå statsrådets protokoller. Denne komiteen skulle gi en "*detaillert forestilling om rigets sande forfatning*"²³. Antageligvis var hovedformålet at nordmennene skulle gå velinformert til forhandlingsbordet. Noen stortingsrepresentanter motsatte seg at statsrådsprotokollene skulle granskes på dette tidspunkt. Kaartvedt tolket disse motforestillingene som "*ad hoc-argumenter, fabrikkert for den spesielle nasjonale situasjon*".²⁴

To ytterligere kortlivede protokollkomiteer ble opprettet etter krigen og freden på høsten i 1814, hvorav den ene skulle granske Overkrigskommisjonens virksomhet, og den andre skulle granske regjeringsprotokollene vedrørende inngåelsen av Mossekonvensjonen.²⁵ Den sistnevnte arbeid resulterte i Odelstingets første riksrettstiltale²⁶ mot statsråd Haxthausen.

²⁰ F. Nansen, SNL

²¹ Lindstøl (1892) s.99

²² SF-1815-16-bind1-s.322-323

²³ SE-1814-33-bind1-s.118

²⁴ Kaartvedt (1964), s.209

²⁵ Kaartvedt (1964), s.209

²⁶ Sejersted (2002), s.201

Nansens forslag den 2. august var begrunnet i seks ulike ankeposter.²⁷ Disse postene var ulike saker som hadde rast i mediene. Han ønsket at komiteen skulle settes til å "*undersøge og gennemgaae Statsraadets Protokoller*" for å få klarhet i om tidsskriftenes og folkets harme var berettiget.²⁸

Samme dag fremsatte også stortingsrepresentant Carl Stoltenberg (1766-1830)²⁹ forslag om en protokollkomité. Referatet er knapt, men komiteen Stoltenberg skisserte hadde antageligvis en fastere struktur og en mer prinsipiell rolle enn Nansens, fordi han, slik det fremgår senere i oppgaven, generelt hadde en juridisk og prinsipiell tilnærming til ulike spørsmål. De to forslagene ble slått sammen til ett og fikk dermed Stoltenbergs struktur og Nansens aktualitet.³⁰

Bilde: Carl Stoltenberg malt av M. Stoltenberg

Den 4. august 1815 var Stortinget samlet for avstemning i saken, og det ble enstemmig besluttet at

"En Committee til at gennemgaae Statsraadets Protokoller havere nærmere at meddele Storthinget Resultatet af dens Undersøgelser. Som en Følge heraf skal Statsraadet

²⁷ SF-1815-1816-bind1-s.323

²⁸ SF-1815-16-bind1-s.322

²⁹ Lindstøl (1892) s.130

³⁰ SF-1815-16-bind1-s.328

anmodes om at meddele Storthinget sine Protokoller til Afbenyttelse i denne henseende".³¹

Bilde: Christian Sørensen malt av A. Tidemand

Representant Christian Sørenssen (1765-1845)³² foreslo ifølge Pavels at protokollene også måtte omfatte "*den norske Regjerings Protocoller i Stockholm, hvoraf skulde fordres bekræftet Afskrift*". Dette ble også enstemmig bestemt.³³

Forslaget fikk "*almindelig og sterk Tilslutning baade inden- og udenfor Storthinget*".³⁴ Mange var usikre på hva den nye statskonstruksjonen faktisk innebar. Den norske valgakten av 4. november 1814 bestemte at "*Kong Carl XIII er valgt til Norges constitutionelle Konge*", men benevnelsen XIII fikk flere til å undre seg over hvorvidt Norge med dette var annektert av Sverige.³⁵ Var Norge en selvstendig unionsstat eller en provins i Sverige? En protokollkomité kunne kanskje sikre Norges overlevelse som stat. Kronprinsen skrev den 10. september 1815 til stattholderen om Nationalbladet som hadde utkommet den 1. september 1815, under en måned etter Nansens forslag. Der hadde forfatteren, Jonas Anton Hielm³⁶, ment at hvis Norge var en provins i Sverige, så burde kongen kalles Carl XIII, men hvis Norge var et kongerike, ja så burde kongen hete Carl I. Carl Johan beskyldte Hielm for å piske opp stemningen og

³¹ SF-1815-16-bind1-s.329

³² Lindstøl (1892) s.135

³³ Pavels (1867), s.177

³⁴ Sars (1913), s.35

³⁵ Nielsen (1869), s.219-220

³⁶ Se mer om saken i Mardal (2015) Karl 2. Se biografi for Hielm i pkt. 24 og 25, kap. 5

mente han derfor måtte "føre[s] for Domstolene". Denne saken illustrerer usikkerheten som rådet.

Bilde: Kong Carl XIII av Sverige og Norge

Komiteen ble straks befolket av representantene Nansen, Stoltenberg, Peter Olivarius Bugge (1764-1849)³⁷, Lorentz Lange (1783-1860)³⁸ og Andreas Bonnevie (1782-1833)³⁹. Pavels kalte dem de "*djærveste, urokkeligste Stridsmænd i Forsamlingen*".⁴⁰ Sverre Steen karakteriserte Bonnevie som en "*stram unionsfiende*", Lange som en "*konsekvent*" opposisjonsmann mens Bugge var "*voldsom*" mot andre. Den 30. november 1815 utbrøt Bugge eksempelvis at stortingspresident Christie var "*en af de største Slyngler, der leve paa Jorden*".⁴¹ Men personlig var Bugge "*ømskinnet*".⁴² Steen dømte Nansen til opposisjonens far, for ivrigere selvstendighetsmann og hissigere opposent fantes ikke.⁴³ Carl Johan beskrev Nansen, kanskje noe ironisk, som "*Fædrelandets Ven*".⁴⁴ Nationalbladet skrev om disse menn at "*held os, at vi have et Storthing, der bestaaer af Mænd som erkjende Vigtigheden af den dem overdragne hæderlige Bestilling, at opretholde vor Ære og forsvare vore Rettigheder! Til dem sætte vi vort Haab, vor trøst*".⁴⁵

³⁷ Lindstøl (1892) s.24

³⁸ Lindstøl (1892) s.84

³⁹ Lindstøl (1892) s.18-19

⁴⁰ Pavels (1867), s.177

⁴¹ Pavels (1867), s.295

⁴² Steen (1953) s.92-94

⁴³ Steen(1953) s.93

⁴⁴ Nielsen (1869), s.221

⁴⁵ Det Norske Nationalblad 1815.08.01

Historiker og riksarkivar Michael Birkeland har kaldt 2. august for "*opposisjonens fødselsdag*".⁴⁶ Ernst Sars påpekte at Nansen, Bugge, Lange og Bonnevie sammen med Niels Stockfleth Schultz (1780-1832)⁴⁷ utgjorde den første opposisjon. Disse hadde "*udpræget patriotisk Mistænksomhed og Tilbøjelighed til at se Regjeringen paa Fingrene*", men hadde ikke noe felles politisk program.⁴⁸ Sverre Steen mente opposisjonen allikevel hadde dette: de delte frykten for amalgamasjon av det norske og svenske, til ett rike. Svenskene så en slik sammen-smeltning som "*særlig attråverdig*".⁴⁹

Hva gikk Nansens forslag helt konkret ut på? Med 58 mot 26 stemmer ble det bestemt at hans tale og forslag i sin helhet skulle trykkes⁵⁰, og derfor er det bevart i dag. Nationalbladet opplyste om at "*mangfoldige Exemplarer af den ere solgte*"⁵¹ - et tegn på at det ble mottatt med interesse.

2.2 Nansens argumentasjon

Nansen begynte først med en lignelse om fire venner. "*Der vare fire Venner, vi ville kalde dem A, B, C og D.*"⁵² Her fikk stortingsmennene svært utførlig høre hva som foranlediget forslaget. Lignelsen om vennene "*udgjorde i Skrivt 4 Sider*", klaget Christie.⁵³ Biskop Mathias Bonsach Krogh (1754-1828)⁵⁴ omtalte lignelsen som den "*lange, trættende præambulation*".⁵⁵

Med A mente Nansen den norske nasjon. B skulle være regjeringen, og D var ham selv, og antageligvis også resten av Stortinget. C skulle være alle de personer som har spilt, spiller og

⁴⁶ Nissen VI (1964), s.148

⁴⁷ Lindstøl (1892) s.120

⁴⁸ Sars (1913), s.24 og Steen (1953), s.73

⁴⁹ Steen (1953), s.78

⁵⁰ SF 1815-16 bind 1, s.323

⁵¹ Det Norske Nationalblad 1815.08.11

⁵² Nansen (1815) s.3

⁵³ Christie (1900), side 76

⁵⁴ Lindstøl (1892), s.81

⁵⁵ SF-1815-16-bind1-s.332

vil spille konfliktmakerens rolle.⁵⁶ Pavels skrev i sin dagbok den 13. august 1815 at C visstnok var Christie, selvom han fant det vanskelig å tro.⁵⁷

Mellom nasjonen (A) og regjeringen (B) hadde det hersket bittert hat, forklarte Nansen, men nå var dette forandret til det "*nøieste og oprigtigste Venskab*". Kort tid etter at vennskapsbåndet var knyttet, var imidlertid nasjonen (A) blitt misfornøyd med noen av regjeringens (B) handlinger, som han mente "*stride imod de indgangne gjensidige Forpligtelser*".⁵⁸ Konfliktmakeren (C) visste å utnytte dette, og med sin "*rænkefulde Character*" gikk han til både nasjonen (A) og regjeringen (B) for å forsterke de spenninger som hadde bygget seg opp dem imellom.⁵⁹

Nansen (D), "*hvis ærlige Sjæl enhver Tanke om Egennytte var fremmed, græmmede sig i sit Inderste over den Misforstaaelse, som var opkommet imellem hans bedste og fortroligste Venner, A og B.*"⁶⁰

Løsningen var at nasjonen (A) skulle gi sine ankeposter til Nansen (D), som deretter tok dem med til regjeringen (B) for å løse konflikten. Nansen beskrev med de vakreste ord hvordan regjeringen (B) som takk for dette ville vise ham sin aktelse med et "*varmt haandtryk*". Nansens (D) formaning til regjeringen (B) var at den i sitt "*Hjertes Ædelmodighed og Retskaffenhed vilde paalægge*" seg selv når den "*finder Ankeposterne [fra nasjonen] grundede, at rette hvad der kan rettes, give Fyldestgjørelse for hvad der ikke staaer til at ændre, og opfylde ethvert af*" den norske nasjons (A) "*yttret billigt Ønske*." Dette for å bevare vennskapsbåndet mellom nasjonen (A) og regjeringen (B) for "*Evigheden*".⁶¹

Nansen så denne fremgangsmåten der regjeringens virksomhet etterkontrolleres som en nødvendig mekanisme for å bevare det fredelige samlivet mellom nasjonen og dens regjering. Han hadde den 2. august allerede seks ankeposter, som han mente at trengte en slik behandling som beskrevet ovenfor. Disse sakene var alle velkjente samtaletemaer i 1815. Postene

⁵⁶ Nansen (1815), s.9

⁵⁷ Pavels (1867), s.185

⁵⁸ Nansen (1815), s.3

⁵⁹ Nansen (1815), s.6

⁶⁰ Nansen (1815), s.6

⁶¹ Nansen (1815), s.8

han gjennomgikk var som nevnt ovenfor blitt reist i ulike tidsskrifter.⁶² Nationalbladet skrev at det "*taltes meget om især den anden og den fjerde af de fremførte Ankeposter, det er os alle bekjendt*".⁶³ Tilskueren talte om en "*ulmende misnøye*" med regjeringen.⁶⁴

De seks ankepostene gjennomgås grundig i kapittel 5.

2.3 Stortingets reaksjoner

Stortingspresident Christie kalte Nansens tale for "*Eventyret*"⁶⁵ - kanskje fordi den hadde ukonvensjonell form og lengde. De enkelte ankepostene vakte liv og røre i stortingssalen. Den 4. august 1815 var det klart for å høre reaksjonene. Schulz leste opp sin betenkning til støtte for forslaget.⁶⁶ Bonnevie talte "*meget varmt*" for komiteens nedsettelse.⁶⁷ Tre av representantene hadde særlig velformulerte innlegg, som er bevart. Disse sier mye om hvordan stortingsrepresentanter så forholdet mellom lovgivende og utøvende makt, og Stortingets kontrolloppgave.

Bilde: Stortingspresident Christie

Nedenfor gjennomgås de tre bevarte betenkningene, som ble fremført som taler. Først ut var Krogh, som leverte gode argumenter for hvordan kongen kunne styrke sin posisjon ved å dele

⁶² Steen (1953), s.87

⁶³ Det Norske Nationalblad 1815.08.11

⁶⁴ Steen (1953) s.87

⁶⁵ Christie (1900), s.77

⁶⁶ Wetlesen (1815), s.49

⁶⁷ Wetlesen (1815), s.49

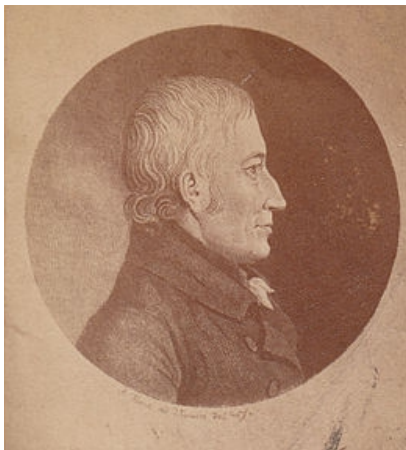
protokollene med Stortinget. Deretter fulgte Eiler Hagerup Schiøtz (1775-1855)⁶⁸ og Peter Olivarius Bugge (1764-1849)⁶⁹ som fremhevet behovet for å styrke tilliten mellom både svensker og nordmenn, og mellom nordmenn og sin regjering. Verktøyet de alle ville anvende var åpenhet. Betenkningene fremstår som moderne og fornuftige, hvis de leses frigjort fra den gammelmodige språkdrakten.

2.3.1 Kroghs tale

Kroghs betenkning var elegant og svulstig, og Kaartvedt mente han demonstrerte "*øvelse og erfaring*" som stammet fra eneveldet "*i å prise fyrstens visdom*".⁷⁰

Krogh lovpriste den "*Frihedsaand*" som er "*den landsfaderlige Regents*" og regjeringens "*Yndlingsbarn*".⁷¹ Denne frihetsånden må vi ønske at skal "*besjele Statens borgere*", slik at "*Regentens og Folkets gjensidige Agtelse og Kjærlighed bevarer*"

Pavels nevnte i sin dagbok for 4. august at Krogh fant Nansens innledning "*trættende vidløftig*", og bemerket tørt at dette var et "*Prædicat de fleste Tilhørere nok ogsaa tillagde hans Høiærværdigheds Tale*".⁷² Krogh holdt nemlig også selv en lang tale.

Bilde: Representant Krogh

⁶⁸ Lindstøl (1892), s.119

⁶⁹ Lindstøl (1892), s.24

⁷⁰ Kaartvedt (1964), s.211

⁷¹ SF-1815-16-bind1-s.331

⁷² Pavels (1867), s.175

Krogh malte ut i sterke farger hvor god tilværelsen ville bli, hvis bare komiteen ble en realitet: *"Saa vil og den skjønneste Fortroligheds Rosenbaand slynge sig om deres hjerter, Folket lyftes ved at see Kronen paa den gode Regents Isse, og denne finde Kronens ellers tunge Byrde lettere."*⁷³

Han appellerte direkte til kongen og minnet om at alt dette vakre ville skje fordi alle *"Misgreb, i hvilket hans hjerte ingen Deel havde"* ville bli forklart med *"Aarsagene dertil"* og det som *"uretteligen"* hadde blitt handlet ville bli rettet opp igjen. Hans lønn for dette ville bli *"den hele Nations [...] Agtelse og Tiltroe"*.

Krogh angrep Nansens ankeposter, som han ikke kunne *"bifalde"*. Fordi Nansen og Krogh begge var enige om at protokollkomiteen burde opprettes, avstemningen endte som nevnt med enstemmighet, så kan det se ut til at Krogh følte behov for å tone ned Nansens skarpe tale, for å sikre at ikke Konge og regjering skulle sette seg på bakbena.⁷⁴ Stattholderen beroliget Kongen etter å ha pratet med Christie om at nordmenn flest var *"velsindet"* og at de mest *"fornuftige"* var uenige med hva Essen karakteriserte som Nansens *"latterlige Bemærkninger"*.⁷⁵ Wetlesens dagbok kan underbygge et slikt synspunkt. Han skrev at Krogh roste Nansens *"Frimodighed"* men at han ikke kunne *"bifalde [den] Maade hvorpaa Landsdommeren havde udtrykket sig"*.⁷⁶

Kroghs budskap kan oppsummeres med at kongen ville få det lettere dersom protokollene ble fremlagt for Stortinget. Åpenhet ville medføre at statslivet fikk bedre flyt og relasjonen til folket ville bli styrket fordi alle forstod kongens handlinger.

2.3.2 Schiøtz' tale

Schiøtz fikk også tale denne sommerdagen. Han begynte sin betenkning ved å kommentere et spørsmål som vil bli behandlet senere under kapittel 3, nemlig hvorvidt Grunnloven § 75 f innebærer en rettighet eller en forpliktelse til å føre kontroll med regjeringens virksomhet.

⁷³ SF-1815-16-bind1-s.333

⁷⁴ SF-1815-16-bind1-s.329-337

⁷⁵ Nielsen (1867), s.97-99

⁷⁶ Wetlesen (1815), s.49

Schiøtz mente dette var en rettighet som "*ethvert af Norges Storthing er forpligtet til at gjøre Brug af*". Man kan umulig gjøre bruk av denne rettigheten uten statsrådets protokoller, fortsatte han.⁷⁷

Også Schiøtz trakk opp lange linjer, og minnet om at et nytt dynasti nå satt på "*Haralds Throne*". For å kunne gi den nye konge den samme "*Kjærlighed og Hengivenhed*" som den forrige konge fikk, måtte regjeringen få "*Leilighed til at fremlægge for Nationens Øine sine Protokoller*". Dette for å vise folket "*hvorledes ethvert Skridt sigtede til Landets Lykke*".⁷⁸

Schiøtz vektla åpenhet og transparens for å forhindre at det ble grobunn for mistenksomhet. Pavels lovpriste Schiøtz tale som "*Kortere, vakrere og Sagen mere vedkommende*".⁷⁹

2.3.3 Bugges tale

Bugge var sistemann ut med sin betenkning. Pavels beskrev den som "*ikke lang, men mesterlig*" og "*ægte demosthenisk Tale*".⁸⁰

Bugge så klart for seg et mål: "*at Normanden kan blive i sit Inderste overbevisst om, at han styres med retfærdighed og Viisdom, og saaledes ledes til virkelig og af Hjertet at elske sin Regjering*". Altså at nordmenn har tillit til regjeringen. Hvordan kunne Stortinget unngå at mistro og "*Banghed*" skulle få fotfeste i folket? Jo, stortingsrepresentantene kunne vende hjem "*hver i sin kreds*" og si til folket at "*vi have gransket og randsaget Regjeringens Handlinger, de ere ulastelige*". Komiteens ville altså utslette all tvil og mistro til regjeringens mål og motiver gjennom protokollgranskning.⁸¹

Hans hovedargument for opprettelse av komiteen var at de to folk som nå var forent "*under eet Septer*", det svenske og det norske, i mange år hadde "*hadet hinanden*". Og hat, sa Bugge,

⁷⁷ SF-1815-16-bind1-s.338

⁷⁸ SF-1815-16-bind1-s.337-344

⁷⁹ Pavels (1867), s.175

⁸⁰ Pavels (1867), s.176

⁸¹ SF-1815-16-bind1-s.345

"gaaer ikke på engang over til Kjærlighed".⁸² Derfor trengte unionen en åpenhetskultur og en kontrollinstitusjon.

3 Grunnlovens system for stortingskontroll med regjeringen

3.1 Om den utøvende makt

Den 4. november 1814 ble November-grunnloven vedtatt på det overordentlige Storting. Etter § 1 skulle Norge være et "*Rige, forenet med Sverige under een Konge*".⁸³ § 3 bestemte at "*Den utøvende Magt er hos Kongen*", og § 5 fastslo at Kongens verken kunne "*lastes eller anklages*". Ansvar for den utøvende makts handlinger "*paaligger Hans Raad*", det vil si statsrådet. Denne ansvarsordningen medførte at statsrådene og ikke kongen fikk det konstitusjonelle ansvar; Det var de som ble holdt ansvarlige av Stortinget når feil og svakheter ved den utøvende makts virksomhet ble avdekket. § 12 og § 13 var en oppskrift for hvordan statsrådet skulle sammensettes, og hvordan beslutningshierarkiet skulle fungere hvis Kongen var fraværende og lignende.

Som det fremgår av ulike historiske kilder som benyttes i denne oppgaven, var det Kronprinsen og ikke Kongen som ble Stortingets motspiller i perioden 1815-1816. Carl Emil Vogt har karakterisert Carl Johan som den "*ubestridte leder i Sverige*", men så lenge Kongen levde og opposisjonsfraksjoner eksisterte måtte han "*ta visse hensyn*". I Norge fikk han imidlertid være "*så godt som enerådende*".⁸⁴ Dette harmonerer godt med den korrespondanse Kronprinsen førte med stattholderen, hvor han ga egne, detaljerte instruksjoner.⁸⁵

Etter § 30⁸⁶ skulle det føres protokoll over "*alle de Sager, som der forhandles*" i statsrådet. Kongen var nødt til å høre statsrådenes "*Mening*", som de "*med Frimodighed*" var "*pliktig*" å dele med Kongen. Rådet skulle høres, deretter fattet Kongen sin beslutning. Dersom statsrådene fant beslutningen "*stridende mod Statsformen eller Rigets Love*" eller simpelthen "*skadelig for Riget*", så skulle de gjøre "*kraftige Forestillinger derimod*" og få sin "*Mening*" innført i protokollen.

⁸² SF-1815-16-bind1-s.344

⁸³ GV, s.168

⁸⁴ Vogt (2014), s.230

⁸⁵ Se Nielsen (1869)

⁸⁶ GV, s.174

Formålet med denne ordningen var etter Stangs mening todelt. For det første kunne frimodig meningsutveksling medvirke til at beslutningen ble "*tilbagekaldt*". For det andre ville det produsere "*Beviis*" for hvem av statsrådene som ikke hadde utvist den "*Frimodighed og Nidkærlighed*" som krevdes.⁸⁷ Denne tolkningen er god, og viser hvordan de juridiske ansvarsreglene sikrer at Grunnloven etterleves i realpolitikken. Samtidig er det med dagens øyne merkverdig at Konge og Kronprins skulle stå ansvarsfrie når de selv samtidig satt med den reelle beslutningsmyndighet.

3.2 Om den lovgivende makt

§ 49 bestemte at "*Folket*" hadde den "*lovgivende Magt ved Stortinget, der bestaar af to Afdelinger*" - Lagtinget og Odelstinget. Etter § 75 hadde Stortinget også ansvar for det finansielle "*i vidløftigst Forstand*", slik Stang skrev i 1833⁸⁸, og skulle føre kontroll med regjeringen.

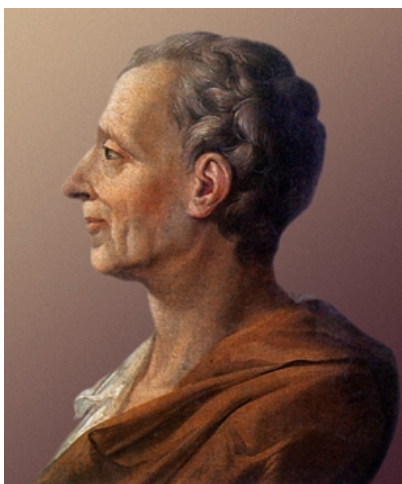
At kontroll med den utøvende makt er en viktig oppgave for den lovgivende makt, har ikke Stang vært alene om å mene. Charles Montesquieu (1689-1755)⁸⁹ skrev i sitt verk *Om lovenes ånd* at "*Forsamlingen af ræpresentanter bør [...] udforme love eller se til at de den har udformet, bliver rigtigt anvendt; det kan denne forsamling nemlig udmærket gøre, og det er oven i købet kun den der kan gøre det godt*".⁹⁰

⁸⁷ Stang (1833), s.97

⁸⁸ Stang (1833) s.67

⁸⁹ Berg (2014)

⁹⁰ Montesquieu (1757) s.171

Bilde: Charles Montesquieu i 1728

Sejersted gjennomgikk i 2002 senere tenkeres standpunkt til parlamentets oppgaver, og fant ut at John Stuart Mill (1806-1873)⁹¹, Alf Ross (1899-1978)⁹² og Torkel Opsahl (1931-1993)⁹³ mente kontrollarbeid er en av de viktigste oppgaver et parlament har.⁹⁴ Montesquieus utgangspunkt er dermed en gammel oppfatning som har stått seg frem til i dag.

Kontrolloppgavene var fordelt mellom Odels- og Lagtinget. Den øverste kontrollinstitusjon var riksretten. Etter § 86 skulle Odelstinget anlegge saker om "*Embeds-Forbrydelser*", altså embetshandlinger som "*enten stod i strid med forfatningen eller var til skade for det almene vel*"⁹⁵, og Lagtingets medlemmer skulle sammen med Høyesterett "*udgjøre Rigsretten*". Slik representant Nils Christian Nilsen (1773-1842)⁹⁶ sa det i juli 1815: "*Odelstinget fungerer følgelig her som Øvrighed, Lagthinget som Dommer*".⁹⁷ Presidenten i Lagtinget skulle etter § 86 være formann.⁹⁸ Av § 87 fremgikk det at retten skulle bestå av minst 15 personer, og Høyesterett hadde på den tiden kun 7 medlemmer. Dermed ville politikerne alltid ha flertall, til fortrengsel for juristene.⁹⁹

⁹¹ Tranøy (2013)

⁹² Ross, SNL

⁹³ Opsahl, SNL

⁹⁴ Sejersted (2002), s.131

⁹⁵ Kaartvedt (1964), s.41

⁹⁶ Lindstøl, (1892), s. 101

⁹⁷ SF 1815-16 bind 1, s.264

⁹⁸ GV, s.182

⁹⁹ Kaartvedt (1964), s.41 og GV, s.182

Bilde: Nicolai Wergeland

Nicolai Wergeland (1780-1848)¹⁰⁰ hadde foreslått en institusjon som lignet på riksrett i sitt utkast til grunnlov i §§ 46 og 48, men ellers hadde tilsynelatende ingen tenkt på riksrettsinstitusjonen før de møttes på Eidsvoll. Konstitusjonskomiteen foreslo opprettelsen av en domstol, som senere skulle bli riksretten. Forbildet var engelsk, amerikansk og svensk design.¹⁰¹ Domstolens organisering bærer preg av at dens saker ligger i grenselandet mellom politikk og jus.

På Stortinget var det de som mente at riksretten måtte holdes "*skarpslepet og i regelmessig drift*". De mente at ved grunnlovsbrudd måtte man automatisk produsere riksrettstiltale. På den andre siden stod de mer svenskevennlige som Jacob Aall (1773-1844)¹⁰², som mente at riksrett er reservert for "*de viktigste tilfælde*". Realiteten ble "*stort måtehold*" og få riksrettstiltaler.¹⁰³

I perioden 1814-1816 ble det gjennomført én riksrettssak mot forhenværende statsråd Haxthausen, etter at Odelstinget den 22. november 1814 besluttet tiltale.¹⁰⁴ Saken ble på nytt vedtatt gjennomført av Odelstinget den 4. oktober 1815, og prosedyren ble holdt den 13.-20. mars

¹⁰⁰ Lindstøl (1892) s.144

¹⁰¹ Kaartvedt (1964) s.40

¹⁰² Lindstøl, s.1

¹⁰³ Kaartvedt (1964), s.318 og 321

¹⁰⁴ SF-1815-16-bind2-del2-s.126

1816. Riksrettstiltalen ble utformet på bakgrunn av at Haxthausen etter allmenn oppfatning hadde mye av skylden for nederlaget i 1814.¹⁰⁵

Fordi riksrettstiltalen allerede var besluttet før Stortinget i 1815-1816 redegjøres det kun summarisk for saken i denne oppgaven.

Den 24. mars 1816 skrev stattholderen til Kronprinsen at "*Rigsretten har i Nat tilendebragt Haxthausens sag*". Han kunne fortelle at Haxthausen ble frifunnet, men at han måtte betale omkostningene fordi han "*ved sine indbyrdes uoverensstemmende Rapporter til Statsraadet selv har foranlediget Anklagen*".¹⁰⁶

Riksretten var det mest alvorlige av de av ulike reaksjonsmidler Stortinget kunne anvende dersom protokollgranskningen skulle avdekke brudd på konstitusjonelle plikter fra regjeringshold. Det var en "*intim sammenheng*"¹⁰⁷ mellom den øvrige kontrollen Stortinget utførte og riksretten.

Av de mildere reaksjonsmidler Stortinget kunne anvende var det såkalte adresseinstituttet; Stortinget henvendte seg til Kongen med en "*underdanigst adresse*". Denne kommunikasjonsformen ble brukt både ved alminnelige henvendelser om eksempelvis forlengelse av sesjonen og der Konge og statsråd hadde fattet beslutninger Stortinget var uenig i. Gangen i det hele var at protokollkomiteen støttet en innkommet klage, oversendte den til Odelstinget som videre sendte til Stortinget som deretter sendte den til Kongen.¹⁰⁸ I perioden 1814-1816 var det flere ganger aktuelt å sende adresse til Kongen. Et eksempel på en sak der det ble sendt adresse gjaldt edsformularet alle embetsmenn ble avkrevet og som etter Stortingets oppfatning hadde en utilfredsstillende utforming. Denne adressen ble tatt til følge, se kapittel 4.

Stortinget og Odelstinget kunne etter reglementet for 1815 med hjemmel i Grunnloven § 75 h også innkalle "*enhver til at møde for sig*". Dette fremstod som mildere og "*smidigere*" enn

¹⁰⁵ Statsforfatningen i Norge, nettressurser

¹⁰⁶ Nielsen (1869), s.87-88

¹⁰⁷ Kaartvedt (1964), s.40

¹⁰⁸ Kaartvedt (1964), s.322

riksrett.¹⁰⁹ Det var allikevel bare i Lowzow-saken i 1816 at denne retten ble forsøkt brukt, uten særlig hell. Kronprinsen reagerte svært negativt, og bestred at Stortinget hadde en generell innkallingsrett, bokstav h gjaldt etter hans oppfatning kun innkalling til riksrett. Etter mye ubehag valgte Stortinget å henlegge saken.¹¹⁰

3.3 Nærmere om grl. § 75 f - hjemmelen for protokollgranskning

3.3.1 Innledning

Etter 4. november 1814 hadde Grunnloven § 75 f følgende ordlyd:

*f) at lade sig forelægge den i Norge værende Regjerings Protocol og alle offentlige Indberetninger og Papirer (egentlige militaire Commando-Sager undtagne), samt verificerede Afskrifter eller Extracter af de hos Kongen ved den Norske Statsminister og de i Sverige værende tvende Norske Statsraader førte Protocoller, eller de sammesteds fremlagte offentlige Papirer;*¹¹¹

Dette var i tiden etter 1814 "*Faneparagrafen*" for kontroll med regjeringen og dennes vedtak.¹¹² Slik kontroll hadde sin gullalder i årene etter 1814, og spilte en viktig rolle i tiden da statsstyret gikk seg til og grensene mellom statsmaktene ble trukket opp. Etter hvert mistet den mye av sin betydning, og kontrollen skjer i dag hovedsakelig i andre former.¹¹³

Fredrik Sejersted har forklart dette med tre grunner: For det første er Stortinget generelt bedre opplyst om regjeringens virksomhet enn for 200 år siden, og er derfor ikke like avhengig av protokollene. For det andre består protokollene av lite interessant informasjon. For det tredje fører Stortinget nå kontinuerlig kontroll som gjør periodiske oppgjør med statsrådets aktivitet overflødig.¹¹⁴ Dessuten foregår de reelle politiske drøftelsene nå i andre fora, blant annet i regjeringskonferanser som ikke kontrolleres på samme måte.¹¹⁵

¹⁰⁹ Kaartvedt (1964), s.325

¹¹⁰ Se kap.5

¹¹¹ GV, s.179-180

¹¹² Sejersted (2002), s.175

¹¹³ Samtale med Sejersted

¹¹⁴ Sejersted (2002), s.448

¹¹⁵ Sejersted (2002), s.176-177

3.3.2 Historisk opphav

Den opprinnelige ordlyden fra 17. mai 1814¹¹⁶ var som følger:

f. at lade sig forelægge Statsraadets Protocol og alle offentlige Indberetninger og Papirer, egentlige militaire Commandosager undtagne;

Formuleringer som minner om vår vedtatte § 75 fantes eksempelvis i Sverige (1809) og Marylands (1776) konstitusjoner, Johan Gunder Adler (1784-1852)¹¹⁷ og Christian Magnus Falsens (1782-1830)¹¹⁸ grunnlovskast og konstitusjonskomiteens første og andre grunnlovskast fra tiden rundt Riksforsamlingen på Eidsvoll (1814).¹¹⁹

I konstitusjonskomiteens første utkast på Eidsvoll fikk bestemmelsen sin nåværende bokstav f men stod i paragraf nummer 77. Ordlyden var også annerledes. I komiteens endelige utkast ble paragrafen nummer 81, og punkt f fikk samme ordlyd som den vedtatte § 75 f.

Konstitusjonskomiteen baserte seg i stor grad på utkastet fra Adler og Falsen, som hadde gitt sin § 78 e dette innhold:

*Den kan forlange sig Rigets Protocol og alle offentlige Indberetninger og Papirer diplomatiske undtagne, forelagte og fordre Enhver til at møde for sig i Stats-Anliggender, undtagen Kongen*¹²⁰

Dette fremstår nærmest som en oversettelse av *Constitution of Maryland* fra 11. november 1776 som vedrørende The House of Delegates i punkt X bestemte at:

*They may call for all public or official papers and records, and send for persons, whom they may judge necessary in the course of their inquiries, concerning affairs relating to the public interest*¹²¹

¹¹⁶ GV, s.158

¹¹⁷ Mykland (2009) Adler

¹¹⁸ Lindstøl (1892), s. 38

¹¹⁹ Höjer (1882), s. 196-197

¹²⁰ Höjer (1882), s.196-197

¹²¹ Constitution of Maryland pkt. X.

Sveriges regjeringsform av 1809 inneholdt en lignende formulering i sin § 105:

*Rikens ständers konstitutionsutskott äge att äska de protokoll, som uti statsrådet blifvit förde, utom dem, som angå ministeriella ärenden och kommandomål, hvilka endast i det, som rör allmänt kända och af utskottet uppgifna händelser, må kunna fordras.*¹²²

Etter unionsinngåelsen ble Grunnloven justert for å passe inn i den nye hverdagen. § 75 f fikk et tillegg som tok konsekvensene av at statsrådet nå skulle være delt mellom Stockholm og Christiania. Den 13. oktober 1814 kom en svensk delegasjon for å tale til Stortinget. "Commisarierne" som ble ledet av statsråd Mathias Rosenblad (1758-1847)¹²³, overleverte et forslag til grunnlov i svensk og norsk utgave. President Christie sa at "*Det Norske Riges Storthing har nu hørt, og ved mig, dets Præsident, modtaget hans Svenske Majestæts Commisariers Andragende. Æmnet er af den største Viktighed for det Norske folk*".¹²⁴ Deretter begynte arbeidet med å gjennomgå svenskenes grunnlovsforslag. Det materielle innholdet i § 75 f var her å gjenfinne i svenskenes forslag til § 64 f, men med en mer utførlig ordlyd. Svenskene foreslo en tekst som var langt mer presis enn den både de selv (1809) og nordmennene (17. mai 1814) hadde vedtatt.

f) ved hvert ordentligt Storthing igjennem en udvalgt Committee at erholde Communication af de saavel hos Kongen som i Regjeringen førte Protokoller, egentlige Commando-Sager undtagne.

*Skulde denne Committee finde, at der var Anledning til nogen Anmærkning, bør den derom gjøre Anmeldelse for Lagthinget, hvilket, naar Anmærkningen findes grundet, har Ret til at overgive Sagen til Odelstthinget, som enten gjør underdanige Forestillinger til Kongen, for at udvirke Rettelse i hvad der urigtigen er foretaget, eller og, hvis Anklage skulde finde Sted, overleverer Sagen til Rigsretten.*¹²⁵

¹²² Sveriges Regjeringsform

¹²³ Bratberg (2009)

¹²⁴ SFO-1814-s.25-26

¹²⁵ SE-1814-18-bind1-s.126

Prosesen endte med en endret tekst, men ikke like presis som den svenskene foreslo. Hadde nordmennene fulgt svenskenes gode råd ville Odelstinget antageligvis vært mer handlekraftig i Carl Johan-tiden, fordi kontrollprosessen og reaksjonsalternativene var klarere.

3.3.3 Kontrollobjektet

Kontrollobjektet er begrenset til de saker som behandles i statsråd. Hvilke saker som skal behandles der, fulgte i 1815 av Grunnloven § 28, som nok var inspirert av Sveriges Regjeringsform fra 1809 § 9, og lød:

*Forestillinger om Embeders Besættelse og andre sager af Viktighed (diplomatiske og egentlige militaire Commandosager undtagne) skulle foredrages i Statsraadet [...]*¹²⁶

Hva er det så man kan lese i statsrådets protokoller? I § 30 fra 1815 skulle statsrådet føre protokoll over "*alle de Sager, som der forhandles*".¹²⁷

I 1815 utga Henrik Steenbuch den første kommentar til Grunnloven. Hans bemerkning til § 75 f går hovedsakelig ut på å presisere hva som menes med "*Protocoller*". Han mente det måtte omfatte "*ikke blot en Hoved-Protocol, men enhver af de ved Regjeringen førte Protocoller*." Dette fordi sammenhengen da blir best med § 30, § 75 h og § 36. Han trekker også linjer til den svenske § 105.¹²⁸ Seip mente Steenbuch var en "*primitiv forløper*" for Johan Sverdrups politikk, farget av sin iver etter å begrunne Stortingets overordnede myndighet.¹²⁹ Dette kan kanskje skimtes i hans omfattende protokollbegrep. Rettslig fremstår Steenbuchs tolkning som fornuftig fordi den best realiserer kontrollens formål, som underforstått er å påse at regjeringens embetshandlinger utføres til nasjonens beste innenfor Grunnlovens rammer.

3.3.4 Rettighet eller plikt til å granske?

¹²⁶ GV s.173, se også Höjer (1882) s.178

¹²⁷ GV s.174

¹²⁸ Steenbuch (1815) s.128

¹²⁹ Seip (2010), s.96-97

Aschehoug skrev i 1885 at å "*forlange og granske disse Protokoller har altid været anset som Odelstingets Pligt*".¹³⁰ Om det var en plikt eller rettighet har det imidlertid vært noe uenighet om.

Christie tolket i følge Yngvar Nielsen i juli 1815 under behandlingen av stortingsreglementet setningen slik at Stortinget hadde rett til å granske protokollene, men ingen plikt.¹³¹ Det Christie skrev i sin dagbok den 24. juli var imidlertid kun at Stortinget bestemte at det samlede Storting så vel som Odelstinget hadde "*særskilt [...] ret til det, som afhandles under litr: f: og h*".¹³² Han avviste ikke kategorisk at det kunne gjelde en granskningsplikt, slik en kan få inntrykk av ved å lese Nielsen.

En granskningsrett er i utgangspunktet alt som kan leses ut av bestemmelsens ordlyd. Stortinget sa seg i juli 1815 i alle fall indirekte enig i rettighetsalternativet; da de faste komiteene ble utnevnt, opprettet ikke Stortinget noen protokollkomité. Dette kan indikere at Stortinget ikke så for seg kontroll med regjeringen som noen fast, løpende oppgave.¹³³

Med Nansens og Stoltenbergs forslag fikk Stortinget på ny anledning til å tenke igjennom saken. I løpet av noen uker hadde Stortinget skiftet mening, for nå var det konsensus om opprettelse av en slik komité.¹³⁴ Steen påpekte at når et forslag om en protokollkomité først var fremsatt, så var det "*meget farligere å forkaste det enn å vedta det*".¹³⁵ Nationalbladet skrev at stortingsrepresentantene fikk "*ei allene den Rettighed, det paalagde dem endog den Forpligtelse, at lægge Mærke til og at paatale enhver Krænkelse*" Grunnloven påføres.¹³⁶

T.H. Aschehoug argumenterte utførlig for at protokollgranskningen var en plikt. Han henviste til den svenske Regjeringsorden av 10. februar 1810 § 29 pkt. 2 og den senere Regjeringsorden av 21. juni 1866 § 38 pkt. 2 der det fremgikk at dette var en plikt. Aschehoug mente den norske grunnloven ble utformet med den svenske som forbilde, og derfor "*maa vort Odels-*

¹³⁰ Aschehoug (1885), s.437

¹³¹ Nielsen (1882), s.66

¹³² Christie (1900), s.66

¹³³ SF-1815-16-bind1-s.249 flg.

¹³⁴ SF-1815-16-bind1-s.329

¹³⁵ Steen (1953), s.74

¹³⁶ DNN 1815.08.11

thing antages forpligtet at lade anstille en lignende Granskning". Videre påpekte han at Grunnloven "*paabyder*" at man fører protokoller i statsrådet, og at statsrådene er "*udelukkede*" fra å delta i Stortingets forhandlinger. Dermed ble protokollene viktige som informasjonskilde. Gjennom parlamentarisk praksis og rettsoppfatning "*ligefra første Færd*" har Stortinget oppfattet dette som en plikt, uttalte han.¹³⁷ Aschehoug fikk senere støtte fra Morgenstierne som mente Stortinget både hadde "*behov for og en plikt til*" å gjennomgå protokollene.¹³⁸

Så sent som i 1953 var imidlertid Johs. Andenæs uenig med sine forgjengere, og mente at praksis fra årene rett etter 1814 ga uttrykk for at man oppfattet dette som en rett og ikke en plikt, men at Stortinget burde bruke retten.¹³⁹ Dette er nærmest en sammenfatning av talen Schiøtz holdt 4. august 1815, se ovenfor. Sejersted konkluderte i 2002 med at § 75 f innebærer plikt, og ikke bare rett; Stortinget plikter å få seg forelagt protokollene på en slik måte at alle stortingsrepresentanter kan gjennomgå dem. Regjeringen plikter å sende protokollene til Stortinget på en måte som gjør det mulig for stortingsrepresentantene å gjennomgå dem.¹⁴⁰ Dette ble kort tid etter 1814 praksis, og må med en viss trygghet kunne sies å være den rettsforståelse man la til grunn i 1815.

4 Stortingets kontrollarbeid høsten 1815

4.1 Hvorfor ble det ikke opprettet en fast protokollkomité?

Som det fremgår ovenfor om grunnlovsjusteringene i 1814 foreslo svenskene en fast komité, med klare handlingsalternativer. Men endringsforslaget ble ikke gjennomført, og da Stortinget oppnevnte faste komiteer den 17. juli 1815 var det ikke gjort plass for en protokollkomité. Representant Peter Ulrik Magnus Hount (1769-1815)¹⁴¹ som hadde dødd brått av "*nervefeber*" hadde foreslått i alt 11 faste komiteer¹⁴², hvorav en komité til å gjennomgå statsrådsprotokollene¹⁴³, men opprettelsen av en slik komité ble bestemt utsatt "*til Nødvendigheden krævede*

¹³⁷ Aschehoug (1893) s.509

¹³⁸ Morgenstierne (1927) s.430

¹³⁹ Andenæs (1953), s.5-6

¹⁴⁰ Sejersted (2002), s.521-522

¹⁴¹ Lindstøl (1892) s.67

¹⁴² SF-1815-16-bind1-s.74

¹⁴³ Om dødsfallet og innholdet i Hounts forslag, se Christie (1900), s.55-56, og SF-1815-16-bind1-s.190. Se SF-1815-16-bind1-s.74 der Hount oppleste sitt forslag om faste komiteer

det".¹⁴⁴ Kaartvedt bekreftet at det ikke finnes grundig referat som forklarer hvorfor Stortinget unnlot å opprette en fast kontrollkomité i tråd med Hounts forslag. Kaartvedt tolket dette som et uttrykk for at Stortinget mente at en fast komité ikke var nødvendig. Men dette er ikke ensbetydende med at de kunne klare seg uten kontroll.¹⁴⁵ Sverre Steen tolket avgjørelsen som et tegn på at regjeringen skulle ha "*ganske stor myndighet under mild parlamentarisk kontroll*".¹⁴⁶

Spørsmålet om hvorfor en fast komité ikke ble opprettet kan imidlertid ha sin forklaring i kontrollarbeidets særstilling. Mens de øvrige komiteer har fått avgrenset sitt saksområde etter fagområde, må en fast protokollkomites medlemmer være forberedt på å behandle alle mulige saker på tvers av departementer og fagområder.¹⁴⁷ Stortinget kan ha ment at en slik løsning ville bli rotete og kraftløs, fordi medlemmene ikke fikk spesialisert seg. De kan ha ment at det var bedre å sette sammen håndplukkede spesialister til ad hoc-komiteer slik de hadde gjort frem til 1815. Biskop Krogh foreslo den 18. juli 1815 en alternativ løsning der protokollgranskningen "*hen føres til een af de allerede bestemte Committeeer*" men dette ble ikke diskutert videre.¹⁴⁸ Det er sannsynlig at blant andre Nansen mente det var behov for protokollgranskning og at han gjennom de seks ankepostene forsøkte å skape en anledning til å på ny diskutere opprettelsen av en slik komité. Om Nansen ønsket en fast komité eller en ad hoc-komité er imidlertid usikkert.

4.2 Stortinget fikk en protokollkomite allikevel

Tilskueren ble skuffet over skrinleggingen av en fast protokollkomité og skrev den 8. august 1815 at "*Det er en ikke ubetydelig Sejer som Ministrene have faaet*" og fortsatte med følgende advarsel: "*Et frit Folk som ikke med brittisk Omhyggelighed passer paa sine Rettigheder, vil om kort eller længe finde, at dets Frihed uformærkt efterhaanden er bleven undermineret*".¹⁴⁹

¹⁴⁴ Wetlesen, s.21

¹⁴⁵ Kaartvedt (1964), s.211

¹⁴⁶ Steen (1953), s.74

¹⁴⁷ Andenæs (1953) s.1-2

¹⁴⁸ Wetlesen s.21

¹⁴⁹ DLTT 8.8.1815

Allikevel skjedde det noe i løpet av de få dagene fra juli til august. Antageligvis fikk folkesnakket og opprivende mediesaker vinden til å snu. Etter Nansens forslag den 2. august og vedtagelsen den 4. august gikk det hurtig: Den 7. august 1815 kunne stattholderen melde til Kronprinsen at "*Statsraadet skyndet sig at overlevere*" protokollene sine, fordi protokollgranskning var helt i tråd med Grunnloven, og Nansens komité var nå "*sysselsat med at iverksætte Undersøgelsen deraf*".¹⁵⁰ Kronprinsen ba den 11. august 1815 stattholderen om å få "*Personer af samme sort, som Nansen [...] bevæget til Maatehold*".¹⁵¹ Tilskueren kunne med "*Fornøjelse*" den 24. august konstatere at protokollene skulle revideres allikevel.¹⁵²

Det hurtige arbeidet skulle imidlertid sakke opp da arbeidsomme politikere møtte Grunnlovens regler. Det oppstod tvil om hvordan Nansens komité skulle forstå sitt oppdrag.

4.3 Protokollkomiteens habilitetsproblemer

Representant Stoltenberg innsendte den 9. september 1815 et spørsmål til Odelstinget om hvorvidt Nansens komité, som nå både fikk seg forelagt spørsmål fra det samlede Storting og Odelstinget "*blot løselig*" skulle fremsette sakene, eller "*ledsage dem med behørig Indstilling*".¹⁵³ Altså; skulle komiteen kun gjøre Stortinget oppmerksomt på de feil den avdekket, eller også avgi innstilling? Spørsmålet ble behandlet av Odelstinget den 13. september, og flertallet besluttet at saken var dem uvedkommende og Stoltenberg måtte derfor ta forslaget til "*det samlede Storthing*" for avgjørelse.¹⁵⁴ Den 19. september var det omsider klart for behandling av spørsmål i Stortinget. Det ble innhentet betenkning fra den annen komité, heretter omtalt som justiskomiteen, som var signert den 21. september og klar for opplesning den 22. september 1815. Justiskomiteen gikk for det første alternativ, altså at Nansens komité kun "*blot løselig*" skulle fremsette sakene, og ikke utforme innstilling.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Nielsen (1867), s.99

¹⁵¹ Nielsen (1867), s.154

¹⁵² DLTT 24.8.1815

¹⁵³ SF-1815-16-bind1-del2-s.84

¹⁵⁴ SF-1815-16-bind1-del2-s.233

¹⁵⁵ SF-1815-16-bind1-del2-s.94

Begrunnelsen var strukturert i fire punkter. Innledningsvis minnet justiskomiteen om at oppgaven til Nansens komité var å "*veilede*" Stortinget til "*kundskab*" om hvorvidt statsrådet har oppfylt sine plikter eller ei.

For det første var komiteen som ble etablert 4. august "*blot*" pålagt å "*gjennemgaae*" protokollene og å meddele "*Resultatet*" av sine undersøkelser. Det står ikke noe om innstillinger i vedtaket, påpekte justiskomiteen.

For det andre var tre av protokollkomiteens medlemmer også medlemmer i Lagtinget. Det hadde vært "*betænkeligt*" å la en som har vært med på å utforme innstillingen sitte i Riksretten, mente justiskomiteen, og det hadde heller ikke vært riktig å gjøre det til "*en Slags Nødvendighed*" for disse tre medlemmene å tre ut av Riksretten.

Det tilkom etter grl. § 86¹⁵⁶ Odelstinget å bestemme om de enkelte statsrådene kunne stilles til ansvar, altså stilles for riksrett. Hvis det gikk mot riksrett, så skulle Lagtingets medlemmer etter samme paragraf sammen med Høyesterett utgjøre riksretten. I tråd med klassiske habilitetstanker kunne ikke Lagtingsmenn først utforme Odelstingets innstilling og så deretter være dommere på grunnlag av den samme innstillingen. Som Nilsen allerede i juli 1815 hadde forutsett; "*Sammenblander man disse 2 Functioner, staaer man Fare for, paa en vis Maade at forene Part og Dommer*".¹⁵⁷ Nå innså Stortinget at Nansens komité ikke kunne virke med sin daværende besetning.

Det var for det tredje "*ikke usandsynligt*" at Stortinget da den oppnevnte protokollkomiteen den 4. august 1815 ikke så for seg noen annen gjennomgang enn den som tilkommer det "*samlede Storthing selv*", mente justiskomiteen. Tinget ville slik kunne skaffe seg opplysninger om viktige saker, eller i det "*høieste*" få pekt ut de saksposter i regjeringens "*Embedsførelse*" som ikke kunne "*fortjene Bifald*".

For det fjerde trøstet justiskomiteen Nansen med at hans komité ikke ble "*hensigtsløs*" ved å ikke få produsere innstillinger. Selvom justiskomiteen ikke ønsket å gjøre Nansens komité hensiktsløs så var det nettopp det den ble.

¹⁵⁶ GV, s.182

¹⁵⁷ SF-1815-16-bind1-s.264

Bugge, som var enig med flertallet kom med følgende eksempel: "*Naar jeg sender en ind i mit Bibliothek, for at see, hvad der staaer i en Bog om en vis Materie, saa forlanger jeg blot, at han skal sige mig Bogens Ord. Vil han endvidere commentere derover, eller endog raade mig, hvad Brug jeg skal gjøre deraf, saa kan jeg med grund sige til ham: "Jeg har hverken forlangt din Forklaring eller dit Raad"*".¹⁵⁸

Stortinget sa seg enig med justiskomiteen, og utfallet den 22. september 1815 ble med 68 mot 6 stemmer at Nansens komité "*blot*" skulle komme med sine anmerkninger der den hadde slike, og så fikk det være opp til Odelstinget å avgjøre hva som var "*mest passende*".¹⁵⁹ Enten kunne Odelstinget fatte en beslutning med en gang om riksrettstiltale, eller så kunne Odels-tinget opprette en egen komité i anledning den enkelte anmerkning fra Nansens komité, som kunne se nærmere på saken før Odelstinget fattet sin beslutning. Dette var svært byråkratisk, og løsningen ble etter hvert at Odelstinget opprettet sin egen protokollkomité den 20. oktober 1815. Slik slapp de omveien rundt Nansens komité.

Den 24. juli 1815 hadde Stortinget bestemt at protokollgranskning "*skal nærmest tilhøre Odelstinget; dog saaledes at Storthingets Plenum ogsaa tilkommer Ret til at foretage bemeldte handling*".¹⁶⁰ Valentin Christian Wilhelm Sibbern (1779-1853)¹⁶¹ uttalte at det forekom for ham som en "*aldeles Selvfølge*" at Grunnloven § 75 f hører under Odelstinget.¹⁶² Wetlesen var enig, og påpekte at hvis protokollgranskning skulle ende med "*Tiltale*", så måtte § 75 f høre under Odelstinget.¹⁶³ Også Nilsen mente at § 75 f burde høre under Odelstinget ettersom det etter § 82 "*tilkommer (...) alene Odelstinget at decretere Tiltale*".¹⁶⁴ At Nansens komité i det hele tatt ble opprettet med en blanding av menn fra Odelsting og Lagting kan dermed se ut som en forglemmelse. Eller så hadde Stortinget simpelthen ikke tenkt igjennom disse spørsmålene da de skapte den situasjonen som ble avhjulpet først den 22. september 1815. Et spørsmål ingen kilder besvarer er hvorfor Stortinget ikke bare skiftet ut komité-

¹⁵⁸ Pavels (1867), s.226

¹⁵⁹ SF-1815-16-bind1-del2-s.94

¹⁶⁰ SF 1815-16 bind1-s.266

¹⁶¹ Lindstøl (1892), s.123

¹⁶² SF-1815-16-bind1-s.256

¹⁶³ SF-1815-16-bind1-s.258-259

¹⁶⁴ SF 1815-16 bind 1, s.263-364

medlemmene som var fra Lagtinget med nye medlemmer fra Odelstinget for å forhindre inhabilitet.

4.4 Stortinget arbeidet sakte

Stortinget ivret etter å bli ferdig med sesjonen, derunder å få konkludert i Nansens ulike ankeposter. Men arbeidet på Stortinget gikk generelt sakte, og Kronprinsen måtte flere ganger overbringe Kongens tillatelse til å forlenge sesjonen. Den 22. september 1815 fortalte Kronprinsen til stattholderen om Stortingets "*Bøn om at kunne forlænge sine Sammenkomster*".¹⁶⁵ Det skulle komme mange slike bønner før sesjonen var over.

Den 5. oktober 1815 behandlet Stortinget et forslag som var innkommet den 3. oktober fra stortingsrepresentant Heinrich Gerner (1780-1837)¹⁶⁶ om at Nansens komité innen 14 dager skulle komme med resultatet av sine undersøkelser slik at Odelstinget skulle ha tilstrekkelig tid til å fatte sin beslutning. Gerner ønsket nok som mange andre at sesjonen skulle bli ferdig før jul. Dette forslaget ble nedstemt med 62 mot 10 stemmer.¹⁶⁷

Den 23. oktober 1815 ble et forslag stortingsrepresentant Johan Christopher Ræder (1782-1853)¹⁶⁸ behandlet. Han ønsket at dersom Nansens komité "*end ikke havde endt sit Arbeide*", så måtte den innen åtte dager komme med sine bemerkninger til Stortinget. Ved 32 mot 31 stemmer ble det bestemt at innberetning skulle skje til Odelstinget direkte.¹⁶⁹ Antageligvis valgte de denne løsningen for å spare tid.

I et brev fra den 18. november 1815 fortalte Kronprinsen til stattholderen at han hadde oppdaget en "*gammel hævdet Skik*" i Norden som innebar at man verken arbeidet på årets første eller siste dager. Sesjonen ble derfor forlenget til 16. januar.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Nielsen (1869), s.222

¹⁶⁶ Lindstøl (1892), s.46

¹⁶⁷ SF-1815-16-bind2-s.8-9

¹⁶⁸ Lindstøl (1892), s.115

¹⁶⁹ SF-1815-16-bind2-s.82

¹⁷⁰ Nielsen (1869), s.225

I desember 1815 skrev Nationalbladet om at saken vedrørende oberst Holst fremdeles ikke var avklart, og at "*Ligeledes er Publicum længselsfuld efter at vide, om de øvrige Poster ere [...] henlagte, eller om Folket kan vente noget Resultat*".¹⁷¹

Den 19. januar 1816 bestemte Stortinget med 75 mot 2 stemmer at granskningen skulle avgrenses til protokoller som ble ført før den 1. november 1815. Alt som skjedde etter dette tidspunkt fikk vente til senere granskning.¹⁷² Det var først på våren i 1816 at Nansens komité fikk sine saker endelig behandlet av Odelstinget. Disse gjennomgås i kapittel 5.

5 Stortingets kontrollarbeid våren 1816

5.1 Innledning

Nansens komité ble etter hvert kraftløs, og da det nærmet seg jul var den øyensynlig sovnet inn.¹⁷³ Foranledningen kan ha vært to forhold: for det første habilitetsproblemene for Lagtingsmedlemmene og for det andre det begrensede mandatet. Yngvar Nielsen oppsummerte dette som "*Formelle Feil*" ved sammensetningen av Nansens komité.¹⁷⁴

Den 20. oktober 1815 fattet Odelstinget beslutningen om opprettelsen av en egen komité bestående av 5 medlemmer; Anders Rambech (1767-1836)¹⁷⁵, Johan Andreas Budtz (1771-1845),¹⁷⁶ Christie, Weidemann og Stoltenberg. Disse fikk følgende mandat: gjennomgå og forfatt innstilling i saker "*hvori Spørgsmaal kunde opstaae, om Nogen af den norske Regjering skulde træffes til Ansvar for sine Embedshandlinger*".¹⁷⁷ Dette var en komité som ifølge Steen ble den første virkelige protokollkomité.¹⁷⁸ Stortingsmennene hadde nå endelig forstått at konstitusjonell kontroll hørte under Odelstinget.

¹⁷¹ DNN 1815.12.04

¹⁷² SF-1815-16-bind3-del2-s.28

¹⁷³ Fra rundt desember 1815 finnes det ikke kilder som beskriver ytterligere komitéarbeid.

¹⁷⁴ Nielsen (1882), s.69

¹⁷⁵ Lindstøl (1892), s.109

¹⁷⁶ Lindstøl s.24

¹⁷⁷ SF-1815-16-bind2-s.314-315

¹⁷⁸ Steen (1953), s.102

5.2 Odelstinget behandlet Nansens ankeposter

Den 8. mai 1816 var Odelstinget samlet for å behandle Nansens ankeposter, som protokollkomiteen i Odelstinget hadde sett grundig på.

5.2.1 Nansens post 1 - Statsrådutnevnelser på Stortinget

Den første posten omhandlet de seks utnevnelser av henholdsvis fem statsråder og en statssekretær blant det overordentlige Stortings representanter den 18. november 1814.

Etter Grunnlovens § 62 kunne ikke statsrådets medlemmer, ansatte ved statsrådets kontorer, hoffets betjenter og dets pensjonister velges som stortingsrepresentanter. I § 12 kunne kongen ved "*overordentlige Leiligheder*"¹⁷⁹ tilkalle andre norske borgere, unntatt medlemmer av Stortinget, til statsrådet.

På tross av dette hadde altså fem statsråder og en statssekretær blitt utnevnt blant stortingsrepresentantene på det overordentlige Storting før dette var avsluttet, og til "*sidste Øieblik*" fortsatte de å fungere som stortingsrepresentanter. Hvordan kunne dette være forenlig med Grunnloven, spurte Nansen den 2. august 1815.

Protokollkomiteen ga Nansen rett i at Grunnloven § 12 sier at stortingsrepresentanter bør være utelukket fra utnevne til statsråd, og at § 62 utelukker dem som allerede sitter i statsrådet fra å velges til stortingsrepresentanter, men ettersom ingen av dem var beskikket til statsråder den gang stortingsvalget foregikk, og ettersom statsrådsprotokollene ikke viser at noen av dem som ble utnevnt tok sete så lenge Stortinget var samlet, er det mest sannsynlig at "*ingen af dem kunne have noget med Statraads-Forretningerne at bestille, sålænge de vare i Virksomhed som Repræsentanter*".

Protokollkomiteen påpekte videre at utnevningen skjedde den 18. november, mens Stortinget ble opphevet den 26. november, altså få dager senere. Utnevningen var en følge av Kongens rett til å utnevne embetsmenn etter § 21 i Grunnloven, og de utnevnte statsrådene kunne ikke

¹⁷⁹ GV, s.170 og 178

stilles til ansvar, konkluderte komiteen. Når det gjaldt statssekretæren ble det ikke ført noen dato for hans utnevning, så komiteen kunne ikke si noe om dette.¹⁸⁰

Det samlede Odelsting sa seg enstemmig enig i komiteens innstilling.¹⁸¹

Bilde: P.C. Holst

Statssekretæren var Poul Christian Holst (1776-1863)¹⁸², og da Pavels snakket med ham den 7. august 1815 kunne Holst fortelle at han først var blitt utnevnt den 28. november, og statsrådene tiltrådte først den 2. desember.¹⁸³

5.2.2 Nansens post 2 - Holst

Odelstinget behandlet deretter ankepost to, vedrørende oberst Johan Hübner Holst (1774-1836)¹⁸⁴ som var utnevnt til overkommandant på Fredriksteen festning.

Holst hadde blitt med Christian August (1768-1810)¹⁸⁵, den avdøde danske prins og kronprins til Sverige som adjutant, og ble værende i svensk krigstjeneste.¹⁸⁶ Nå var han tilbake i Norge

¹⁸⁰ SF-1815-16-bind5-s.165-166

¹⁸¹ SF-1815-16-bind5-s.223

¹⁸² Mardal (2009) Holst

¹⁸³ Pavels (1867), s.180

¹⁸⁴ Holst, SNL

¹⁸⁵ Christian August, SNL

etter å ha tjenestegjort på svensk side i krig mot både Danmark og Norge. I mediene ble det uttrykt stort ubehag over at han nå skulle arbeide for Norge. Pavels noterte den 10. juni 1815 at Rikstidende skrev om denne mannen som "*har ført Vaaben mod Danmark og været med ved Armeen, der skulde undertvinge Norge*". Pavels fortalte hvordan saken gjorde "*ubehagelig Sensation*".¹⁸⁷ Nansen hevdet den 2. august 1815 at "*han i Nationens Øine er anseet som en Landsforræder*". Dette ga ulike utslag. Stattholder Essen kunne eksempelvis den 25. februar 1815 melde til Kronprinsen at skuespillerne ved "*det dramatiske Selskabs Theater erklæret, at de vilde standse med at spille, hvis han [Holst] viste sig*". Essen forklarte at nordmenn hadde et "*ondt Øie*" til ham.¹⁸⁸

Hadde Holst tapt sitt statsborgerskap? Grunnloven § 53 b og c bestemte at stemmerett tapes "*ved at gaae i en fremmed Magts Tjeneste uden Regjeringens Samtykke*" og "*ved at erhverve Borgerret i en fremmed Stat*". Holst hadde øyensynlig gjort begge deler. Etter Grunnloven § 92 c måtte han i alle fall avlegge en ed som hevder "*Norges Selvstændighed*". Hadde han avlagt en slik ed?¹⁸⁹

I følge Nielsen skal både Christie og stattholderen ha arbeidet for at Holst selv skulle søke avskjed før saken rakk å ende med en beslutning.¹⁹⁰ Det fikk de imidlertid ikke til.

Protokollkomiteen mente at Grunnloven ikke ble overholdt ved utnevnelsen. Hvis Holst var norsk, så skulle statsrådet etter Grunnloven § 21 vært hørt før ansettelsen, og hvis han var svensk, så kunne han etter § 92 ikke ansettes som embetsmann i Norge. Komiteen mente at det var "*ingen Anledning*" til å stille statsrådene til ansvar. Ettersom statsrådets protokoller ikke oppklarte noe som helst, så antok komiteen at saken burde sendes til Stortinget hvis det samlede Odelsting fant det "*passende*".¹⁹¹ Til Pavels fortalte statssekretær Holst at Kongen og Kronprinsen hadde gått utenom statsrådet og handlet "*efter deres bon plaisir*".¹⁹² At det ikke stod noe om dette i protokollene hadde dermed sin naturlige forklaring.

¹⁸⁶ SE-1814-1833-bind1-s.389

¹⁸⁷ Pavels 1815-1816 bind 2 s.112

¹⁸⁸ Nielsen (1867), s.69-70

¹⁸⁹ Nansen (1815), s.11

¹⁹⁰ Nielsen (1882), s.69

¹⁹¹ SF-1815-16-bind-5-s.166-167

¹⁹² Pavels (1867), s.180

Med 56 mot 4 stemmer besluttet Odelstinget å sende saken til det samlede Storting.¹⁹³

Stortinget besluttet den 30. mai 1816 med 71 mot 2 stemmer å sende en adresse til Kongen om å avskjedige Holst. Den 19. juli fremla statsrådet adressen for Kongen som henla saken den 5. september. Løsningen stod Holst for selv da han søkte avskjed den 26. desember 1816. Den 14. januar 1817 ble han svensk adelsmann i Stockholm.¹⁹⁴

5.2.3 Nansens post 3 - Rigets Herrer

Norges "*fortjente, almeenyndede og hæderlige Olding*", Peder Anker, slik Nansen beskrev ham, var blitt dekorert med den svenske Seraphinerordenen av Kongen. Han ble i denne anledning omtalt som "*Een af Rigets Herrer*". Dette reagerte Nansen kraftig på, for "*Ifølge Constitutionen kjende vi Normænd kun een Herre i Norges Rige, nemlig vor gode og ædelmodige Konge og Fader*". Hvis det var slik å forstå at Anker var tatt opp blant Sveriges herrer, så kunne han vel ikke også være Norges statsminister, mente Nansen.¹⁹⁵

Peder Anker med familie i 1792

Protokollkomiteen innstilte saken til henleggelse, fordi det ikke var nevnt noe om ordensutdelingen og spørsmålet Nansen reiste i protokollene, og fordi det ikke var noen "*fare for Natio-*

¹⁹³ SF-1815-16-bind-5-s.223

¹⁹⁴ SE-1814-1833-bind1-s.389-390

¹⁹⁵ Nansen (1815), s.12

nen" at Kongen hadde valgt disse ordene. Det var ikke grunn til aksjon.¹⁹⁶ Statssekretær Holst fortalte Pavels at dette kun var en "*Copistfeil*" i det svenske kanselli, noe han antageligvis hadde rett i. Tittelen var dessuten "*tom*" og knyttet seg ikke til noe svensk embete.¹⁹⁷

Odelstinget henla saken.¹⁹⁸

5.2.4 Nansens post 4 - Benådning

For det fjerde knyttet det seg usikkerhet til hva som var skjedd med de "*militaire Befalingsmænd og andre Vedkommende*" som hadde eller kanskje hadde misligholdt sine plikter det siste året. Av regjeringen skulle disse være tilbudt benådning og fullkomment amnesti. Grunnloven § 20¹⁹⁹ foreskrev imidlertid en prosess der Kongen først kunne gjøre dette i statsråd etter at "*Høiesterets Dom er falden, og dens Betænkning indhentet*".²⁰⁰ Her var ikke prosessen fulgt. Nansen ville vite hva som var skjedd.

Den 11. april 1815 hadde statsrådet levert en innstilling til Kongen om at en overkrigsrett måtte settes for å behandle funnene som Overkrigskommisjonen presenterte i sin innstilling den 26. august 1814. Det ble avdekket at "*adskillige*" offiserer ikke hadde utført sin "*pligt*".²⁰¹

Den 5. mai 1815 protesterte statsrådet i Stockholm for Kongen i tråd med Grunnloven § 30, og ga uttrykk for sine motforestillinger mot amnestiet han hadde innført. Ettersom statsrådet hadde utført sin plikt, mente protokollkomiteen at ingen kunne stilles til ansvar.²⁰² Kronprinsen anvendte et generelt amnestiprinsipp for hele unionsoppgjøret, og mente at det også måtte gjelde for de militære i Norge.²⁰³

Flertallet i Odelstinget var enige med protokollkomiteen. Men representant Schultz stemte mot, og leverte en flammende tale. "*At den her omhandlede høieste Beslutning er Stridende*

¹⁹⁶ SF-1815-16bind5-s.167-168

¹⁹⁷ Pavels (1867), s.180

¹⁹⁸ SF-1815-16-bind5-s.223

¹⁹⁹ GV s.171

²⁰⁰ Nansen (1815), s.12

²⁰¹ SE-1814-33-bind1-s.390

²⁰² SF-1815-16-bind5-s.168-169

²⁰³ Pavels (1867), s.180

mod Statsformen må vel være enhver iøinefaldende", tordnet han.²⁰⁴ At statsrådene da har protestert er ikke nok, de skulle ha protokollført sine meninger og gitt Kongen skikkelige råd. Grunnloven var klar: benådning kunne først skje etter at Høyesteretts dom hadde falt. Amnestiet var en "*Haanende Forglemmelse af Normænds Navn og gamle Hæder*".²⁰⁵ Det var ikke skrevet ett ord i protokollen om at statsrådet hadde gjort Kongen oppmerksom på at beslutningen verken var i samsvar med grunnlov eller annen lov, og dessuten var det fordervende for nasjonen at forbrytere skulle begunstiges, mente Schultz.²⁰⁶

5.2.5 Nansens post 5 - Reduksjon av forsvarsverk

Femte ankepost gjaldt reduksjonen av størrelsen på Akershus festning. I en resolusjon av 3. juni 1815 ble det bestemt av Kongen at nedre del av festningsverket skulle sløyfes. Etter Grunnloven § 25 hadde Kongen "*høieste Befaling*" over land- og sjømakt. Men forøkning eller forminskning av denne makten kunne ikke skje uten "*Storthingets Samtykke*".²⁰⁷ Spørsmålet var derfor om Kongens resolusjon var grunnlovsstridig.

Protokollkomiteen hadde avdekket at resolusjonen var bygget på en innstilling datert den 19. mai 1815 der magistraten og representantene fra Christiania ønsket denne forandringen.²⁰⁸ Statssekretær Holst fortalte Pavels at armeen ikke var "*en Mand, mindre*" og at det kun var selve anlegget som skulle forminskes. Statssekretæren anså derfor ankeposten for å være "*ugrundet og futil*".

Med 40 mot 20 stemmer bestemte Odelstinget at regjeringen ikke kunne stilles til ansvar for nedrivningen av nedre del av festningen, og med 41 mot 18 stemmer ble saken "*Iøvrigt*" sendt til Stortinget for avgjørelse.²⁰⁹

Den 29. mai 1815 ble saken enstemmig henlagt av Stortinget.²¹⁰

²⁰⁴ SF-1815-16-bind5-s.227

²⁰⁵ SF-1815-16-bind5-s.231

²⁰⁶ For talen i sin helhet, se SF-1815-16-bind5-s.224-232

²⁰⁷ GV s.172

²⁰⁸ SF-1815-16-bind5-s.169-170

²⁰⁹ SF-1815-16-bind5-s.232

²¹⁰ SE-1814-1833-bind1-s.391

5.2.6 Nansens post 6 - Forbud mot fremmede reisende

For det sjette mente Nansen det var grunn til å undersøke Kongens forbud mot utlendinger i Christiania mens Stortinget hadde sesjon. Det ble innført forbud mot "*fremmede Reisende*". Bakgrunnen for dette var oppgitt å være at de 87 representantene ikke skulle mangle husrom og mat. Men, sa Nansen, "*hvor let fristes man ikke til at troe, at den sande Grund er Frygt for, at disse Fremmede skulle kunne finde Leilighed til at forskaffe sig nogen Indflydelse*"? Dette ble oppfattet krenkende, for "*intet uden sand Fædrelands-Kjærlighed kan bestemme deres Handlinger*".²¹¹

Fordi statsrådsprotokollene ikke viser hva foranledningen for forbudet var, kunne ikke komiteen vurdere hvorvidt det var nødvendig. Kongen hadde etter Kronprinsens skriv befalt forbudet den 21. juni i 1815. Kronprinsen skrev til stattholderen at "*i den Tid Storthinget holdes, maa ingen Fremmed opholde sig i Christiania uden at have speciel tilladelse*". Carl Johan informerte om at "*denne naadige Resolution skal blive Dem Communiceret ved et Rescript i sin orden*".²¹² Dette skrivet ble deretter fremlagt i statsrådet den 28. juni.

Bilde: Stattholderen fikk brev fra Kronprinsen

Rent teknisk var forbudet en slik "*Politie-Foranstaltning*" som Kongen etter § 17 i Grunnloven kunne gi. Det var "*neppe*" noe å si på "*materien*". Hendelsene var ikke i tråd med Grunnloven § 17 og § 30, påpekte protokollkomiteen. Fordi befalingen var gitt før statsrådene møt-

²¹¹ Nansen (1815), s.13

²¹² Nielsen (1869), s.214

tes, hadde de ikke fått anledning til å protestere, og derfor kunne de heller ikke ansvarliggjøres, konkluderte komiteen.²¹³

Med 38 mot 32 stemmer besluttet Odelstinget seg for å la statsrådene gå fri for tiltale. Med 35 mot 25 stemmer ble saken "*iøvrigt*" sendt til det samlede Storting.²¹⁴ Stortinget henla saken.

Stortingsrepresentant Schultz leverte nok et flammende votum: Denne fremgangsmåten der verken "*Grundlov eller Statsraad skulde gjelde noget mod Kongens absolute Villie*" var som "*en Maxime der neppe engang vilde passe i en Souverain Stats Kongelov*", hamret han.²¹⁵

Holst fortalte Pavels at innreiseforbudet var iverksatt med tanke på mulighetene for russiske fremstøt, men dette kan ha vært en konstruert begrunnelse.²¹⁶

5.3 Saker fra Christiania

5.3.1 Innledning

Den 8. mai 1816 gjennomgikk Odelstinget protokollkomiteens "*Revisions-Poster*", etter at Nansens poster var behandlet. Dette var omfattende poster om virksomheten til statsrådene plassert i Christiania og fra statsrådene i Stockholm. I tillegg drøftet Odelstinget grunnlovsmessigheten av eden som ble avkrevd av embetsmenn og en tilbaketrukket klage fra prokurator Møller.

Det er viktig å gjennomgå disse postene, fordi de gir et håndfast inntrykk av hva granskningen av regjeringens protokoller etter Grunnloven § 75 f innebar i 1815-1816.

Gjennomgangen baserer seg på Budtz, Rambech, Weidemann og Christies innstilling datert 16. april 1816. De gjennomgikk saker helt fra 1814 og frem til 1816,²¹⁷ men ikke saken vedrørende Haxthausen som var blitt gransket av en egen ad hoc-komite, se ovenfor.

²¹³ SE-1814-33-bind1-s.391-392

²¹⁴ SF-1815-16-bind5-s.233

²¹⁵ SF-1815-16-bind5-s.234

²¹⁶ Pavels (1867), s.180-181

²¹⁷ SF-1815-16-bind 5-s.219

5.3.2 Procurator Hans Møller

Prokurator Møller var konstituert byfogd i Christiania, men ble suspendert fra stillingen av statsrådet uten at det ble utferdiget tiltale, og uten at noen ny embetsmann var beskikket. Møller sendte inn en klage på behandlingen han hadde fått, men trakk den senere tilbake. Odelstingets komité drøftet allikevel spørsmålet om statsrådet hadde handlet pliktstridig. Embetsmenns stillingsvern var regulert i Grunnloven § 22 som fastslo at embetsmenn ikke kunne avsettes uten tiltale.²¹⁸ Komiteen mente avsettelsen tilsvarte straff uten lov og dom etter grunnloven § 96. Det bør ikke gjøres forskjell på konstituerte og virkelige embetsmenn, fortsatte komiteen, for da kan Kongen sno seg unna ved å la alle embetsmenn være konstituerte. Men fordi en embetsmann som er konstituert ikke kan kreve å bli værende i en stilling lengre enn Kongen vil, så kunne ikke saken føre noen vei uansett. Og siden klagen uansett var trukket, så ville ikke komiteen foreta seg noe.²¹⁹

Odelstinget besluttet med 39 mot 21 stemmer å henlegge saken.²²⁰

5.3.3 1 - Oppstand i andre og tredje bataljon av de Aggershusiske Skarpskyttere

Den 24. august 1814 fremla generalmajor Sejersted en rapport i statsrådet fra oberstløytnant Stabell vedrørende oppstand i andre og tredje bataljon av de *Aggershusiske Skarpskyttere*. Flere soldater gikk over Fetsund for å komme til sine "*Arnesteder*".

I skrivelse den 24. august og i statsrådsmøte den 25. august ble saken overlatt til kommanderende general Christian Ditlev Adolf Arenfeldt (1758-1833).²²¹ Ettersom protokollene ikke viste at opprørerne ble satt under tiltale, så havnet saken hos protokollkomiteen.

Komiteen kunne imidlertid ikke se at den hadde grunnlag for å bedømme om tiltale burde ha vært reist, og det var heller ikke Odelstingets "*vedkommende*" å foreta en slik realitetsavgjørelse.

²¹⁸ GV, s.172

²¹⁹ SF-1815-16-bind5-s.163-165

²²⁰ SF-1815-16-bind5-s.220

²²¹ Pabst (2008) s.9-10

Komiteen kunne ikke se at grunnloven inneholdt regler om at statsrådet hadde plikt til å tilråde "*Actions Anlæg*" på bakgrunn av en slik rapport. Men Grunnloven § 25 og § 28 lot det være opp til Kongen å avgjøre slike "*militaire Commando-Sager*". Derfor konkluderte komiteen med at det fra Odelstingets side ikke var noe å "*foranstalte*".²²²

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens konklusjon.²²³

5.3.4 2 - Uorden i statssekretærens protokollførsel

Det fremgikk riktig nok ikke i protokollene, men komiteen hadde fått "*meddelt*" seg at statssekretæren i tidsrommet fra 27. august til 24. november 1814 har fremlagt og referert i "*adskillige Sager*". Etter Grunnloven burde referat skje av en Statsråd, og det "*harmonerer ikke*" med statssekretærens protokollførsel.

Følgende var sammenblandet: (i) De "*egentlige Statsraads-Protocoller*", (ii) departementenes protokoller og (iii) "*Statssecretariatets*" protokoller. Dette stemte verken overens med Grunnloven eller "*god Orden*", mente komiteen, og minnet om at revisjon etter Grunnloven § 75 f ble "*vanskelig og vidløftig*" når papirene er så rotete.

Allikevel måtte komiteen innrømme at Grunnloven ikke sier noe om den "*orden*" de ønsket i protokollførselen, og at uordenen frem til 24. november 1814 nå var rettet, og endelig at det ikke var noe å si på innholdet i de ulike sakene. Komiteen unnskyldte rotet med den "*Forvirring*" som krigen hadde medført, og at de fleste statsrådene som virket i denne perioden var nå avskjediget. Konklusjonen ble derfor at "*intet videre bør foranstaltes*".²²⁴

Odelstinget sa seg enstemmig enig.²²⁵

5.3.5 3 - Generalkommandoen og General-Auditoriatet refererte i statsrådet

²²² SF-1815-16-bind5-s.172-173

²²³ SF-1815-16-bind5-s.235

²²⁴ SF-1815-16-bind5-s.174-175

²²⁵ SF-1815-16-bind5-s.235

I juli og august 1814 hadde *General-Commandoen* og *General-Auditoriatet* referert i statsrådet. Ettersom sakene verken var eller kunne være "*fuldkommen ordnede*" på denne tiden, så fant ikke komiteen grunn til å foreta seg noe. Den henviste til innstillingen i post 2 ovenfor.

Odelstinget sa seg enstemmig enig.²²⁶

5.3.6 4 - Lensmann Bruun opphisset allmuen

Den 15. september 1814 behandlet statsrådet en innberetning fra Smaalenene amt der lensmann Bruun hisset opp stemningen i Onsøe Sogn og manet til ulydighet mot den norske øvrigheten. Natten den 11. september hadde også fire hester blitt satt i svensk tjeneste. Saken ble sendt fra statsrådet til oberst Hegermann. Det finnes ikke opplysninger om at obersten foretok seg noe, men regjeringen kunne ikke stilles til ansvar for dette, for den hadde gjort alt den skulle ved å sende saken til obersten. Protokollkomiteen ville derfor ikke stille statsrådene til ansvar.²²⁷

Odelstinget sa seg enstemmig enig med komiteen.²²⁸

5.3.7 5 - Desertør jeger Ole Sørensen

Den 5. oktober ble det referert fra en "*Forestilling*" fra samme dato angående desertøren Ole Sørensen. Fordi han ikke hadde begått noen annen forbrytelse enn å desertere, måtte han loves "*Pardon*" ved tilbakekomsten til landet, bestemte regjeringen. Verken § 20 i Grunnloven eller noen annen lov var overtrådt, konkluderte protokollkomiteen.²²⁹

Med 59 mot 1 stemme sa Odelstinget seg enig med komiteen.²³⁰

²²⁶ SF-1815-16-bind5-s.235

²²⁷ SF-1815-16-bind5-s.175-176

²²⁸ SF-1815-16-bind5-s.235

²²⁹ SF-1815-16-bind5-s.176-177

²³⁰ SF-1815-16-bind5-s.235

5.3.8 6 - Ellefsen og Hetting ønsket begge å bli sorenskriver

Sorenskriverembetet for Folloug var "*vacant*" og skulle besettes i 1814. Sorenskriver og kanselliråd Elias Frederik Hetting (1769-1826)²³¹ ønsket seg embetet og hadde levert inn en søknad. Allikevel var det Hans Peter Ellefsen (1785-1872)²³², en annen kandidat som fikk embetet den 7. oktober 1814.

Dette var bakgrunn for at Hetting den 12. august 1815 skrev til protokollkomiteen og ba dem se på ansettelsesprosessen. Komiteen fikk utlevert diverse dokumenter, men ingen tabellariske oversikter eller ekstrakter over kandidater til sorenskriverembetet i Folloug viste Hettings navn.

Komiteen fant ingen grunn til å kritisere Ellefsens ansettelse, for den var utført i en tid da statsrådet handlet med "*Kongelig Myndighet*" og hadde rett til å beskikke embetsmenn. Men de var allikevel bekymret for at noe galt kunne ha skjedd ettersom Hettings navn ikke var å finne i dokumentene der kandidatene var ført opp. Fordi statsråd Mathias Otto Sommerhielm (1764-1827)²³³ hadde referert saken den 5. oktober 1814 bestemte komiteen seg for å foreslå til odelstinget at Sommerhielm skulle innkalles etter Grunnloven § 75 h til å forklare nærmere om "*hvad Aarsag Ansøgningen hverken findes anført paa den tabellariske Fortegnelse eller de til Statsraadet innsendte Ansøgninger*". Inntil dette spørsmålet var besvart ville ikke komiteen foreta seg noe mer.²³⁴

²³¹Lindstøl (1892) s.60

²³²Lindstøl (1892) s.35

²³³ Mardal (2009) Sommerhielm

²³⁴ SF-1815-16-bind5-s.177-179

Bilde: Statsråd Sommerhielm

Dagen etterpå, den 9. mai 1816 bestemte Odelstinget med 58 mot 2 stemmer at statsråd Sommerhielm skulle innkalles etter Grunnloven § 75 h for å gi opplysninger om hvorvidt søknaden var innkommet og hvorfor den i så fall ikke var ført inn slik den skulle. Frem til opplysningene var innkommet ble saken utsatt.²³⁵ Sommerhielm avga en skriftlig erklæring hvor han forsikret om at alle mottatte søknader var registrert, og grunnen til at Hettings søknad ikke var registrert var simpelthen at den ikke ble mottatt. Den 15. juni ble det derfor bestemt i Odelstinget at samtlige involverte i departementet skulle forklare seg. Men da var Stortingssesjonen over, og saksbehandlingen fortsatte først i 1818, og endte med henleggelse på grunn av manglende bevis.²³⁶

5.3.9 7 - Om Løvenskiold og Vogt

Den 28. november 1814 ble kammerherre Severin Løvenskiold (1777-1856)²³⁷ utnevnt til statsråd for å gjennomføre en "*Mision*" til Danmark. Samme dag ble Jørgen Herman Vogt (1784-1862)²³⁸ konstituert som referent for finansdepartementet.

²³⁵ SF-1815-16-bind5-s.235

²³⁶ SE-1814-1833-bind1-s.393

²³⁷ se Lindstøl (1892) s.91

²³⁸ Mardal (2009) Vogt

Bilde: Severin Løvenskiold

Disse to sakene ble behandlet av komiteen, som forstod Grunnloven slik at den *"ikke hjemler at udnævne andre Statsraader end de, der blive Medlemmer af Statsraadet, og det Andet, fordi det kunde antages, at blot Statsraaderne selv ere bemyndigede til at referere"*.

Komiteen fant imidlertid at Grunnloven ga Kongen myndighet til å velge hvem som skal være statsråd og hvilke oppgaver de skal utføre, samt hvem som skal referere. Vogt var dessuten kun satt til å referere i departementet og ikke i selve statsrådet. Derfor ville ikke komiteen foreta seg noe mer.

Med 58 mot 2 stemmer bestemte Odelstinget seg for å bifalle komiteens innstilling.²³⁹

5.3.10 8 - Tollkurs og embetslønn i strid med Eidsvoll-garantien?

Den 30. november 1814 ble tollkursen fastsatt av Kronprinsen. Den 1. desember ble det deretter utstedt en *"Placat"* i tråd med den forutgående beslutningen. Disse var sammen med resolusjonen vedrørende embetslønninger av 16. mars av en slik natur at den *"kunne ansees stridende"* med Eidsvoll-garantien. Fordi heller ikke Stortinget anså seg for å være forpliktet av denne garantien, så kunne ikke komiteen anke forholdet videre.²⁴⁰

²³⁹ SF-1815-16-bind5-s.236

²⁴⁰ SF-1815-16-bind5-s.180-181

Med 47 mot 13 stemmer bestemte Odelstinget at anken måtte bortfalle.²⁴¹

5.3.11 9 - Bortfalt anke mot regimenter

Den 20. desember 1814 bestemte statsrådet at en sak mot 119 soldater fra *Opplandske Regiment* som var dømt av Krigsretten skulle ankes til *Over-Kriminal-Retten*, og en sak mot 11 soldater fra *Søndenffjeldske Infanterie-Regiment* ble bestemt bortfalt.

De 119 ble siden benådet helt i tråd med Grunnloven § 20. Etter General-Auditoriatets innstilling ble de 11 andre dømt delvis til slaveri på livstid og delvis til slaveri for et bestemt antall år, og dels til mildere straffer. Disse straffene ble bestemt bortfalt av statsrådet fordi de tiltalte allerede var idømt andre underordnede "*corporlige*" straffer. Komiteen mente at statsrådet kunne benåde fordi sakene var "*Commando-Sager*" i krigstid, og begrunnet det med at ingen er tjent med å holde "*ubehagelige Erindringer*" om 1814 i live.²⁴²

Med 59 mot 1 stemme sa Odelstinget seg enig med komiteen.²⁴³

5.3.12 10 - Stifts-Overrets-Procurator Hansons suspensjon

Stifts-Overrets-Procurator Hanson hadde utvist "*forsømmelige Forhold*" og han ble idømt straff av en kommisjon. Statsrådet besluttet den 23. juni 1815 etter forespørsel fra Akershus stift fra den 20. juni 1815 at saken skulle videresendes til Høyesterett. Høyesterett stadfestet den 9. august 1815 dommen, som sa at Hanson skulle betale en mulkt og varetektsomkostninger, men "*Sagens papire opplyse intet*" om stadfestelsen av kommisjonens dom.

Komiteen reagerte først og fremst på tiden det tok for tiltalte å få saken endelig avgjort. "*Menneskeligheden fordrer [...] tilbørlig Hurtighed*". Den reagerte på statsrådets fremgangsmåte, som verken var hjemlet i Grunnlov eller annen lov. Hansons "*brøde*" var ikke av en slik art at han skulle blitt suspendert, og suspensjonen fratok ham livsgrunnlaget og ila ham dermed "*meget større Straf*" enn den han ble pålagt i selve dommen.

²⁴¹ SF-1815-16-bind5-s.236

²⁴² SF-1815-16-bind5-s.181-182

²⁴³ SF-1815-16-bind5-s.236

Protokollkomiteen valgte allikevel å ikke foreta seg noe, dels fordi Hanson selv ikke hadde innlevert noen klage, dels fordi de kviet seg for å påføre nasjonen flere "Onde" og dels på bakgrunn var de generelle betraktninger som var fremkommet i komiteens betenkning.²⁴⁴

Med 53 mot 7 stemmer sa Odelstinget seg enig.²⁴⁵

Representant Schultz leverte et skriftlig votum der han kritiserte protokollkomiteen og Odels-tingets håndtering; det var handlingenes forhold til Grunnloven, borgersikkerhet og rettferdighet som skulle være avgjørende, ikke andre hensyn, mente han.²⁴⁶

5.3.13 11 - Carl Johan Gerss

Den 7. april 1815 fikk Carl Johan Gerss i Lofoten tillatelse til å handle med "*Nødvendigheds-Varer*", mot tollavgifter og en avgift til statskassen som stilte ham likt med andre som fikk handle. Motzfeldt skrev til Christie om saken som var komplisert og følelsesladd allerede den 5. juni 1815. Motzfeldt ba Christie om hjelp til å forhindre Gerss' kjøp av "*etablissementet*" på Hundholmen i Nordland.²⁴⁷

Protokollkomiteen forstod ikke hvorfor den fikk utskrift fra protokollen for denne saken, og hadde intet å bemerke.²⁴⁸ Det er allikevel interessant å se at en av den store Bodø-sakens aktører dukket opp i Odelstingets arbeid ved en tilfeldighet i 1815-1816.²⁴⁹

Saken ble enstemmig henlagt av Odelstinget.²⁵⁰

Tidsskriftet Bjørgvin beklaget henleggelsen, og mente det var en "*krænkelse*" mot kjøpmannsstanden og borgere flest å "*see deres Rettigheder tilstaaede udenrigske Projectmagere,*

²⁴⁴ SF-1815-16-bind5-s.182-186

²⁴⁵ SF-1815-16-bind5-s.236

²⁴⁶ SF-1815-16-bind5-s.236-238

²⁴⁷ Motzfeldt (1888), s.95-96

²⁴⁸ SF-1815-16-bind5-s.186

²⁴⁹ For mer om denne se bla. Steen (1954), s.71 flg.

²⁵⁰ SF-1815-16-bind5-s.238

*der paa Statens Bekostning, ere med i de gode Dage, men i Trængselens Tiid, eller saasnart de, liig Blodigler, have suget sig fulde, flux forlade Landet".*²⁵¹

5.3.14 12 - Sjøsoldat Jacob Folvik

Den 12. april 1815 behandlet statsrådet en søknad fra Jacob Folvik som hadde desertert til Sverige i 1809. Den 28. august 1811 hadde han fått "*Pardon*" hvis han straks kom tilbake, men det kunne han ikke fordi han var forpliktet til å arbeide i seks år for den svenske marinen. Nå var han ferdig med tjenesten og ønsket å benytte seg av sin "*Pardon*". Protokollkomiteen mente som statsrådet at dette måtte være i orden og komiteen henviste til post fem om Ole Sørensen.²⁵²

Komiteens innstilling ble bifalt av et enstemmig Odelsting.²⁵³

5.3.15 13 - Urolige bønder

Den 26. april 1815 bestemte statsrådet at bønder som hadde utvist ulydighet mot Veivesenet, skulle fritas fra "*Action*" på grunn av de ekstraordinære omstendighetene og "*Landets Stilling*" året før. Men, de skulle få "*alvorlig Irettesættelse*" og beskjed om at lignende opptreden i fremtiden ville bli straffet.

Komiteen skulle vurdere om statsrådet hadde anledning til å unnlate å beordre "*Action*" der de får beskjed om "*Uorden*". Konklusjonen ble at den utøvende makt selv måtte avgjøre om aksjon skulle beordres, etter å ha veid de grunner som taler for og imot. Statsrådet hadde derfor handlet pliktmessig i denne saken.²⁵⁴

Odelstinget bifalt komiteens innstilling enstemmig.²⁵⁵

²⁵¹ Bjørgvin 15.6.1816

²⁵² SF-1815-16-bind5-s.186-187

²⁵³ SF-1815-16-bind5-s.238

²⁵⁴ SF-1815-16-bind5-s.187-188

²⁵⁵ SF-1815-16-bind5-s.239

5.3.16 14 - Skipper Jensen og husinkvisisjoner

Kunne regjeringen gi bevilling til handel med "*Nødvendigheds-Varer*" med betingelse om husinkvisisjoner, uten å bryte Grunnloven § 102? Dette var spørsmålet etter at skipper Jensen den 29. april 1815 hadde fått slik bevilling mot at han fant seg i husinkvisisjoner.

Dette fant komiteen at neppe ville fremme "*Orden og Borgervel*". Kan en bevilling ikke gis uten at Grunnloven tilsidesettes, ja da bør den ikke gis, konkluderte komiteen. Men Jensen fikk selv velge om han ville påføre seg slike inkvisisjoner. Derfor mente komiteen at den ikke kunne stille noen til ansvar.²⁵⁶

Odelstinget sa seg med 58 mot 2 stemmer enig med komiteen.²⁵⁷

5.3.17 15 og 16 - Ole Hilen, Erich Gustav Wichborg og husinkvisisjoner

Dette er to poster som også gjaldt bevillinger gitt med betingelse om husinkvisisjoner. Den ene posten gjaldt Ole Hilen som i juni 1815 ble tildelt bevilling på Svelvik gjestgiveri. Den andre posten gjaldt Erich Gustav Wichborg som fikk handle med "*Nødvendigheds-Varer*" på Verdalsøra. Her henviste komiteen til post 14, se ovenfor.²⁵⁸

Med 57 mot 3 stemmer bifalt Odelstinget komiteens innstilling.²⁵⁹

5.3.18 17 - Oberstinde Rosbach af Trondhjem

Den 2. mai 1815 ga statsrådet oberstinde fru Rosbach bevilling til å beholde og bruke sin avdøde datters eiendeler for å bedre kunne sørge for sine barnebarn. Den 1. august 1815 hadde Stortinget bedt statsrådet dele "*de erklæringer og Oplysninger*" som hadde medfulgt Rosbachs søknad, og protokollen der saken var blitt avgjort.²⁶⁰ Den 7. august bestemte Stortinget en-

²⁵⁶ SF-1815-16-bind5-s.188-189

²⁵⁷ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁵⁸ SF-1815-16-bind5-s.190

²⁵⁹ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁶⁰ SF-1815-16-bind1-s.321

stemmig at saken skulle sendes til Nansens komité.²⁶¹ Nansen erklærte den 12. oktober 1815 at de "*intet videre har fundet*", før Stortinget sendte saken videre for betenkning i den tredje komité.²⁶²

I protokollkomiteens gjennomgang av disse papirene fant den ikke "*det mindste at utsætte*" på statsrådets embetshandling, som forøvrig også var støttet av Stiftet, Magistraten, Overfor-mynderiet og Skifteretten.²⁶³

Odelstinget sa seg enstemmig enig i at Rosbach måtte hjelpes.²⁶⁴

5.3.19 18 - General-Inqvarterings-Commissionen

Den 15. mai 1815 henvendte Fredrikshalds Magistrat seg til det sjette departement fordi det manglet nødvendig utstyr ved Fredrikshald sykehus. Den 20. mai anmodet departementet "*General-Inqvarterings-Commissionen*" om å levere en betenkning om dette. Den 24. mai svarte kommisjonen at den etter reskriptet av 11. september 1776 § 3 var tildelt kompetanse til å avgjøre slike spørsmål, og magistraten skulle derfor ha kontaktet kommisjonen direkte, istedenfor å gå via departementet. Kommisjonen unnlot demonstrativt å levere erklæringen. Ved gjentatte forespørsler fra departementet kom dette svaret tilbake hver gang; så lenge ikke loven var endret ville kommisjonen ikke avgi betenkning så lenge henvendelsen kom fra departementet og ikke magistraten.

Til slutt fattet statsrådet den 31. mai 1815 en resolusjon, som påla kommisjonen å innen tre døgn avgi erklæringen. Hvis ikke erklæringen ble avgitt truet statsrådet kommisjonsmedlemene med suspensjon fra alle embeter og tiltale.

Spørsmålet var om statsrådet har anledning til å tilføye et slikt tvangsmiddel. Protokollkomiteen stilte seg positiv til dette, for kommisjonens oppførsel var "*upassende*", og komiteen så ingen annen utvei for å få produsert erklæringen.²⁶⁵

²⁶¹ SF-1815-16-bind1-s.346

²⁶² SF-1815-16-bind2-del2-s.31

²⁶³ SF-1815-16-bind5-s.190

²⁶⁴ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁶⁵ SF-1815-16-bind5-s.190-194

Odelstinget bifalt komiteens innstilling enstemmig.²⁶⁶

5.3.20 19 - Evanger kirke

Evanger kirke var falleferdig. Den 16. juni 1815 ga statsrådet kirkegjengerne følgende ultimatum: enten skulle kirken overtas av "*Almuen*", eller så skulle kirken stenges slik at folk måtte reise til nærmeste hovedkirke istedenfor. Komiteen mente statsrådet ikke kunne stenge kirken - folk hadde betalt det de skulle og det var ikke deres feil at kirken trengte rehabilitering. Men det hadde ikke kommet klager fra "*Almuen*", og komiteen så det ikke som sin plikt å stille statsråder til ansvar i denne saken.²⁶⁷

Odelstinget sa seg enig i komiteens innstilling.²⁶⁸

5.3.21 20 - Pensjoner

Den 16. juni 1815 behandlet statsrådet en sak om en del mannskaper fra *Søndenffjeldske Infanterie-Regiment* som fikk tildelt pensjon fra *Krigs-Hospitals-Cassen* ved sin hjemsendelse uten å ha tjenestegjort så lenge som det egentlig krevdes for å utløse pensjonsrettigheter. Komiteen fant allikevel at Kongen ikke var bundet av andre regler enn Grunnloven § 22 i dette henseende, og pensjonslistene skulle uansett revideres etter Grunnloven § 75 i, så saken ville bli løst i revisjonen. Komiteen ville derfor ikke foranstalte noe mer, i påvente av den grundige revisjonen etter § 75 i.²⁶⁹

Med 59 mot 1 stemme sa Odelstinget seg enig med komiteen.²⁷⁰

5.3.22 21 - Sorenskriver Kiørboe

Den 14. juli 1815 behandlet statsrådet en sak om sorenskriver Kiørboe som ble suspendert fra sitt embete og satt under tiltale for å ha forsøkt å tilvende seg "*ulovlige Fordele*". En kommi-

²⁶⁶ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁶⁷ SF-1815-16-bind5-s.194-195

²⁶⁸ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁶⁹ SF-1815-16-bind5-s.195-196

²⁷⁰ SF-1815-16-bind5-s.239

sjon hadde undersøkt allmuens klager, og funnet dem velbegrunnet. En forordning fra 27. september 1799 sa at embetsmenn ikke kunne suspenderes før Kongens resolusjon var innhentet. Statsrådet hadde dermed egentlig vært for raskt ute med å suspendere ham. Men komiteen konkluderte med at beskyldningene var så "*bestemte og graverende*" at de hadde hatt større grunn til å anke dersom han hadde fått fortsette i embetet. Det ble dermed ikke foranstaltet noe mer.²⁷¹

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.²⁷²

5.3.23 22 - Mobilieskat

Den 4. mars 1814 hadde fattige skatteyttere fått "*Dilation*", altså utsettelse, av betaling av "*Mobilieskat*". Den 5. september 1815 ble det på forespørsel fra fogd Krejdal bestemt at skatten nå skulle inndrives. Protokollkomiteen vurderte saken slik at skatten aldri var ettergitt, bare utsatt, og derfor var det uproblematisk at skatten ble inndrevet.²⁷³

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.²⁷⁴

5.3.24 23 - Lensmann Mandt

Det var anlagt "*Action*" mot lensmann Mandt fordi en arrestert person hadde klart å gjennomføre "*Undvigelse*", altså rømning. Den 22. september 1815 bestemte statsrådet at lensmannen skulle få "*Fritagelse for Actionen*" mot å betale en større mulkt. Protokollkomiteen fant at beslutningen ikke stred med Grunnloven § 20, og statsrådet hadde "*i mindste Maade*" handlet i strid med sin plikt.²⁷⁵ Odelstinget bifalt enstemmig innstillingen.²⁷⁶

²⁷¹ SF-1815-16-bind5-s.196-197

²⁷² SF-1815-16-bind5-s.239

²⁷³ SF-1815-16-bind5-s.197

²⁷⁴ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁷⁵ SF-1815-16-bind5-s.197-198

²⁷⁶ SF-1815-16-bind5-s.239

5.3.25 24 og 25 - Kjøpmann Grønnerup og bokhandler Hielm

Den 29. september 1815 besluttet statsrådet å tiltale kjøpmann Christen Grønnerup (1780-1847)²⁷⁷ i Holmestrand for å ha forfattet en tekst som ble trykket i Nationalbladet 9-12 som inneholdt "*upassende*" beskyldninger mot "*Politie- og Justitsvæsenet*".

Den 6. og 31. oktober 1815 besluttet statsrådet å tiltale bokhandler Hans Abel Hielm (1792-1869)²⁷⁸, som trykket Nationalbladets nummer 17-20, for uttalelser som ble fremsatt der. Det var egentlig hans eldre bror advokat Jonas Anton Hielm (1782-1848)²⁷⁹ som stod bak utgivelsene av National-Bladet.²⁸⁰ Han var en av få norske embetsmenn som vendte hjem fra Danmark etter 1814.²⁸¹

Bilde: Jonas Anton Hielm

Komiteen konkluderte med at det var den utøvende makts ansvar å sørge for at lovene overholdes, og statsrådet var derfor berettiget til å få sakene påkjent ved domstolene.²⁸² De fant derfor ikke grunn til å foreta seg noe.

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.²⁸³

²⁷⁷ Lindstøl (1892) s.50

²⁷⁸ H.A. Hielm, SNL

²⁷⁹ Skjæveland (2009)

²⁸⁰ Nissen (1964), s.151

²⁸¹ Keilhau (1929), s.168

²⁸² SF-1815-16-bind5-s.198-200

5.3.26 26 - Overdratt rett til sanksjonering

Den 21. oktober 1815 bestemte statsrådet seg for å sanksjonere en rekke lovforslag i Kongens navn, på bakgrunn av en resolusjon av 18. september 1815. Resolusjonen sa at statsrådet fikk myndighet til å nettopp sanksjonere disse lovforslagene i Kongens navn. Grunnloven § 13 ga Kongen rett til å overdra retten han var gitt etter Grunnloven § 77 og § 78 til å sanksjonere lover. Ingen ble utsatt for "*Fare eller Tab*" ved overdragelsen, mente komiteen, og så lenge Kongen "*bifalder*" denne fremgangsmåten så ville anke mot statsrådet være "*ugrundet*".²⁸⁴

Odelstinget bifalt enstemmig enig i komiteens innstilling.²⁸⁵

5.3.27 27 - Mantheys enke og byfogd Rasmussen

I denne posten var Odelstingets spørsmål om det var noe å "*erindre*" vedrørende beslutninger som ble fattet den 31. oktober 1815 i statsrådet. Det gjaldt for det første enken etter kaptein og sorenskriver Samuel William Mantheys (1774-1815)²⁸⁶ søknad om pensjon, og for det andre byfogd Rasmussen som var innkalt for å avgi "*Rigtighed*" vedrørende hans forrige embete. Herr Manthey skulle innkalles som reserve for pastor Hount som døde i juli 1815, men som Christie bemerket i sin dagbok gikk det ikke, for Manthey "*er ogsaa død*".²⁸⁷ Komiteen kunne ikke finne noe som kunne ankes og ytterligere bemerkninger ble ansett som "*overflødig*".²⁸⁸

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.²⁸⁹

5.3.28 28 - Hoer og Leiermaal

Flere avskrifter fra statsrådsprotokollene viste at i perioden fra 4. januar til 29. september 1815 var det besluttet, etter henvendelse fra flere amt, at personer som hadde begått "*Hoer*"

²⁸³ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁸⁴ SF-1815-16-bind5-s.200

²⁸⁵ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁸⁶ Lindstøl (1892) s.92

²⁸⁷ Christie (1900), s.56

²⁸⁸ SF-1815-16-bind5-s.201

²⁸⁹ SF-1815-16-bind5-s.239

og "*Leiermaal*" istedenfor å bli tiltalt skulle få slippe fri mot å leve på "*Vand og Brød*" i en kort periode.

Johanne Phillipsdatter var ett av få unntak. Hun hadde hele fem ganger gjort seg skyldig i "*Leiermaal*" med "*forskjellige Personer*", og hennes forhold var så alvorlige at hun ble beordret satt under tiltale, i motsetning til de fleste andre.

Benådning skulle riktignok ikke skje uten at fremgangsmåten i Grunnloven § 20 var fulgt, men regjeringen kunne ikke ha ubetinget plikt til å anlegge "*Action*" med mindre loven sier at det "*bør*" skje. Dersom alle som bedriver "*Hoer*" og "*Leiermaal*" skulle tiltales ville det medføre "*betydeligt Tab*" for staten. Komiteen falt tilbake på sin konklusjon i en tidligere post om at regjeringen ikke har plikt til å anlegge "*Action*" i enhver sak, og at ingen statsråder var å stille til ansvar.²⁹⁰

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.²⁹¹

5.4 Saker fra Stockholm

Dette er ulike saker som involverte både norske og svenske myndigheter.

5.4.1 A - Overskudd til statskassen

Da Fredrikstad var besatt av svenskene i 1814 fikk de utbetalt en større pengesum fra byens tollsted. Statsrådet spurte Kongen om pengene kunne ventes tilbakeført til den norske statskassen i en henvendelse av 16. januar 1816. Kongen viste til at Generalmajorene Rosen og Gustaf Adolph Hierta (1781-1847)²⁹² hadde fått disponere pengene, og bestemte at hvis det fantes noe overskudd, så skulle det overføres til den norske statskassen. Komiteen mente at statsrådet har gjort alt det kunne, og fant ikke grunn til å foreta seg noe mer.²⁹³

²⁹⁰ SF-1815-16-bind5-s.201-205

²⁹¹ SF-1815-16-bind5-s.239

²⁹² Akrell (1884-1885) s.248

²⁹³ SF-1815-16-bind5-s.205-206

Odelstinget fant, med 40 mot 14 stemmer, at det ikke var noe å utsette på regjeringens handlinger, men bestemte allikevel at saken skulle sendes til Stortinget for plenumsbehandling.²⁹⁴ Den 28. mai 1815 henla Stortinget saken.²⁹⁵

5.4.2 B og C - Flere pengeposter

Sak B og C lignet på sak A, og dreide seg også om penger svenskene fikk utbetalt av henholdsvis Fredrikshalds tollsted og magistraten i Fredrikshald. Den sistnevntes sum omfattet også innbetalte heftelser til Riksbanken. Komiteen nøyde seg med en helt stikkordsmessig oppsummering, og henviste til sin konklusjon i sak A.²⁹⁶

Odelstinget sa seg enstemmig enig med komiteen, og saken ble å "*tilstille Storthingets Præsidentskab*".²⁹⁷

Også disse sakene ble henlagt av Stortinget den 28. mai 1815, se ovenfor.

5.4.3 D - Kammerjunker Lowzow

I Laurvig Grevskab innsatte danskekongen i sin tid Frederik Lowzow (1788-1869)²⁹⁸ som kammerjunker. Da troskapseden til den svenske kongen skulle innsendes fra alle embetsmenn, sendte Lowzow inn eden fra alle sine underordnede embetsmenn, men selv unnlot han å avgi eden. Regjeringen fjernet Lowzow fra sitt embete og satte istedenfor amtmannen i Bratsberg til å styre amtforretningene. Den 9. februar 1815 fikk statsrådet "*Kongelig Approbation*" for utskiftningen av Lowzow. I tillegg kom det tilbake en klausul fra Kongen om at Lowzow ikke bare skulle miste sin stilling men også tilkjennegis og "*uførtøvet*" reise ut dersom han fremdeles befant seg i landet.

²⁹⁴ SF-1815-16-bind5-s.240

²⁹⁵ SE-1814-1833-bind1-s.396

²⁹⁶ SF-1815-16-bind5-s.206-207

²⁹⁷ SF-1815-16-bind5-s.240

²⁹⁸ Bricka (1884-1885)

Lowzow var en av i alt 156 danske embetsmenn som virket i Norge i 1814. Ved atskillelsen fratrådte 26 av dem, mens resten ble værende og tilpasset seg den nye hverdagen.²⁹⁹

Protokollkomiteen konstaterte at statsrådet gjorde alt riktig vedrørende overføringen av amtforretningene. Men komiteen mente statsrådene etter Grunnloven § 30 hadde en "*ubetinget Pligt*" til å protestere mot klausulen Kongen tilføyde. Lowzow var en "*aldeles fri Mand*" og måtte selv få velge oppholdssted, fastslo komiteen. At han ikke lenger kunne være embetsmann var greit nok, men det fantes ikke grunnlag for å tvinge ham til å forlate landet. Komitémedlem Stoltenberg sa at dersom de valgte å bifalle utvisningen, ville Stortinget skapte presedens for at Kongen kunne utvise landets borgere. Eneveldets konge hadde hatt rett til å landsforvise, men det burde ikke den nye Kongen få lov til, mente han.³⁰⁰

Protokollkomiteen resonnererte overraskende som følger: Fordi Lowzow ikke leverte sin ed, ville han antageligvis reise tilbake til Danmark, og for alt de visste var han der allerede. Det var derfor ingen fornærmede i saken. Dessuten ville en riksrettssak kunne få "*Følger*" for staten. Konklusjonen ble derfor også i denne saken at ingen av statsrådene skulle stilles til ansvar.³⁰¹

Odelstinget bifalt *ikke* komiteens innstilling, med 29 mot 26 stemmer, og bestemte enstemmig å innkalle statsminister Anker og statsrådene Motzfeldt og Krogh for å forklare seg for Stortinget, slik Grunnloven § 75 h ga hjemmel for.³⁰² Dette viser at Odelstinget var våkent, for komiteens juridiske resonnement var svakt, på tross av at medlemmene var jurister.

²⁹⁹ Keilhau (1929) s.168

³⁰⁰ SF-1815-16-bind5-del2-s.485-489

³⁰¹ SF-1815-16-bind5-s.207-209

³⁰² SF-1815-16-bind5-s-241

Bilde: Kronprins Carl Johan ønsket å utvise Lowzow

Kronprinsen skrev til stattholderen den 20. mai 1816 at Odelstingets oppførsel snart måtte ta slutt, og ga følgende instruks: *"Hav den godhet å la disse herrer forstå at politikkens regler og en konstitusjonell konges tålmodighet ikke kan drives til det ytterste"*. Han mente at Odelsstinget handlet *"uconstitutionelt"*, for etter hans oppfatning ga ikke Grunnloven § 75 h Odelsstinget rett til *"at gjøre sig selv til Domstol"* og innkalle statsrådet, men en rett til å innkalle dem til riksrett. Kronprinsen mente at *"Udjagelsen af det omhandlede Individ simpelthen var en Politiforholdsregel"*³⁰³ Dette standpunktet ble gjentatt av Kongen den 6. juni 1816.³⁰⁴

Etter flere uker med høyt konfliktnivå endte Odelstinget opp med å henlegge saken den 19. juni 1816.³⁰⁵ Kronprinsen skrev til stattholderen den 24. juni 1816 at han *"med glede erfaret"* at innkallingen av de tre statsrådene nå ikke ble noe av. Odelstingets *"Feiltagelse"* var en *"gavnlig Lære for Fremtiden"*.³⁰⁶ Stortinget forsøkte aldri å benytte innkallingsretten igjen så lenge Carl Johan levde.³⁰⁷

³⁰³ Nielsen (1869), s.243-247

³⁰⁴ SE-1814-1833-bind1-s.397

³⁰⁵ SF-1815-16-bind5-del2-s.493

³⁰⁶ Nielsen (1869), s.259

³⁰⁷ Kaartvedt (1964) s.325

5.4.4 E - Over-Inspecteur Nilsen

Den 28. februar 1815 hadde statsrådet møte der en herr Nilsen ble konstituert som "*Overøvrighed*" for Holmestrand og Tønsberg for en periode. Kongen apporberte 16. mars 1815.

Nilsen var ikke beskikket som embetsmann, men arbeidet som Over-Inspecteur i Jarlsberg Grevskab. Spørsmålet var om en som ikke allerede var embetsmann kunne konstitueres til å virke å virke i et embete for en periode. Komiteen kom frem til at det var helt opp til Kongen, og Nilsen var dessuten allerede i en ansvarsfull stilling i Jarlsberg. Komiteen fant derfor ikke noe å påanke.³⁰⁸

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.³⁰⁹

5.4.5 F - Qvittancer

Den 25. april 1815 approberte statsrådet i Stockholm en innstilling fra den norske regjering i Christiania fra 11. mars 1815 om at alle Qvittancer fra Oppebørselsbetjenter skulle utferdiges til og underskrives av femte departement. En Oppebørselsbetjent var en embetsmann som skulle motta og kvittere for skatter og avgifter.³¹⁰

Ettersom Kongen hadde rett til å fordele forretningene mellom departementene og det ikke var noen grunnlovshjemmel som hindret en slik fordeling, fant ikke komiteen noe å påanke.³¹¹

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.³¹²

5.4.6 G - Soldat Anders Trypmachers benådning

³⁰⁸ SF-1815-16-bind5-s.209

³⁰⁹ SF-1815-16-bind5-s.241

³¹⁰ Den store danske

³¹¹ SF-1815-16-bind5-s.209-210

³¹² SF-1815-16-bind5-s.241

Den 5. april 1815 dømte Overcriminal-Retten soldat Anders Trypmacher til døden for å ha forsøkt å uttransporterte kart fra landet for å selge dem til Sverige. Den 19. april benådet retten ham, ved å omgjøre dommen til "*Fæstnings Arbeide*" på livstid. Den 25. april 1816 innstilte regjeringen på at han istedenfor skulle dømmes til tre måneder "*haardt Fængsel*". Ettersom Kongen hadde benådningsrett, og Trypmachers medskyldige, Ole Nordbye, kun fikk tre måneders fengsel i en sivil domstol, fant komiteen at det ikke var noe å påanke ved regjeringens handlemåte.³¹³

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.³¹⁴

5.4.7 H - Fredrikstad Fæstnings Fortificationscasse

Ved beleiringen av Fredrikstad i 1814, ble hele beholdningen i "*Fortificationscassen*" overgitt til svenskene. Dette er en post komiteen mente at var av samme art som post A, B og C. Komiteen henviste derfor til sine uttalelser i forbindelse med disse ovenfor.³¹⁵ Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling, og sendte saken til Stortingets presidentskap.³¹⁶

5.4.8 I - Sognepresten og Cæpitain Jæger på Oddernes

Den 5. august 1815 ble det avgitt kongelig resolusjon om at kaptein Jæger ble tilstått "*Arvefæste*" på et felt med utmark som tilhørte Oddernes prestegård. I motytelse skulle det betales en årlig avgift. Både sognepresten og Stifts-Directionen hadde anbefalt en slik ordning. I 1807 ble det inngått avtale om feltet, som ble opparbeidet fra utilgjengelig mark til nyttig matjord, og det ble anlagt to "*Møllebrug*" der. Denne utviklingen som "*der ikke næres Tvivl*" om at var fordelaktig for staten, ville utvilsomt fått "*Kongelig Approbation*" under forrige konstitusjon og Konge, og heller ikke nå med nytt statsstyre kunne staten nekte slik approbasjon uten å begå "*Uretfærdighed*", mente protokollkomiteen. Etter Grunnloven § 19 skulle statens eiendom styres av Stortinget, men prestegårder kommer i en særstilling. Stortinget hadde uansett sendt saken videre til regjeringen for avgjørelse hvis de først hadde fått den, mente komiteen. Og fordi prestegården nå fikk en ikke ubetydelig inntekt fra et felt som ellers ikke hadde

³¹³ SF-1815-16-bind5-s.210-211

³¹⁴ SF-1815-16-bind-5-s.241

³¹⁵ SF-1815-16-bind-5-s.211-212

³¹⁶ SF-1815-16-bind-5-s.241

gitt noen avkastning, måtte ordningen regjeringen godkjente være akseptabel.³¹⁷ Så lenge det materielle resultatet ble godt, ville ikke komiteen vektlegge det prosessuelle.

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling.³¹⁸

5.4.9 K - Stiftamtmann Schouboes skogsfelt

Den 3. august 1815 ble det avgitt en kongelig resolusjon som ga stiftamtmann Schouboe tillatelse til å selge et skogsstykke som tilhørte stiftamtmannsembetet i Christiansand til konsul Isaachsen. Kjøpesummen skulle stiftamtmannen bruke til å betale for og istandsette et landsted som skulle tilhøre stiftamtmannsembetet. Komiteen fant som i prestegårdssaken ovenfor at Grunnloven § 19 ikke stod i veien for at regjeringen kunne sanksjonere salget.

Komiteen kritiserte imidlertid fremgangsmåten som ble brukt for å taksere skogens verdi. Den fant det klart at skogen var solgt til Isaachsen for "*meget under dens virkelige Værdie*". Men fordi salget allerede var gjennomført og sanksjonert, så kunne ikke komiteen gjøre annet enn å henføre saken blant dem der man ønsker at "*en anden og med Statens Tarv mere Passende Fremgangsmaade*" var blitt brukt. Komiteen mente at ingen statsråder kunne holdes ansvarlige.³¹⁹

Odelstinget fant ikke at statsrådene kunne holdes til ansvar, men bestemte enstemmig at saken skulle sendes til behandling i Stortinget.³²⁰ Stortinget henla med 59 mot 19 stemmer saken.³²¹

³¹⁷ SF-1815-16-bind-5-s.212-214

³¹⁸ SF-1815-16-bind-5-s.241

³¹⁹ SF-1815-16-bind5-s.214-216

³²⁰ SF-1815-16-bind5-s.241-242

³²¹ SE-1814-33-bind1-s.401

5.4.10 L - Statsråd Motzfeldts penger

Bilde: Peter Motzfeldt

Statsråd Motzfeldt fikk den 3. august 1815 bevilget penger i godtgjørelse for hans "*Eqvipering*" som statsråd. Dette var uvanlig, og komiteen nøyde seg med å konstatere at dette er en sak for hele Stortinget under revisjonen av statsregnskapet og ikke en sak for Odelstinget alene.³²²

Saken ble enstemmig henlagt av Odelstinget.³²³

5.4.11 M - Fredrikstads Post-Intrader

Under beleiringen av Fredrikstad ble det innbetalt "*Post-Intrader*", det vil si statens inntekter fra postvesenet³²⁴, til de svenske myndighetene. Her nøyde komiteen seg med å henvise til post A, B og C ovenfor.³²⁵

Odelstinget bifalt enstemmig komiteens innstilling, men saken ble tilstilt Stortingets presidentskap.³²⁶ Saken ble henlagt den 28. mai 1816 av Stortinget.³²⁷

³²² SF-1815-16-bind5-s.216

³²³ SF-1815-16-bind5-s.242

³²⁴ ODS (1927) bind 9

³²⁵ SF-1815-16-bind5-s.216-217

³²⁶ SF-1815-16-bind5-s.242

³²⁷ SE-1814-1833-bind1-s.396

5.4.12 Troskapsedens grunnlovsmessighet

Den 3. februar 1816 ba Stortingets presidentskap Odelstinget om å avgi en erklæring. Foranledningen var at representant Schultz 10. oktober 1815 hadde stilt følgende spørsmål: Var Grunnloven etterlevd i "*Affattelsen af den Formular, efter hvilke Embetsmændene ere beordrede at aflægge Lydigheds og Troskabs Eed?*".

Protokollkomiteen fikk greie på at Kronprinsen hadde approbert formuleringen på Kongens vegne, men detaljene rundt hendelsen var uklare fordi statssekretæren som førte referatet ikke kunne fransk.

Protokollkomiteen påpekte at eden var uheldig formulert. Kongen ble nevnt før konstitusjonen, og embetsmennene måtte ikke bare sverge troskap til kongen men til hele det "*Kongelige Huus*". Det var "*Uovereenstemmelse*" mellom grunnloven og formuleringen. Komiteens klare oppfatning var at folkets rettigheter, som ivaretas gjennom Grunnloven, er så "*hellige*" at selv "*Formalitets-Feil*" må fanges opp. Men eden var allerede avkrevd, og de fleste hadde skrevet under.

Stattholder Essen skrev den 30. januar 1815 til Kronprinsen og fortalte at amtmennene Falsen og Krogh hadde innlevert eden, men "*forandret nogle af Ordene*". Alle professorene ved Universitetet i Christiania hadde dessuten, med unntak av Thulstrup utelatt "*nogle Ord*" fra eden. Stattholderen hadde etter iherdig kontakt med den eldste professoren, Schiølderup, fått laget nye korrekte edsavgivelser fra professorene. Essen "*bønfalder*" Kronprinsen "*om for Eftertiden at overse, hvad der er foregaaet*". Den 11. februar hadde omsider også Krogh innsendt ny ed. Den 21. februar spurte stattholderen Kronprinsen om Falsen ikke skulle "*suspenderes fra sine Forretninger*".³²⁸

Det var ikke noe reelt avvik fra Grunnlovens innhold, utover de uheldige formuleringene. "*skjøndt Statsraadets Embedshandlinger i denne Post ikke aldeles bifaldes*", så fant komiteen ikke at det var "*overvægtige Grunde nok*" til å sette i gang en riksrettssak.³²⁹

³²⁸ Nielsen (1867), s.63-65 og 68-69

³²⁹ SF-1815-16-bind5-s.217-219

Odelstinget bifalt med 31 mot 17 stemmer ikke komiteens innstilling. Enstemmig besluttet Odelstinget seg istedenfor for å sende saken til Stortinget, og hvis Stortinget var av samme oppfatning som Odelstingets flertall, så ville de sende en adresse til Kongen for å "*bevirke en forandring deri for Eftertiden*".³³⁰

Den 28. mai 1816 sendte Stortinget brev til Kongen med forespørsel om å få endret edsformularet. Anmodningen ble fulgt opp og den 24. oktober 1816 ble formularet endret ved kongelig resolusjon.³³¹

5.5 Nansen ønsket åpenhet vedrørende Odelstingets innstilling

Det var full åpenhet om protokollkomiteens innstilling, og denne ble bestemt utgitt i Stortingstidende. Nansen visste at det ville ta lang tid før forhandlingene ble utgitt. Derfor ba han den 30. mai 1816 om å få utlevert dokumentene komiteen hadde brukt. Han ønsket å utgi dem for egen regning, slik at folket raskt kunne få sette seg inn i hva komiteen hadde fått greie på vedrørende de ulike sakene. Den 17. juni 1816 ble han nektet tilgang til dokumentene, med 42 mot 27 stemmer. Christopher Anker Bergh (1764-1825)³³², Christie og Rambech mente det ville være skadelig og uverdigg å offentliggjøre dokumentene, mens Bonnevie, Schultz og Gerner mente at Stortingets arkiv måtte være åpent for alle stortingsrepresentanter - noe annet var "*despotisk*". Første bind der denne saken ble nevnt utkom først i 1820.³³³

6 Konklusjon

Odelstingets protokollkomité var mild og overbærende med regjeringen. Som den selv sa i sin innstilling av 10. april 1816; "*endog med den bedste Villie og de redeligste Hensigter er vanskeligt, om ikke umuligt, ved Statens første Organisation, saaledes at sætte sig ind i Grundlovens Aand og alle nye Former, at enhver Bestyrelses-Green skulle blive forvaltet saaledes, at derpaa aldeles intet kunde findes at udsætte*".³³⁴ Så lenge de ikke kunne finne at feilene var

³³⁰ SF-1815-16-bind5-s.242

³³¹ SE-1814-1833-bind1-s.402

³³² Lindstøl (1892), s.14

³³³ SE-1814-1833-bind1-s.403

³³⁴ SF-1815-16-bind5-s.163

skjedd ved forsett, frykt, mot bedre vilje eller mangel på kyndighet så ville den ikke gå inn for anleggelse av riksrettssak. Som Yngvar Nielsen skrev i 1882 om Odelstinget; "*Flertallets forsonlige Aand trængte igjennem*".³³⁵

Den smidige velviljen viser at statslivet i 1815-1816 var preget av overraskende stor tillit, til tross for usikkerheten som gjennomsyret samfunnslivet. En forutsetning for slik tillit er åpenhet. Det var som konstatert ovenfor i 1814 helt i tråd med datidens utenlandske statsrett å designe konstitusjoner med åpenhetsmekanismer og etterfølgende kontroll, slik Norge fikk gjennom Grunnloven § 75. Stortingsmenneses taler før vedtagelsen av Nansens komité den 4. august 1815 viser at de forstod viktigheten av transparens i regjeringens virksomhet.

Sakene som ble gransket i 1815-1816 er av svært ulik art. Odelstinget måtte ta stilling til alt fra embetsutnevnelser, pensjonssøknader og viktige rettssikkerhetsspørsmål. Der vi i dag har et velutviklet system med klageinstanser for behandling av klager vedrørende offentlig virksomhet, gikk mange klager rett til Stortinget i 1815, som deretter sendte sakene til Odelstinget. Spørsmål som i dag sorterer under andre institusjoner som eksempelvis Sivilombudsmannen ble i 1815-1816 innbrakt til behandling i Odelstinget.

Nissen mente at Nansens seks ankeposter fikk stor betydning fordi "*de ble behandlet og imøtegått på en saklig måte*".³³⁶ Nielsen mente på den annen side at postene "*kun hadde ringe Betydning*".³³⁷ De fikk rett på hver sin måte. Nansens forslag var kilen i døren for tilkomsten av en fast protokollkomité, som ble svært viktig i unionens første tiår. Selvom ingen av Nansens opprinnelige ankeposter ledet til noen ansvarliggjøring eller riksrettssak bidro de til å bygge opp en granskningstradisjon som muliggjorde avdekkelsen av ukonstitusjonelle embetshandlinger fra regjeringens side i senere sesjoner.

Jeg har delt sakene protokollkomiteen behandlet inn i ulike kategorier, som vist i tabellen nedenfor. En slik kategorisering blir omtrentlig, fordi sakene glir over i flere ulike fagområder og rommer flere ulike spørsmål. Sakene har beholdt numrene de ble tildelt av Odelstingets egen komité, og som også er fulgt i fremstillingen ovenfor.

³³⁵ Nielsen (1882), s.70

³³⁶ Nissen (1964), s.149

³³⁷ Nielsen (1882), s.68-69

<i>Tema</i>	<i>Antall saker</i>	<i>Utfall</i>
<i>Utnevnelse og avsettelse av statsråder og embetsmenn herunder nasjonalitetsspørsmål</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Nansen post 1, 2, 3 - Prokurator Møller - Sak 6, 10, 21, - Stockholm D, E, 	<ul style="list-style-type: none"> - Holst (Nansen I): adresse, ble henlagt av Kongen - Lowzow (Stockholm D): Innkalling av statsråder (Grl. § 75 h), men henlagt av Stortinget etter press - Hetting (Sak 6): skriftlig erklæring fra statsråd i 1818, deretter henlagt - Øvrige saker ble henlagt
<i>Forsvar, krigsoppgjør, straff og benådning</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Nansen post 4, 5 - Sak 1, 4, 5, 9, 12, 13, 23, 28 (24, 25) - Stockholm A, B, C, G, H, M 	<ul style="list-style-type: none"> - Samtlige saker ble henlagt
<i>Tillatelser, forbud, pensjoner og bevillinger</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Nansen post 6 - Sak 11, 17, 20, 27, - Stockholm K 	<ul style="list-style-type: none"> - Samtlige saker ble henlagt
<i>Grunnlovsfortolkning, herunder trykkefrihet og husinkvisisjoner</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Sak 14, 15, 16, 24, 25 	<ul style="list-style-type: none"> - Samtlige saker ble henlagt
<i>Konge/regjerings vedtak i strid med Grunnlov, lov eller annen bestemmelse?</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Sak 8, 18, 19, 22, 26, - Stockholm F, I, L - Troskapsed 	<ul style="list-style-type: none"> - Troskapsed: adresse, ble tatt til følge - Øvrige saker ble henlagt
<i>Regjeringens organisering</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Sak 2, 3, 7, 	<ul style="list-style-type: none"> - Samtlige saker ble henlagt

Flere saker gjaldt utnevnelser og avsettelser av statsråder og embetsmenn. Mange saker knyttet seg til den korte krigen i 1814, og en rekke saker avdekket behov for å avklare om regjeringens ulike beslutninger og vedtak var Grunnlovsstridige eller av andre grunner burde få en annen utforming.

Stortinget, Odelstinget og de ulike komiteene utførte kontrollen med samvittighet og omtanke. Selv om det eksisterer få originaldokumenter fra saksbehandlingen viser blant annet Stortingets forhandlinger og etterretninger at arbeidet ble utført med nøyaktighet og eksempelvis Schulz skriftlige protestvota fra Odelstinget bekrefter at det fant sted reelle drøftelser av både de politiske og juridiske sidene ved enkeltsakene.

Av alle de avvik Odelstinget konstaterte var det kun fire saker som førte til videre handling. Den første gjaldt oberst Holst, der det ble avsendt adresse som Kongen henla. Den andre gjaldt kammerjunker Lowzow, der det ble vurdert utsendt innkalling av flere statsråder. Innkallingen ble avlyst etter at Kronprinsen hadde gjort arbeidsklimaet svært ubehagelig. Den tredje saken gjaldt Hetting, og ble ferdig først i 1818. Den fjerde var troskapseden som Stortinget ved en adresse ønsket å få endret. Det var kun i denne fjerde saken at Stortinget fikk gjennomslag. Riksrettssaken mot statsråd Haxthausen, som kun er summarisk referert her av ovennevnte grunner, endte med frifinnelse.

Stattholder Essen skrev sin egen konklusjon da stortingssesjonens slutt nærmet seg den 11. juni 1816: "*der vil udkræves Tid, før man kan smigre sig med at kunne indgyde dette vilde og mørke Folk fulstændig Tillid, dette, som ei har nogen Ide, eller rettere, kun har falske ideer om Sverige*". Han lanserte deretter en rekke forslag som kunne bidra til "*de to Nationers Amalgation*".³³⁸ Det hadde utvilsomt vært en krevende og turbulent periode. Korrespondansen mellom stattholderen og Kronprinsen viser at de på et detaljert nivå befattet seg med store og små saker. De måtte stadig løse problemer med mistenkelige utlendinger, militær- og forsvarsspørsmål, pengemessige problemer samt de stadig tilbakevendende sakene som ble gjenstand for protokollgranskning.³³⁹ Allikevel var det grunn til håp: "*de Besynderligheder*" som hadde funnet sted på Stortinget i 1815-1816 mente stattholderen at måtte forklares med

³³⁸ Nielsen (1867), s.131-134

³³⁹ Se de to brevsamlingene utgitt ved Nielsen i 1867 og 1869.

*"Størsteparten af disse Herrers Mangel paa Opdragelse og Erfaring, [snarere] end ond Villie".*³⁴⁰

³⁴⁰ Nielsen (1867) s.137

Litteraturliste

STORTINGETS UTGIVELSER

Storthings Forhandlinger 1814

Første Overordentlige Storting i Aaret 1814. Udgivne af Stortingets Archivarius, Christiania 1835, Lundhske Bogtrykkerie. Sitert 16. april 2015 fra

<http://www.nb.no/statsmaktene/nb/441bedbcbbe4dd660f186c9b1ae0a503?index=0#1>

Forkortelse: SFO-1814

Storthings Forhandlinger 1815-1816

Stortingsforhandlingene for 1815-1816 er utgitt i fem bind. For å gjøre det enkelt å forstå hvilket av bindene som er brukt, har jeg laget forkortelser i tråd med oversikten nedenfor.

Pagineringsen begynner stort sett på nytt igjen for hver måned i hvert bind. Jeg kaller ny paginering for "del 2" osv. der dette er aktuelt, for å gjøre det enklere å bla seg frem til riktig del. Jeg har brukt bindene som står i Domus Bibliotheca.

Storthings Forhandlinger bind 1

Juli, august og september 1815

Red. Pavel, Lange og Stabel

Trykket hos Jacob Lehmann og Chr. Grøndahl

Christiania 1817 og 1818

Forkortelse: SF-1815-16-bind1

Storthings Forhandlinger bind 2

Oktober og november 1815

Red. Lange, Stabel og P. Holst

Trykket hos Jacob Lehmann

Christiania 1819

Forkortelse: SF-1815-16-bind2

Storthings Forhandlinger bind 3

Desember 1815 og januar 1816

Red. P. Holst

Trykket hos Chr. Grøndahl og Jacob Lehmann

Christiania 1820

Forkortelse: SF-1815-16-bind3

Storthings Forhandlinger bind 4

Februar, mars og april 1816

Red. P. Holst

Trykket hos Chr. Grøndahl og Jacob Lehmann

Christiania 1820

Forkortelse: SF-1815-16-bind5

Storthings Forhandlinger bind 5

Mai, juni og juli 1816

Red. P. Holst

Trykket hos J. Lehmann og Chr. Grøndahl

Forkortelse: SF-1815-16-bind5

Storthings-Efterretninger 1814-1833

Bind 1 (Riksforsamlingen, det overordentlige Storting og de to første ordentlige Storting) Bearbejdet av H. Munk og M Birkeland. Jacob Dybwads Forlag, 1874

Forkortelse: SE-1814-1833-bind1

Nansens forslag

Nansen, Hans Leierdahl *Tvende Motioner fremsatte paa Norges ordentlige Storting den 2den August 1815, af Landsdommer og Sorenskriver Nansen*. Trykt hos Jacob Lehmann, 1815. Sitert 18. mars 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2009070110004

Forkortelse: Nansen (1815)

Betenkning til Stortinget fra Johs Andenæs

Andenæs, Johs. *Dokument nr. 4 Protokollkomiteens særstilling* (1953). Sitert 25. mars 2015 fra <https://stortinget.no/no/Saker-og->

publikasjo-

ner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1953&paid=5&wid=a&psid=DIVL260&s=True

Forkortelse: Andenæs (1953)

DAGBØKER OG BREVSAMLINGER

Akrell, Carl, S.G. von Troil og Pehr Sahlström *Minnen från Carl XIV:s, Oscar I:s och Carl XV:s dagar*. Oscar L. Lamms Forlag, Norrköping 1884-1885. Sitert 16. april 2015 fra

<http://runeberg.org/akrell/vtrun03.html>

Forkortelse: Akrell (1884-1885)

Christie, W.F.K. *Stiftamtmand Christies Dagbog Mai-Oktober 1815*. Utgitt ved Yngvar Nielsen. Grøndahl & Søns Bogtrykkeri, Kristiania, 1900. Sitert 18. mars 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2011081020011

Forkortelse: Christie (1900)

Nielsen, Yngvar *Bidrag til Norges historie 1812-1816 (Breve fra og til H.K.H Kronprins Carl Johan og Hs. exc. grev Hans Henrik von Essen*. Steensballe Christiania 1869. Sitert 24. mars 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2006112200044

Forkortelse: Nielsen (1869)

Nielsen, Yngvar *Breve fra H. H. von Essen til H. K. H. Kronprins Carl Johan, indeholdende Bidrag til Norges og Sveriges Historie 1814-1816*. Johan Dahls Forlag, Christiania, 1867. Sitert 25. mars 2015 fra

<http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=wu.89097395230;view=1up;seq=1>

Forkortelse: Nielsen (1867)

Pavels, Claus Claus Pavel's *Dagbogs-Optegnelser 1815-1816* Bind 2. Utgitt av C.P. Riis. J. W. Cappelen. Christiania, 1867. Sitert 18. mars 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2006081400016

Forkortelse: Pavels (1867)

Wetlesen, Hans Jørgen *Referat fra Stortinget 1815-1816*. Maskinskrevet avskrift ca. 1966 av
Manuskriftsamlingen, Riksarkivet. Sitert 18. mars 2015 fra
http://arkivverket.no/URN:db_read/db/61312/16/
Forkortelse: Wetlesen (1966)

KORRESPONDANSE OG SAMTALER

Hemstad, Ruth. E-post den 19.-23. mars 2015

Hommerstad, Marthe. E-post den 11. og 24. februar 2015

Sejersted, Fredrik. Samtale den 9. februar 2015

SEKUNDÆRLITTERATUR

Andenæs, Mads og Ida Andenæs Galtung *Grunnloven vår*. Universitetsforlaget 15. utgave,
Oslo, 2012
Forkortelse: GV

Aschehoug, Torkel Halvorsen *Norges nuværende statsforfatning*, Tredje bind. P. T. Mallings
Boghandels Forlag, Christiania, 1893. Sitert 2. april 2015 fra
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008031812001
Forkortelse: Aschehoug (1893)

Aschehoug, Torkel Halvorsen *Den Nordiske Statsret ved T.H. Aschehoug*. Gyldendalske
Boghandels Forlag (F.Hegel & Søn), Kjøbenhavn. 1885. Sitert 2. april 2015 fra
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2009020900133
Forkortelse: Aschehoug (1885)

Bolstad, Gunnar *Det første stortinget 1815-1816*. Akademika forlag, Oslo, 2014
Forkortelse: Bolstad (2014)

Höjer, Nils *Norska Grundlaget och dess Källor*. A.L. Normanns Boktryckeri-Aktiebolag,
Stockholm, 1882. Sitert 4. april 2015 fra
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2009110210002

Forkortelse: Höjer (1882)

Kaartvedt, Alf, *Det Norske Storting gjennom 150 år Bind I Fra Riksforsamling til 1869 Med en innledning av Sverre Steen*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1964

Forkortelse: Kaarvedt (1964)

Keilhau, Wilhelm *Det norske folks liv og historie gjennom tidene Tidsrummet 1814 til omkring 1840* bind VIII. H. Aschehoug & Co (W. Nygaard). Oslo, 1929

Forkortelse: Keilhau (1929)

Lindstøl, Tallak *Storthingsræpresentanter og Suppleanter 1814-1891 - Biografisk og kronologisk Fortegnelse*. H. Tønsbergs Bogtrykkeri, 1892. Sitert 18. mars 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013060608115

Forkortelse: Lindstøl (1892)

Montesquieu, Charles Louis de Secondat de *Om lovenes ånd*. Bind 1. Opprinnelig tittel *De l'Esprit des Lois*, Genève, 1757, men først utkommet i 1748. Oversatt av Merete Klenow With. G.E.C. Gads Forlag, København, 1998

Forkortelse: Montesquieu (1757)

Morgenstierne, Bredo *Lærebok i den norske statsforfatningsret, andet bind*. O. Christiansens boktrykkeri Oslo, 1927. Sitert 2. april 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2006121200004

Forkortelse: Morgenstierne (1927)

Motzfeldt, Ketil *Breve og Optegnelser af Peter Motzfeldt: med Forfatterens Portræt og hans Biografi af Udgiveren*. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn) Kjøbenhavn, 1888. Sitert 3. april 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2006081100026

Forkortelse: Motzfeldt (1888)

Nielsen, Yngvar *Norges Historie efter 1814 Første Bind 1815-1822*. Selskabet for Folkeopplysningens Fremme. Tilleggshefte til Folkevennen 1880-82, Grøndahl og Søns Bogtrykkeri, Kristiania, 1882. Sitert 24. mars 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2006111701055

Forkortelse: Nielsen (1882)

Nissen, Bernt A. *Vårt folks historie bind VI Det nye Norge grunnlegges*. H. Aschehoug & Co. (W Nygaard) Oslo, 1964

Forkortelse: Nissen (1964)

Sars, J. E. *Norges historie VI binds første del Tidsrummet 1814-1884 Første afdeling*. H. Aschehoug & Co (W. Nygaard). Kristiania, 1913

Forkortelse: Sars (1913)

Seip, Jens Arup *Utsikt over Norges historie. Tidsrommet 1814 - ca. 1860. Tidsrommet ca. 1850 - 1884*. Gyldendal Norsk Forlag, 3. utg. 2010

Forkortelse: Seip (2010)

Sejersted, Fredrik *Kontroll og konstitusjon Statsrettslige studier av Stortingets kontrollvirksomhet*. J. W. Cappelens Forlag a.s., Oslo 2002

Forkortelse: Sejersted (2002)

Stang, Friederich (Frederik) *Systematisk Fremstilling af Kongeriget Norges constitutionelle eller grundlov-bestemte Ret*. P.J. Hoppes Forlag, Christiania 1833. Sitert 25. mars 2015 fra <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=umn.31951001277256f;view=1up;seq=7>

Forkortelse: Stang (1833)

Steen, Sverre *Det frie Norge bind 2 På fallittens rand*. J. W. Cappelens Forlag, Oslo, 1953. Sitert 25. mars 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008050500005

Forkortelse: Steen (1953)

Steen, Sverre *Det frie Norge bind 3 Krise og avspenning*. J. W. Cappelens Forlag, Oslo, 1953. Sitert 7. april 2015 fra

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2007030501011

Forkortelse: Steen (1954)

Steenbuch, Henrik *Bemærkninger over Norges Grundlov af 4de November 1814*. Trykt paa Forfatterens Forlag af A. Steen, Trondhjem, 1815. Sitert 25. mars 2015 fra http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013070326007
Forkortelse: Steenbuch 1815

Torp, Olaf Chr. *Stortingsforhandlinger*. Særtrykk av Bibliotek og forskning 12 (1963). Sitert 2. april 2015 fra http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014011606044
Forkortelse: Torp (1963)

Vogt, Carl Emil *Herman Wedel Jarlsberg Den aristokratiske opprøderen*. Cappelen Damm, 1. utg. 2014
Forkortelse: Vogt (2014)

Øverland, O.A. *Landsdommer Hans Lejerdahl Nansen: Et Livsbillede fra vor konstitusjons Barndom*. Alb. Cammermeyers Forlag. Kristiania, 1896. Sitert 18. mars 2015 fra http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014021807247
Forkortelse: Øverland (1896)

ARTIKLER FRA INTERNETT OG ANDRE DIGITALE KILDER

Alf Ross. (2009, 14. februar). I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Alf_Ross.
Forkortelse: Ross, SNL

Berg, Ole T.. (2014, 28. oktober). Montesquieu. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra <https://snl.no/Montesquieu>.
Forkortelse: Berg (2014)

Bratberg, Terje. (2009, 14. februar). Rosén. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra <https://snl.no/Ros%C3%A9n>.
Forkortelse: Bratberg (2009)

Bricka, C.F. *Dansk Biografisk Lexikon tillige omfattende Norge for Tidsrummet 1537-1814* bind X, s.409 Frederik Lowzow. Sitert 16. april 2015 fra

<http://runeberg.org/dbl/10/0411.html>

Forkortelse: Bricka (1884-1885)

Christian August. (2015, 11. mars). I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Christian_August.

Forkortelse: Christian August, SNL

Claus Pavels. (2009, 15. februar). I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Claus_Pavels.

Forkortelse: Pavels, SNL

Constitution of Maryland pkt. X. Sitert 16. april 2015 fra <http://www.nhinet.org/ccs/docs/md-1776.htm>

Forkortelse: Constitution of Maryland

Det Norske Nationalblad 1815.8.1. Sitert 7. april 2015 fra

<http://www.nb.no/nbsok/nb/10921f93c34435f0bff47b92a72d4d29?index=5>

Forkortelse: DNN 1815.08.01

Det Norske Nationalblad 1815.8.11. Sitert 7. april 2015 fra

<http://www.nb.no/nbsok/nb/7d63455f719371a1e6d68539bc2af335?index=1>

Forkortelse: DNN 1815.08.11

Det Norske Nationalblad 1815.12.4. Sitert 16. april 2015 fra

<http://www.nb.no/nbsok/nb/f47e0f15f435d2690336a0a9bc1e1c61?index=2>

Forkortelse: DNN 1815.12.04

Fridtjof Nansen. (2013, 7. november). I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Fridtjof_Nansen.

Forkortelse: F. Nansen, SNL

Gyldendal *Den store danske*. Sitert 16. april 2015 fra

http://www.denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Jura/Retshistorie/oppeb%C3%B8rselsbetjent

Forkortelse: Den store danske

Hans Abel Hielm. (2009, 15. februar). I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Hans_Abel_Hielm.

Forkortelse, H.A. Hielm, SNL

Holm, Terje H.. (2009, 13. februar). Frederik Haxthausen. I Norsk biografisk leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://nbl.snl.no/Frederik_Haxthausen.

Forkortelse: Holm (2009)

Holst: En slekt som føres tilbake til kgl. grynmåler ved Proviantgården i København Hans Pedersen Holst (1668-1715). (2009, 14. februar). I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra

https://snl.no/Holst%2FEn_slekt_som_f%C3%B8res_tilbake_til_kgl._grynm%C3%A5ler_ve_d_Proviantg%C3%A5rden_i_K%C3%B8benhavn_Hans_Pedersen_Holst_%281668-1715%29.

Forkortelse: Holst, SNL

Johs. Andenæs, Arne Fliflet *Statsforfatningen i Norge 10. utg.* Nettressurser fra Universitetsforlaget, "Saken mot statsråd Haxthausen 1814-16". Sitert 16. april 2015 fra

<http://www.nettressurser.no/statsforfatningen/Riksrettspraksis/Saken-mot-statsraad-Haxthausen-1814-16>

Forkortelse: Statsforfatningen i Norge, nettressurser

Mardal, Magnus A.. (2009, 15. februar). Jørgen Herman Vogt. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/J%C3%B8rgen_Herman_Vogt.

Forkortelse: Mardal (2009) Vogt

Mardal, Magnus A.. (2014, 28. desember). Karl Johan. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Karl_Johan.

Forkortelse: Mardal (2014) Karl Johan

Mardal, Magnus A.. (2009, 15. februar). Hans Henrik Von Essen. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Hans_Henrik_von_Essen.

Forkortelse: Mardal (2009) Essen

Mardal, Magnus A.. (2015, 16. mars). Karl 2. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Karl_2.

Forkortelse: Mardal (2015) Karl 2

Mardal, Magnus A.. (2009, 15. februar). Poul Christian Holst. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Poul_Christian_Holst.

Forkortelse: Mardal (2009) Holst

Mardal, Magnus A.. (2009, 15. februar). Mathias Otto Sommerhielm. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Mathias_Otto_Sommerhielm.

Forkortelse: Mardal (2009) Sommerhielm

Mykland, Knut. (2009, 13. februar). Christian Frederik. I Norsk biografisk leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://nbl.snl.no/Christian_Frederik.

Forkortelse: Mykland (2009) Chr. Fredrik

Mykland, Knut. (2009, 13. februar). Johan Gunder Adler. I Norsk biografisk leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://nbl.snl.no/Johan_Gunder_Adler.

Forkortelse: Mykland (2009) Adler

Ordbog over det danske sprog, historisk ordbog 1700-1950, bind 9, 1927. Intrade. Sitert 16. april 2015 fra

<http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=intrade&search=S%C3%B8g>

Forkortelse: ODS (1927) bind 9

Pabst, Kathrin *Adolph Arenfeldt En herremann mellom tradisjon og modernitet Et bidrag til Gimle gårds historie*. 2008. Sitert 17. april 2015 fra http://www.vestagdermuseum.no/wp-content/uploads/2014/03/24412_arenfeldt_K-Pabst.pdf

Forkortelse: Pabst (2008)

Skjæveland, Yngve. (2009, 13. februar). Jonas Anton Hielm. I Norsk biografisk leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://nbl.snl.no/Jonas_Anton_Hielm.

Forkortelse: Skjæveland (2009)

Sveriges Regeringsform 1809, § 105. Sitert 3. februar 2015 fra https://sv.wikisource.org/wiki/Regeringsform_1809#.C2.A7105.

Forkortelse: Sveriges Regeringsform

Thyness, Paul. (2009, 13. februar). Peter Motzfeldt. I Norsk biografisk leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://nbl.snl.no/Peter_Motzfeldt.

Forkortelse: Thyness (2009)

Torkel Opsahl. (2009, 15. februar). I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/Torkel_Opsahl.

Forkortelse: Opsahl, SNL

Tranøy, Knut Erik. (2013, 5. mars). John Stuart Mill. I Store norske leksikon. Sitert 16. april 2015 fra https://snl.no/John_Stuart_Mill.

Forkortelse: Tranøy (2013)

Bilder

Alle bilder er hentet fra Wikimedia.

Bilde av Kong Carl XIII av Sverige og Norge. Hentet 15. april 2015 fra https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8e/Charles_XIII_of_Sweden.jpg

Bilde av Stortingspresident Christie. Hentet 15. april 2015 fra https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/8e/Wilhelm_Frimann_Koren_Christie_malt_av_Jacob_Munch_-_Eidsvoll_1814_-_EM.01456_-_crop.jpg/423px-Wilhelm_Frimann_Koren_Christie_malt_av_Jacob_Munch_-_Eidsvoll_1814_-_EM.01456_-_crop.jpg

Bilde av Christian Sørensen, malt av A. Tidemand i 1844. Hentet 17. april 2015 fra https://commons.wikimedia.org/wiki/File:OB.00027_Adolph_Tidemand_Portrett_av_Christian_S%C3%B8rensen.jpg?uselang=nb

Bilde av representant Krogh. Hentet 15. april 2015 fra https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ef/Mathias_Bonsach_Krogh_%281754_-_1828%29.jpg/291px-Mathias_Bonsach_Krogh_%281754_-_1828%29.jpg

Bilde av stattholder von Essen. Hentet 15. april 2015 fra <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/HansHenrikEssen.jpg>

Bilde av Carl Johan som Kronprins. Hentet 15. april 2015 fra

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f0/Charles_XIV_John_as_Crown_Prince_of_Sweden_-_Fran%C3%A7ois_G%C3%A9rard.jpg/312px-](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f0/Charles_XIV_John_as_Crown_Prince_of_Sweden_-_Fran%C3%A7ois_G%C3%A9rard.jpg/312px-Charles_XIV_John_as_Crown_Prince_of_Sweden_-_Fran%C3%A7ois_G%C3%A9rard.jpg)

[Charles_XIV_John_as_Crown_Prince_of_Sweden_-_Fran%C3%A7ois_G%C3%A9rard.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f0/Charles_XIV_John_as_Crown_Prince_of_Sweden_-_Fran%C3%A7ois_G%C3%A9rard.jpg/312px-Charles_XIV_John_as_Crown_Prince_of_Sweden_-_Fran%C3%A7ois_G%C3%A9rard.jpg)

Bilde av Peder Anker med familie, malt av Jens Juel. Hentet 16. april 2015 fra

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d1/Peder_Anker_and_family.jpg

Bilde av Otto Sommerhielm. Hentet 16. april 2015 fra

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4e/Sommerhielm1.jpg/256px-](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4e/Sommerhielm1.jpg/256px-Sommerhielm1.jpg)
[Sommerhielm1.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4e/Sommerhielm1.jpg/256px-Sommerhielm1.jpg)

Bilde av J.A. Hielm. Hentet 17. april 2015 fra

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jonas_Anton_Hielsen_-_](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jonas_Anton_Hielsen_-_norwegischer_Politiker.jpg?uselang=nb)
[_norwegischer_Politiker.jpg?uselang=nb](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jonas_Anton_Hielsen_-_norwegischer_Politiker.jpg?uselang=nb)

Bilde av Nicolai Wergeland. Hentet 21. april 2015 fra

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/04/Nicolai_Wergeland.jpg

Bilde av P.C. Holst. Hentet 17. april 2015 fra

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bb/Poul-Christian-](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bb/Poul-Christian-Holst.jpg/256px-Poul-Christian-Holst.jpg)
[Holst.jpg/256px-Poul-Christian-Holst.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bb/Poul-Christian-Holst.jpg/256px-Poul-Christian-Holst.jpg)

Bilde av Charles Montesquieu fra 1728. Hentet 21. april fra

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montesquieu_1.png

Bilde av Severin Løvenskiold. Hentet 17. april 2015 fra

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e6/Severin_L%C3%B8venskiold_](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e6/Severin_L%C3%B8venskiold_by_Knud_Bergslien.png/256px-Severin_L%C3%B8venskiold_by_Knud_Bergslien.png)
[by_Knud_Bergslien.png/256px-Severin_L%C3%B8venskiold_by_Knud_Bergslien.png](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e6/Severin_L%C3%B8venskiold_by_Knud_Bergslien.png/256px-Severin_L%C3%B8venskiold_by_Knud_Bergslien.png)

Bilde av Peter Motzfeldt. Hentet 17. april 2015 fra

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Peter_Motzfeldt.png

Bilde av Carl Stoltenberg, malt av Mathias Stoltenberg. Hentet 21. april 2015 fra https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b6/Stoltenberg-CP_Stoltenberg.jpg/256px-Stoltenberg-CP_Stoltenberg.jpg

Tidsskrifter som foreløpig ikke er digitalisert

Björgvin, utg: Johan Christian Mørch, Bergen. Utgitt den 15.6.1816. Se vedlegg.

Den Lille Trondhjemske Tilskuer/Tilskueren, utg: Andreas Steen, Trondheim. Utgitt den 8.8.1815 og den 24.8.1815. Se vedlegg.

Forkortelse: (DLTT)

Vedlegg

I - H.L. Nansen: Tvende Motioner, 2. august 1815

Eier: Nasjonalbiblioteket

(Se egen pdf-fil bakerst i dokumentet)

II - Tidsskriftet Den Lille Trondhjemske Tilskuer, 8. august 1815

Eier: Nasjonalbiblioteket

(Følger på neste side)

Den lille Trondhjemske Tilskuer.

Tirsdagen den 8. August 1815.

Udtrykt og trykt af Andreas Steen og trykt i E. W. Nagels Officin.

Efter de indløbne Beretninger er det ved de fleste Stemmer bleven afgjort paa Storthinget at Statsraadets Protokoller ikke skulle eftersees!! Det er en ikke ubetydelig Sejer som Ministrene have faaet, og derfor bør vi være saameget mere agtpaagivende og opmærksomme, thi efter de Erfaringer vi allerede have haft, kunne vi frygte for at man Gradvis saa sagte efterhaanden vil søge at blive befriet fra de Baand, Constitutionen viseligen har lagt paa de Regjerende.

De Medlemmer der vare imod at Statsraadets Protokoller skulde eftersees, have rigtigt nok handlet efter deres egen Villie, men ikke efter deres Committenteres. Man spørge kun Medborgerne af alle Klasser, og med Fortørrelse og Værgelse udlade de sig derover.

Det er yderst vigtigt for Nationen at have Repræsentanter der ganske og aldeles ere uafhængige af Regjeringen. Den egentlige Lærde naar han har nok at leve af, og dernæst Kjobmanden samt Bonden, ere umægteligen de frieste de meest uafhængige Medlemmer af Samfundet. Embedsmanden er afhængig af Regjeringen, og mangen en herlig og kæk Mand er i den beklagelsesværdige Stilling,

at han maa frygte for Ministrenes Unaade, (som Riksmanden som Landmanden beleer,) og finder sig saaledes tvungen til at handle anderledes end han vilde gøre, dersom han var den frie Mand; men at tabe den Udsigt at blive forfremmet, eller maaſkee have den Udsigt at miste sit Embede, dette er sandeligen Beveeggrund nok for en Mand som med en talrig Familie skal leve af sit Embede, til at rette sig efter Ministrenes Varsel, der i Uimindelighed givder istedet for Befaling.

Det er at beklage, at de benævnte to Stænder ikke holde saa faa Mænd der kunne bruges uden for deres Huse og det er derfor et velgrundet Ønske, at de Forældre, hvis Vilkaar det tillader dem vilde lade deres fremvoksende Sønner faae en Slags videnskabelig Dannelse, lade dem siden besøge Akademiet, og derefter begive sig i den Kreds i hvilket som de ellers havde valgt, s. E. Kjøbmandssoonen i Faders Kontor, Landmandens Søn i Gaard eller en anden hæderlig Forretning, som ikke gjør ham afhængig af Ministrene. Paa den Maade er der Haab om i Fremtiden at faae Storthinget til at bestaae af aldeles frie Borgere i det mindste for den største Deel, saaledes, at Nationens Mænd fik Overvægten over Ministrenes.

Den redelige og retskafne Mand som mener det altsammen med sine Medborgere, bør stedse tilraabe dem: Vær Tillid, men ingen blind Tillid til Ederes Regjering! Klogskab byder Eder at vogte dens Skridt, thi den bedste den herligste Regjering, saasom den bestaaer af Mennesker, er menneskelige Svagheder underkastet. Higen efter Magt ligger

i vor Natur; denne Videnskab virker saa meget stærkere, naar den er løsbunden og indskrænket ved fundamentale Baand. Historien og Erfaring omkring os stadfæste dette. Et frit Folk som ikke med brittisk Omhyggelighed passer paa sine Rettigheder, vil om kort eller længe finde, at dets Frihed ufermærkt efterhaanden er bleven undermineret, og forslide turde det da aabne sine Dine.

Vi vilde endog antage, at den gode og tillige retskafne Regent for sin Person er tilfreds med den Andeel af Magt, som Nationen har forundt ham, saa har han dog Ministre omkring sig, hvoriblandt En og Anden kan have lyst til en forøget Grad af Magt og Myndighed, som han kun kan nyde, naar hans Konges Magt og Myndighed udvides.

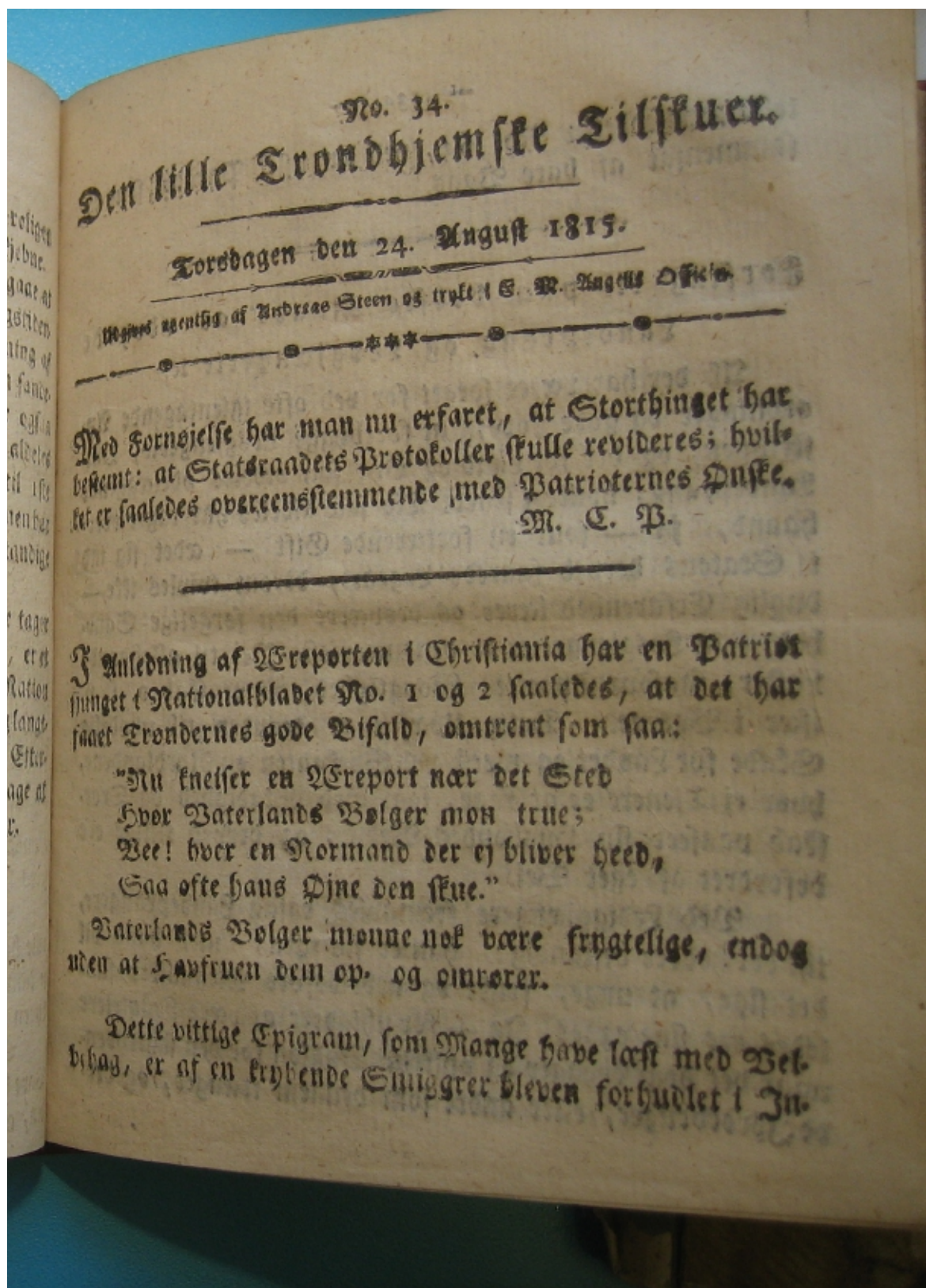
Vi kunde bedrage os selv dersom vi kunde troe at vor Regering var den eneste, der kunde og vilde afstæde sig de Svagheder, som ere uadskillelige fra den menneskelige Natur; Begierlighed efter Magt og Herredomme horer jo til vor Natur; det bekræfter alle Tidens Historie, denne Sandhed stadfæster Erfaring.

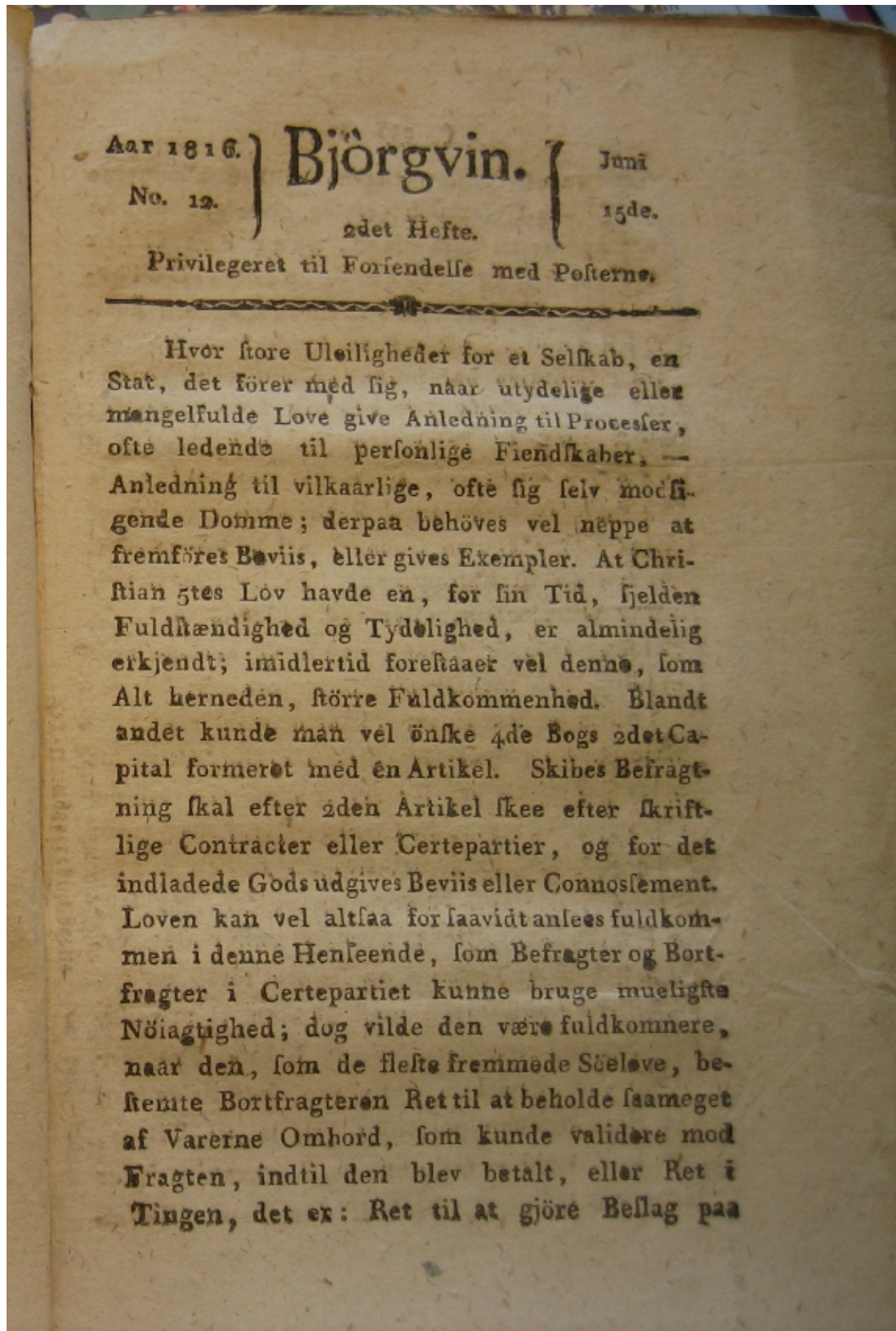
Dersom vi vilde beholde vore konstitutionelle Rettigheder, dersom vi fremdeles vilde beholde den høje Rang som vi have givet os selv, saa maae vi endeligen bære os ad aldeles saaledes, som Britten, stedse frygte for at vi skulle tabe vore Rettigheder, thi da blive vi opmærksomme og holde Vergjærrigheden i Tøjle. Saaledes gjør Britten og saaledes bør vi ogsaa gjøre. — Ministrene i Engelland ere yderst opmærksomme paa den offentlige Mening, som maa-

stee i Intet Land staaer i saamegen Agtelse, som i Britternes. Det er en uundgaaelig Fornødenhed, at der dannes sig en Opposition som kraftigen virker, ogsaa udenfor Stortinget; der ere iblandt Nationens Repræsentanter flekke Opponentere, men de ere det mindre Tal. Opposition maa finde Sted i en Stat, hvis Regjeringsform er sammensat af den Republikanske og Monarkiske; den Magt som byder over Militæret vil findes at være den stærkere. De to Magter, den lovgivende og den executive, maae ligesom virke med og mod hinanden, (Actio & Reactio,) for at holde begge i Pigevægt. Som hos Pæcedæmonerne maae vi have et Slags Ephori, (Tilsynsmænd,) og disse finder man iblandt Stortingets Medlemmer, og iblandt alle andre duedige, flegke, uafhængige Mænd, der agte paa Nationens Rettigheder, have Indseende med at Constitutionen ikke fornærmes, og blæse Alarm saasnart det skeer. Tilskueren anbefaler Nationens Repræsentanter saavel de nuværende som alle tilkommende, saa inderligen som han kan, at vedligeholde den os tilhørende og i Grundloven hjemlede Trykkefrihed, uforandret, thi dersom man tillader den allerringeste Indskrænkning i denne naturlige og constitutionelle Rettighed, hvis ubehindrede Udøvelse skal sikre os den Selvstændighed som vi have givet os, saa ere vi paa Vejen til at komme igjen under Naget; Nørges Skydsaaend afværge dog dette! M. C. P.

Bormedelt indtrufne Diadringer udkommer ikke No. 33 forend Torsdags
den 17de Augst. Udg.

Eier: Nasjonalbiblioteket
(Kun førstesiden er relevant)

Varerne efter Afleveringen, hvilken *algemeine preussische Gesetzbuch*, endog giver om Varerne ere komne til 3die Mand, naar det skeer inden 6 Dage efter Varernes Udløsning. Vor Lov tier i dette Tilfælde. Bortfragteren troer vel at have den forsinævnte Ret, men *Coutume* har indført i *Connossementerne*: at betale Fragten efter rigtig *Leverance*; ergo: maa Lasten leveres inden Fragten kan fordres; ergo: ei tilbageholdes; ergo: da Befragteren ingen legal Prioritet har i det af hans Værge komne Gods, har han kun personlig Tiltale til Befragteren, som imidlertid kan vorde vederhæftig, eller ved *Chicane* forholde Bortfragteren sit Tilkommende og aarlage ham et altid Tab medførende Søgmaal.

Kun et Exempel; Tittus fragter Sempronius Skib med en Ladning Fisk til Bordeaux, at modtages af Cajus, som efter rigtig *Leverance* skal betale i Fragt N. N. Livres. Titus opgiver sin *Commisionair* en Priis, hvorunder han ei maa sælge, eller Cajus anseer Dagens Priis for lav, og for sin *Committents* Fordeel finder det fordelagtigere at oppebie en senere Tiid, oplægger altsaa Ladningen; men da den ei er realiseret, undslaaer sig for at betale Fragten. Sempronius kan kun protestere, har altsaa kun ved Hjemkomsten personlig Tiltale til Tittus, som imidlertid er falleret, og Sempronius faaer langt om længe $\frac{1}{16}$ Deel af den ham tilkom-

mende Fragt; men sæt og dette ikke var Tilfældet, sæt at han ved Hjemkomsten fik den promte; hvad taber han ikke ved ei at kunne anvendt den med Fordeel til Retourproducter?

I Analogie af 4, 2, 10. og 4, 4, 6. har man troet: at en Befragter, som traf et flet Marked, kunde overlade Bortfragteren Ladningen for Fragten. Man har Exempel paa, at fra Norge til England overført Ladning Trælast kun er udbragt til $\frac{1}{3}$ af Fragtens Beløb. Tungt er det vist nok for Afladeren, foruden at tabe den hele Ladnings Værd, endnu at betale Penge til; men er det ikke paa den anden Side ligesaa ubilligt, at Bortfragteren, uden Brøde, efter Contractens fuldkomne Opfyldelse fra sin Side, skal tabe af den accorderede Fragt. Skulde ikke en Bestemmelse, at naar Ladningen, uden Forsømmelse fra Bortfragterens Side, i forsvarelig god eller ubedervet Stand afleveres, Valg imellem Fragts Betaling og Ladnings Overdragelse ei maatte finde Sted, være aldeles retfærdig?

(Indsendt.)

Med billig Bedrøvelse seer man nu af Storthings Efterretningernes No. 77, at Anken mod den værdige Geertz's interrimistiske Privilegium, af Odelstinget uden videre henlægges; maa-kee: fordi dette Thing har fundet sig fyldestgjort ved de smukke Ord: "denne Tilladelse gjælder alene for lovmæssig Handel med Nød-

vendigheds Varer, imod alle Paabuds uforkræn-
 kede Svarelse til Staten", og saaledes ei eragtet
 det inden sin Virkekreds, eller værd at under-
 søge: om ikke denne Handel — som man ellers
 bestemt vil vide — siendse og alene har været,
 endnu er og altid vil vedblive at være en Staten
 fornærmende Indførel og Omfætning af de
 meest undværlige, ja endog tildeels forargelige
 Luxusvarer, lige skadelig for Nordlændingen
 som harmende for enhver tænkende Borger af
 det nordenfjeldske Norge, der oprigtig føler
 Fædrenelands Kjærlighed, men tillige veed
 hvad en Regjering resiproque skylder den agt-
 værdige og vindskibelige Kjøbmandsstand, naar
 denne opfylder sine Pligter. Landets Børn bør
 selv kunne vente al muelig lovmæssig Handelsfri-
 hed, ja endog, i visse Tilfælde, ervirksom Op-
 muntring eller Understøttelse fra Regjeringens
 Side; men ikke, som skeed er, den Krænkel-
 se: at see deres Rettigheder tilstaaede udenrigske
 Projectmagere, der, paa Statens Bekostning,
 ere med i de gode Dage, men i Trængselens
 Tiid, eller saasnart de, liig Blodigler, have
 suget sig fulde, flux forlade Landet og, maa-
 skes, ovenikjøbet udlee Vedkommende til
 Belønning for udviist Daad. Naar vi see hen
 til hvorledes den brittiske Regjering værner om
 Handelsstandens Rettigheder — hvorom atter et
 nyt Exempel som Beviis, i de tagne Forholdsregler
 imod Amerikanernes næsten hævdberettigede
 Fiskerie paa Newfoundland — saa opstiger let-
 teligen det billige Ønske hos os: O! gid vi dog
 ogsaa engang kunde lære at anvende den Stats-
 klogskab: at det er Landets Børn, og ikke
 Fremmede paa Førstes Bekostning, som skulde
 begunstiges.

Den 7de Juni 1816,

V - Johs. Andenæs: Dok. nr. 4 "Protokollkomiteens særstilling", 20. januar 1953

Eier: Stortinget

(Se egen pdf-fil bakerst i dokumentet)

Hans Nansen's Motioner:
1815.

NA/A d 3.
1416

x
a 1416

20

87GA92141

Ex Libris

Nasjonalbiblioteket

Tvende Motioner,

fremsatte

paa Norges ordentlige Storthing,

den 2den August 1815,

af

Landsdommer og Sorenfriver Mansen.

Christiania.

Trykt hos Jacob Lehmann.

Journal of the

Board of

the State of Ohio

for the year 1855

at

Columbus, Ohio

Printed by the State Printer

1856

Vol. 1, No. 1

No. I.

For at gjøre mig fuldkommen forstaaelig for denne ærbørdige Forsamling, hvis Opmærksomhed for nogle Øieblikke jeg vover at udbede mig, maatte det tillades mig at forudslikte følgende Tegnelse:

Der vare fire Venner, vi ville kalde dem A, B, C og D. Imellem A og B havde der længe hersket det bitterste Had og Uvenskab, men ved at nærme sig hinanden og komme til en nøiere Forklaring, var samme, til enhver Velskændes største Glæde og Tilfredshed, forandret til det nøieste og oprigtigste Venskab, som af dem begge gjensidig paa den høitideligste Maade med Eed blev bekræftet.

Kort derefter fandt A sig utilfreds med nogle af B foretagne Handlinger og brugte Udsættelser, som han troede at stride imod de indgaaene gjensidige Forpligtelser.

C, som det var om at gjøre, for sin egen Forbeels Skyld, at holde gode Miner med dem begge, erfarede med Glæde denne Misforstaaelse, og lagde strax Planer til at nære og vedligeholde den, da derved kunde gives ham Leilighed til at gjøre sig saa meget mere vigtig for hver især. I Følge heraf begav han sig først til A, og søgte, ved ei alene at fremsætte de saa Ankeposter, hvortil A troede sig berettiget, i et endnu ufordeeltigere Lys, end A havde været istand til at tænke sig samme, men endog ved at tillægge B's meest uskyldige Miner, Ord og Handlinger, de uforbeeltigste og fornærmeligste Hensigter, at forandre A's ubetydelige Misnoie til den bitterste Harm. Ja C lagde til: kunde Du, som saa fornuftig en Mand, nogensinde troe det mueligt, at en forsonet Fiende kunde blive en oprigtig Ven, Du kjender jo B, Du veed hvor stolt og herkesyg han er; disse Fornærmelser ere kun en Probe og en ringe Begyndelse, dersom Du tier stille til dem, vil han, inden Du veed et Ord deraf, have tilløst sig fuldkommen Herredomme over Dig, og foreskrive Dig Love ved hvert Skridt. A omsavnede C, takkede ham, for han havde taget ham Glædet fra Dinene, og erklærede ham for sin Skytsengel. Men neppe havde C forladt A, før han begav sig til B, og sagde: Det gjør mig ubestrikelig ondt, at dine uskyldigste Ord og ædelmodigste Handlinger bestandig misrøbes af den stolte,

uroelige, misærfelige og trodsige A. Hans vigtigste og næsten eneste Bestjæftigelse er, at udfinde vrangte Meninger og skjæve Fortolkninger af dine Ytringer, og tillægge dine uskyldigste Handlinger de skadeligste Hensigter; Du kjender jo hans gamle indgroede Had imod Dig og Dine, kun Giebliffets trykkende Omstændigheder nødte ham til at indgaae Venstab med Dig, og tilsværge Dig en Trostabsseed, som han ved første bequemme Leilighed ønskede at bryde. Din Wijsdom og Erfarenhed, og Din Omhu for Din egen Families Vel paalægger Dig altsaa, som en hellig Pligt, nøie at bevogte ethvert Skridt, ethvert Foretagende af A. Jeg er født og opvoget med ham, jeg kjender enhver Tanke i hans Sjæl, og, vær forvisset om, at hverken han eller hans Afkom bliver Dig eller Din Slægt nogensinde hengiven. Den mindste Overbærelse med hans utilgivelige Trodsighed, som dit ædle Hjerte tilføjer Dig, vil han ansee for slavisk Frygt, og derved troe sig berettiget til at fremkomme med de meest uforstammede Fordringer. Jeg raader Dig derfor til, at have et Øie paa hver Finger med denne trodsige, uroelige og ufordragelige A, og for alting i Verden ikke vise ham den allermindste Overbærelse. B, der var altfor klog, og havde haft altfor mange Prøver paa falske Venners skadelige Fortrolighed, til at antage ethvert af C's Ord for et Evangelium, var dog imidlertid for

sigtig nok til ikke aldeles at bortstøde Ham. Med et blidt og vennehuldt Emil takkede Han Ham for Hans ærlige og venstabelige Advarsler, og udbad sig fremdeles Hans Venstabs.

D, for hvis ærlige Sjæl enhver Tanke om Egennytte var fremmed, græmmede sig i sit Inderside over den Misforstaaelse, som var opkommet imellem hans bedste og fortroligste Venner, A og B. Han kjendte desuden C's rænkefulde Character, og aldrig saasnart erfarede han, at C gjorde sig til af, at besidde begges Fortrolighed, førend han overskuede hele Omfanget af hans listig anlagte Plan. Han begav sig derpaa til A og sagde: Slægtskabs og Venstabs stærkeste Bånd have sammenknyttet os fra Buggen af; Du veed, at neppe nogen havde mere imod B, end jeg, førend det faste og evig uopløselige Venstabsbånd blev knyttet. Jeg har gennemskuet og gennemgransket Hans Handlinger og Tænkemaade, og jeg har haft Leilighed at se dem i et langt andet Lys, end de fra Buggen af blev os foremalede; desuden er ved det indgangne Venstabs Hans, Din og min Fordeel, ja jeg tør sige Tilværelse, saa noie sammenknyttet, at ethvert Angreb imod Ham maae Du ansee som stilet imod din egen Varm. Imidlertid anseer Du Ham for stolt og herskesyg — her faldt A, D ind i Ordet og sagde: ja har jeg ikke ogsaa dertil den billigste Marsag? — som er grundet paa C's mistænkelige Ytringer, svarede D, — Jeg har

ingen Grund til at mistænke C, sagde A, Han har stedse vist sig som min Ven, og desuden besidder Han jo B's hele Fortrolighed, og kjender Hans Tankers Jnderste. Just det sidste maatte give Dig Anledning til Mistænke, svarede D. Og har Du Marsag til at have mindre Tillid til mig, end til Ham? Bør 50 Aars ubrødelige Venskab og ubegrændsede Hengivenhed ikke give mig Rettighed til at fordrø din fuldkomneste Tillid? Jeg fordrer derfor af Dig:

1) At Du ingenlunde, uden nærmere Koldroelig og fordomsfrie Undersøgelse, tager mindste Hensyn til C's rænkefulde Ytringer.

2) At Du betroer mig de Ankeposter, som Du troer Dig befriet til, og de uopfyldte Ønsker, som Du hemmelig nærer, og jeg vil fremsætte dem for B, med den bestedne Grimodighed, der anstaaer den retskafne Mand, som er Eders sælsomme og oprigtige Ven, og jeg kjender B's ædle Tankemaade nok, til forud at forsikre Dig, at Han med Roelighed vil overveie alt, hvad der paa denne Maade fremsættes, og i Tilfælde at Han finder dine Ankeposter grundede og dine Ønsker af den Natur, at de kunde opfyldes, vil han med Beredvillighed rette hvad der kan rettes, og give Dig Gyldestgjørelse for hvad der staaer ikke mere til at ændre, om saadant skulde blive Tilfældet, og søge at forekomme ethvert af dine billige Ønsker. Efterat A havde vedtaget dette, begav D sig til B, og med besteden Grimod-

dighed sagde: Du veed at jeg offentlig yttrede mange Betænkeligheder, forend jeg, tilligemed min Ven A, indgik med Dig det heldige og nøie Venstabsforbund, som vi gjensidig bekræftede med den helligste Fed.

Harde min Hensigt været at bryde dette Forbund om Dage eller Maanedes, saa havde jeg kunnet spare alle mine yttrede Betænkeligheder, men min ærlige og uroffelige Mening var da, som den er nu, at dette heldige Venstabsbaand blev knyttet for Evigheden.

Med Græmmelse har jeg derfor erfaret, at en ubetydelig Misforstand, som af C er for A udmalet med de sorteste Farver, haver forarsaget denne varme, ædle, trofaste og oprigtige Ven de bittreste Krænkelser.

Her ere Hans Ankeposter og yttrede Ønsker. Jeg overlader til Dig med koldt Blod i Koelighed at undersøge dem, og jeg troer ikke at have overilet mig, da jeg forud lovede A, at Dit Hjertes Edelmødighed og Retsskaffenhed vilde paalægge Dig, naar Du finder Ankeposterne grundede, at rette hvad der kan rettes, give Fyldestgjørelse for hvad der ikke staaer til at ændre, og opfylde ethvert af A yttret billigt Ønske.

B modtog med den ham egne Blidhed D's Andragende, og med et varmt Haandtryk tilføjede Ham sin Agtelse.

Mine høfstdærede Herrer!

Jeg befinder mig i dette Dieblif i D's Stilling.

Ved A forstaaer jeg den Norske Nation. Ved B Regjeringen. Og at der gives Personer, der have spillet, spille og stedse ville spille C's Rolle, derom overbeviser alle Tidens Erfaring os.

Her er altsaa hvad A har betroet mig. Med Frimodighed og med en ærlig Normands Oprigtighed fremsætter jeg til nærmere Prøvelse, her i denne hæderlige Forsamling Nationens mig bekjendte Ankeposter; disse ere følgende:

1) Grundlovens §. 62 siger, at ingen af Statsraadet eller derunder sorterende Betjensere maae vælges til Repræsentanter i Stortinget, og Grundlovens §. 12 bestemmer, at Regjeringen maae tilfalde til Statsraadet, hvilken Norsk Borger samme maatte finde for godt med udtrykkelig Undtagelse af Stortingets Medlemmer.

Desuagtet blev af det overordentlige Storting's Medlemmer 5 Statsraader og 1 Statssecretair udnævnte og bestikkede forinden Stortinget blev opløst, hvor de dog alligevel indtil det sidste Dieblif vedbleve at fungere som Nationens Repræsentanter.

2) Oberste Hofst, der aldeses forlod sit Fædreland og sin Konges Tjeneste, gik som Uds

jutant med vor uforglemmelige Christian August til Sverrig. Han har siden den Tid bestandig staaet der i Krigstjeneste, og sølgelig bestandig opholdt sig udenfor sit Fædreland, imod hvilket han endog, efter Rygtet, skal have ført Tvindstjold, og ladet sig finde med Vaaben i Hænde paa dets Grund, i Spidsen for de væbnede Skarer, som hans Landsmænd, den Tid, troede vilde paatvinge dem Lænker. Desuagtet er denne Mand bleven bestykket til Commandant over Norges første Fæstning. Hvormegit Nationen herved føler sig krænket, er ubestrikteligt. Om Hr. Oberste Holst er skyldig eller ikke, derom veed jeg intet med Visshed. Men at han i Nationens Øine er anseet som en Landsforræder, er en almindelig bekjendt Sag. Og om han endog for endeel kunde retfærdiggjøre sig, saa maae han dog, under alle Omstændigheder, ifølge Grundloven, have tabt sin Borgerret, som Norsk Borger, og først, ved at naturaliseres af Storthiaget, kunde igjen vinde samme, ligesom enhver anden Fremmed. Grundlovens 33de §. siger: "Stemmeret tabes ved at gaae i en fremmed Magts Tjeneste uden Regjeringens Samtykke." Saavidt jeg veed er han aldeles afstediget fra Dansk og Norsk Tjeneste; men om man end vil antage, at han ved sin Vortgang fra Fædrelandet havde en saadan Tilladelse, saa kunde han dog ingenlunde have Tilladelse af sit Fædlands Regjering, at forblive i den Magts

Krigstjeneste, som var i aabenbar Krig med hans Fødeland. Ifølge samme §. Litr. c, maae han endvidere have tabt Norsk Borgerret, da han, som Kongelig Svensk Undersaat, er bleven betroet vigtige Befalingsposter, og beæret med udvortes Værestegn, sølgelig nødvendigviis maae have erhvervet Svensk Borgerret. Grundlovens 92de §. udfordrer under Litr. c, som en nødvendig Egenstaaelse for at En skal kunne blive Norsk Embedsmand, at han ikke har vægret sig for at aflægge den Eed, at hævde Norges Selvsfændighed.

Om Hr. Holst har aflagt denne eller nogen anden Eed, veed jeg ikke, men dette tør jeg antage som afgjort, at han vist ikke har aflagt nogen saadan Eed, førend hans Ansættelse som Commandant paa Frederiksteens Fæstning for- maaede ham dertil.

3) I Bekjendtgjørelsen om at Hans Majestæt Kongen har beæret Norges fortjente, almeenyndede og hæderlige Olding Peder Anker med Seraphiner-Ordenen, kaldes denne Mand Een af Rigets Herrer.

Dette Udtryk er for Nationen uforstaaeligt og uforklarligt. Ifølge Constitutionen kjende vi Nornænd kun een Herre i Norges Rige, nemlig vor gode og ædelmodige Konge og Fader. Forstaaes derimod ved ovennævnte Udtryk, at denne hæderlige Olding er optaget iblandt Sverriges Riges Herrer, da synes det stridende imod

Grundloven, at han skulde kunne vedblive at være Norges Statsminister.

4) Efter Røgtet skulle de militaire Befalingsmænd og andre Vedkommende, der, ved sidste Feldttog, have paadraget sig Nationens Mistanke, for enten at have handlet imod, eller i det mindste ikke noiagtig at have opfyldt deres Pligter, være tilbudet Regjeringens Benaadning og fuldkomne Amnestie, som nogle af disse endog skulle have været lave nok til at modtage.

Dette synes at være aabenbar stridende imod Grundlovens 20de §., som siger: "At Kongen alene har Ret til at benaade Forbrydere i Statsraadet, efterat Høiesterets Dom er falden, og dens Betænkning indhentet."

5) Grundlovens §. 25 tilstaaer Kongen høieste Befaling over Rigets Land og Sømagt; men tillægger, at den ikke maae forøges eller formindskes uden efter Storthingets Samtykke. Men at støise noget eller alt af en Fæstning, er unægtelig en Formindskelse af Landmagten, hvortil Storthingets Samtykke, efter denne §., nødvendig udfordres.

6) Ved en igjennem 3die Departement udkommen Ordre er det bestemt, at fremmede Reisende, hvorved forstaaes dem der ikke ere Svenske eller Norske Undersaatter, ikke maae gives Adgang til Christiania medens Storthin-

get varer. Grunden hertil angives at være Frygt for, at Nationens 87 Repræsentanter, i Rigets Hovedstad, skulde komme til at lide Mangel, saavel paa Huseleilighed, som Levensmidler. Men hvor let fristes man ikke til at troe, at den sande Grund er Frygt for, at disse Krummede skulde kunne finde Leilighed til at forstaae sig nogen Indflydelse paa en eller anden af Storthingets Medlemmer. Sandelig, denne Tanke er og maae være yderst krænkende for disse Nationens udvalgte Mænd, der føle sig overbeviste om, at intet uden sand Kædrenes lands-Kjærlighed kan bestemme deres Handlinger. Og hvad vil vel Udlændingen tænke og tale om det frie Norske Folks borgerlige Frihed?

Disse ere de Poster, hvorom jeg troer Nationen er berettiget til at fordre Oplysning. Jeg giver mig derfor den Ære at foreslaae, at der strax af det samlede Storting udværges en Committee, der kunde undersøge og gennemgaae Statsraadets Protocoller i saa Henseende, og derefter forelægge Storthinget Resultatet af deres Undersøgelser til nærmere fattende Resolution.

No. 2.

Da Grundlovens §. 23 ved det overordentlige Storthing var underkastet Debattering, foreslog jeg, at der maatte oprettes en Rorste Orden. Mine Grunde vare da og ere endnu følgende:

1) Kongen af Sverrig har af sine Forfædre arvet den Ret, at meddele Svenske Rids-der-Ordener til hvem han finder for godt, uden at skylde nogen Regnskab derfor. Den Rorste Nation maatte altsaa blive uberettiget til saavel at fordrø den i Paragraphen bestemte Beskjendts-gjærelse af de med Ordener hædrede Mænds udmærkede Fortjenester, som især, at undersøge disses Grund, hvilket alene kunde blive Tilfælde ved Rorste Ordeneres Meddelelse.

2) Af de ved Foreningen med Sverrig opkomne Stats-System, maa der nødvendigviis opstaae en tredobbelt Interessé, nemlig: Sverrigs, Norges og endelig den fælles Regjerings særskildte Interessé, hvilke bestandig maae blive i en indbyrdes Opposition, som saa langt fra at være skadelig, tværtimod, naar den ledes af Retfærd og Klogskab, vil opvække en gavnlig Rapperlyst, svænde Opmærksomheden, vedligeholde Ansærgelsen, og fremlocke National-Talere og Digtere, samt kyndige Statsmænd. Kort, vil være det sikreste Værn om den nordiske løvbundne Frihed, og udgjøre det Scandinaviske Stats-Samfunds Held og Varighed.

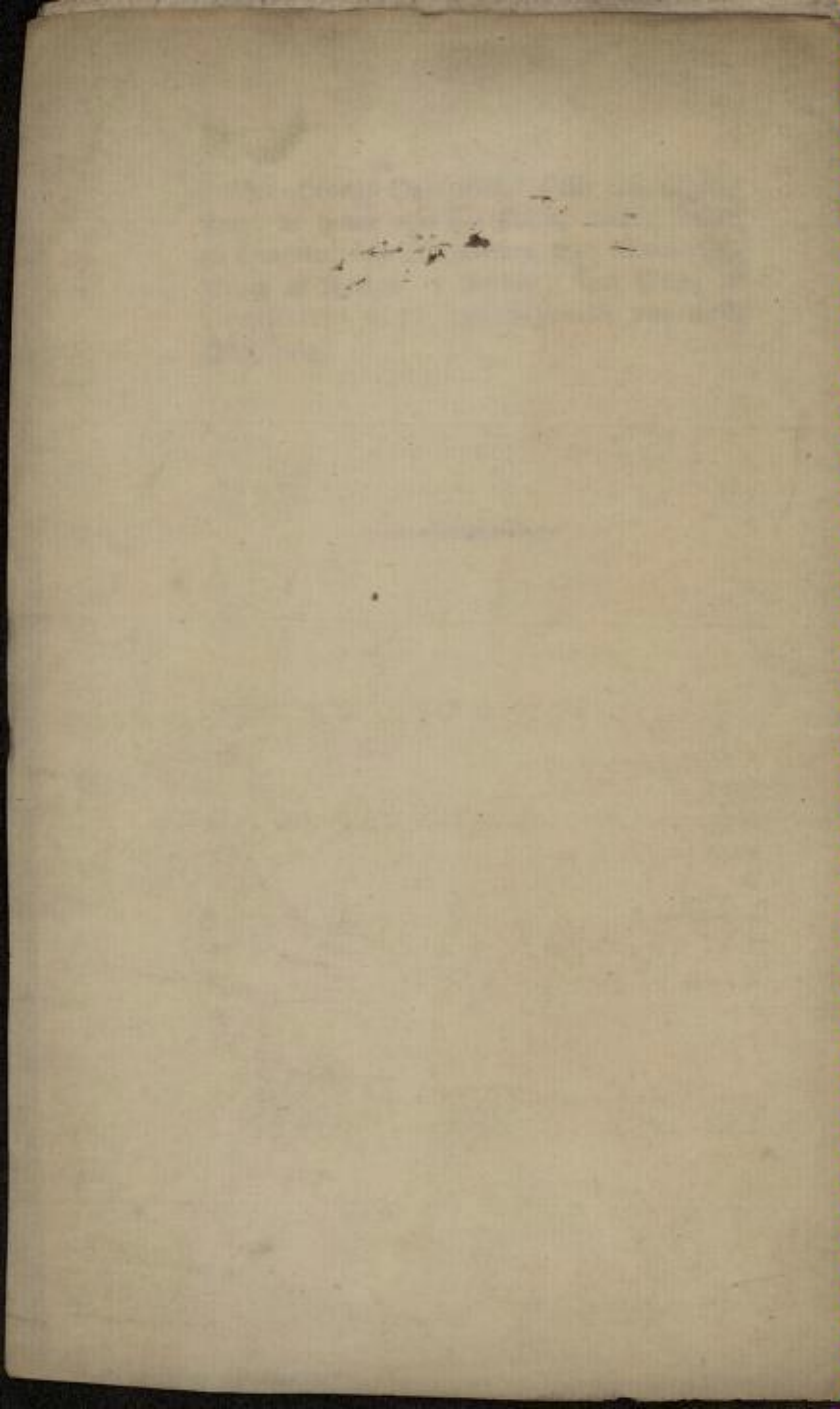
Imidlertid naar man seer en Svensk Orden prange paa en Normands Bryst, opstaaer strax det naturlige Spørgsmaal, af hvilke af disse trende Interesser har Manden gjort sig fortjent. Derimod naar en National Norsk Orden pryder Manden, da veed man strax, at han har gjort sig fortjent af sit Fædreland; thi i modsat Fald, vilde Nationen vist have paa-
staaet offentligt Regnskab efter Grundloven. Og skulde et Rige, der er berettiget at have sin egen Konge, Krone og sin egen Konge, Throne, ikke ogsaa kunne værdiges at have sine egne Ridder-Ordener. Desuden følger der, efter Sigende, med disse Ridder-Ordener en Skat, som tværtimod Grundlovens 18de §. gaaer ud af Riget.

Da jeg, som meldt, ved det overordentlige Storthing fremsatte denne Motion, svarede man mig med et Smil: at Kongerne vare villige nok til at oprette nye Ridder-Ordener, uden at man behøvede ved Grundloven at forbinde dem dertil. Jeg taug, og ingen tog videre Notits af min Motion; men desuagtet blev jeg aldeles ikke overbeviist om sammes mindre Vigtighed. Jeg giver mig derfor den Frihed her paa nye at igjentage den, og til den Ende ærbødigt at foreslaae:

Om Storthinget strax vil indgive en Adresse til Hans Majestæt om en National Norsk

Ridder, Ordens Oprettelse. Efter i manglende
 Fald, at denne min Forestilling maatte sendes
 til Constitutions-Committeen med Anmodning,
 derom at forfatte et Forslag, som Tillæg til
 Grundlovens §. 23, til Afgjærelse paa næste
 Storting.

Dokument nr. 4.

(1953)

Protokollkomitéens særstilling.

Til Stortingets protokollkomite

Jeg tillater meg herved å oversende min utredning om protokollkomitéens stilling og mulighetene for en ny ordning.

Rektor Castberg har meddelt at han ikke har anledning til å gi noen uttalelse om saken.

Ærbødigst

Johs. Andenæs.

Innhold:

	Side
Innledning	1
I. Protokollkomitéens særstilling	2
II. Komitéens historie	3
III. Tidligere ønsker om en reform	3
IV. Betydningen av den konstitusjonelle utvikling for protokollkomitéens stilling	3
V. Gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene	4
VI. Desisjonssakene m. v.	7
VII. Private begjæringer om riksrettstiltale	9
VIII. Enkelte andre gjøremål som er tillagt protokollkomitéen	9
Resumé	10

Til Protokollkomitéen.

Protokollkomitéen har bedt meg om en utredning om protokollkomitéens stilling, særlig med sikte på muligheten av å overføre komitéens arbeid helt eller delvis til Stortingets fagkomitéer.

Jeg skal i det følgende gi en slik utredning, men vil som innledning peke på at en vurdering av de praktiske fordeler og ulemper ved de forskjellige ordninger som kan tenkes, forutsetter et kjennskap til Stortingets daglige arbeid som bare Stortingets egne medlemmer og dets nærmeste funksjonærer kan være i besittelse av. Mitt arbeid vil derfor først og fremst bestå i å gjøre rede for den historiske og rettslige side av saken og analysere de forskjellige muligheter.

I.

Hverken protokollkomitéen eller de øvrige stortingskomitéer er omtalt i grunnloven. Det

eneste unntak er den komité for hemmelige saker som er omhandlet i grunnlovens § 75 f. og g., og som jeg i det følgende ser bort fra. For øvrig er komitéene utelukkende hjelpeorganer for Stortinget og dets avdelinger, og Stortinget kan i sin forretningsorden fritt treffe de bestemmelser om komitéenes sakområde og arbeid for øvrig som det finner hensiktsmessig.

Protokollkomitéen står i flere henseender i en særstilling blant stortingskomitéene, noe som allerede kommer til synlig uttrykk i Stortingets forretningsorden, hvor protokollkomitéen er behandlet i § 9, de øvrige komitéer i § 10.

(1) Denne særstilling gjelder for det første arbeidsområdet. Arbeidsområdet for Stortingets fagkomitéer er avgrenset etter fagområder, og stort sett svarer inndelingen til departementsinndelingen. Protokollkomitéen

téen har en spesialoppgave som går på tvers av inndelingen etter fagområder, nemlig å gjennomgå regjeringens protokoller og gjøre innstilling om dem til Odelstinget (reglementets § 9 a). Dessuten skal komitéen gjennomgå riksrevisjonens antegnelser til regnskapene og gi innstilling til Odelstinget om desisjon (reglementets § 9 b), samt meddele Odelstinget underretning om hvorvidt revisjonen av regnskapene har vært utført overensstemmende med den riksrevisorene meddelte instruks (reglementet § 9 c).

Det må i denne sammenheng nevnes at angivelsen i reglementets § 9 av protokollkomitéens arbeidsområde ikke er uttømmende. Etter fast praksis er det protokollkomitéen som får til behandling alle saker om konstitusjonelt ansvar, uansett om spørsmålet er kommet opp i forbindelse med gjennomgåelse av regjeringens protokoller eller ikke. Det kan f. eks. være en privatmann som fremsetter begjæring om riksrett (se som eksempel Innst. O. II for 1952 — Holtesaken), eller det kan være Stortinget som under behandlingen av en stortingsmelding eller en annen sak beslutter å sende saken over til Odelstinget til undersøkelse av spørsmålet om konstitusjonelt ansvar (se som eksempel Innst. O. XVI for 1926 — riksrettssaken mot Abraham Berge). Protokollkomitéen er altså blitt en fast instans for alle saker om konstitusjonelt ansvar.

Også visse andre saker er lagt til protokollkomitéen, se nedenfor under VIII.

(2). Det annet særtrekk ved protokollkomitéen henger sammen med det første og består i at den er sammensatt utelukkende av medlemmer av Odelstinget, i motsetning til fagkomitéene hvor Odelstinget og Lagtinget så vidt mulig skal være forholdsmessig representert (reglementets § 10, 2. ledd).

(3). Som et tredje særtrekk kommer at protokollkomitéen utelukkende gir innstillinger til Odelstinget. Også fagkomitéene gir innstillinger til Odelstinget, nemlig i lovsaker, men i andre saker gir de innstillinger til Stortinget. Og selv innstillingene i lovsaker er jo i realiteten innstillinger både til Odelstinget og til Lagtinget, selv om de i formen er gitt til Odelstinget fordi saken først kommer til behandling der (og heller ikke alltid kommer videre). Protokollkomitéen er derimot utelukkende et organ for Odelstinget.

I andre retninger står protokollkomitéen i samme stilling som de andre stortingskomitéer. Den har således ingen større rett til å kreve opplysninger av privatpersoner eller offentlige tjenestemenn enn de øvrige komitéer (jfr. Innst. S. nr. 211 for 1952 og ut-

redning av 15. mars 1951 fra Stortingets kon-torsjef til presidentskapet).

II.

Den første protokollkomité ble oppnevnt av Stortinget 4. august 1815 i anledning av visse ankemål fremsatt mot regjeringen, og hadde i oppdrag å gi Stortinget meddelelse om resultatet av sine undersøkelser (Stortingsforh. 1815—1816 I s. 322—323 og s. 328—346). Det oppsto under komitéens arbeid tvil om den skulle gi innstilling med hensyn til spørsmålet om konstitusjonelt ansvar skulle gjøres gjeldende, eller om den skulle nøye seg med å gjøre oppmerksom på de feil den hadde funnet. På grunnlag av en betenkning fra Committeeen for juridiske Gjenstande vedtok Stortinget 22. september at «den til at gjennomgaae Statsraadets Protocoller nedsatte Committee haver, forsaavidt den finder noget paa Statsraadets Embedsførelse at udsætte, blot uden videre at anmærke dette, og det vil da senere være Odelsthingets Sag, enten umiddelbar, eller efter at have indhentet en af dets egen Midte nedsat Committees Indstilling desangaaende, at tage den Beslutning i saa Henseende, som det efter Omstændighederne maatte ansee for den mest passende.» Begrunnelsen var dels at det i komitéen også satt lagtingsmedlemmer, som kunne bli inhabile ved å gi innstilling om riksrettstiltale; dels at spørsmålet om riksrettstiltale lå under Odelstinget, ikke under det samlede Storting, og at det derfor ikke var usannsynlig at Stortinget ved å oppnevne komitéen bare hadde tatt sikte på å få opplysninger uten å ønske noen innstilling om riksrettsansvar (St.forh. 1815—1816, I, Forh. i Sept. s. 84 og s. 90—94).

20. oktober 1815 nedsatte også Odelstinget en protokollkomité. Den umiddelbare foranledning var at Stortingets protokollkomité hadde sendt tilbake en sak som Odelstinget hadde oversendt den. Odelsthingets beslutning lød: «En Committee af 5 Medlemmer skal udvælges af Odelsthingets Midte, som skal gennemgaae og forfatte Indstilling over denne og de flere Sager, hvori Spørgsmaal kan opstaae, om nogen af den norske Regjerings skal trækkes til Ansvar for sine Embedshandlinger.» (St.forh. 1815—1816, II, October s. 314—315).

Det ble åpenbart følt som upraktisk å ha to protokollkomitéer som arbeidet ved siden av hverandre, den ene for Stortinget, den annen for Odelstinget. 19. januar 1816 traff Stortinget følgende beslutning: «Den til at gennemgaae Statsraadets Protocoller nedsatte Committee er fritaget for at foretage nogen almindelig Revision af bemeldte Protocoller, forsaavidt de ere førte efter 1ste No-

vember 1815, til hvilken Tid Revisionen hidtil har fundet Sted.»

På de følgende Storting ble det bare valgt én protokollkomité, av og blant Odelstingets medlemmer, og siden 1827 har denne ordning vært fastlagt i Stortingets reglement (se nærmere kontorsjef Hoff's utredning av 15. mars 1951 s. 2—4).

Desisjons sakene (reglementets § 9 b) ble opprinnelig behandlet i Stortinget etter innstilling fra stortingskomitéen for bank og pengevesen. Fra og med 1830 ble behandlingen overført til Odelstinget, og det ble oppnevnt en egen odelstingskomité, desisjonskomitéen, til å gi innstilling om disse saker (St.forh. 1830, februar s. 185—197, mars s. 221—222). I 1839 ble denne ordning reglementsfastet, og desisjonskomitéen ble også uttrykkelig pålagt å meddele Odelstinget underretning om hvorvidt revisjonen av regnskapene har vært utført i overensstemmelse med den statsrevisorene meddelte instruks (nåværende § 9 c i reglementet, se St.forh. 1893, I, Februar s. 91 flg.). Reglementskomitéen uttalte ved denne anledning at «Erfaring synes tilstrækkelig at stadfæste at alene Protocollernes hensigtsmæssige Gjenemgaaelse kræver alt det Arbeide, som en Committee i Forhold til den Tid, hvori Stortinget kan antages at forblive samlet, derpaa kan afsee», og at følgelig «bør intet andet Arbeide forøvrigt paalægges en saadan Committee end det uundgaaelig nødvendige.» Det ble også anført at protokollkomitéen «i Gjenemgaaelsen af og Indstillingen over de mange og vidtløftige Protocoller, havde et Arbeide, der, med Hensyn til Omfang og Vigtighed, fuldkommen kan sættes ved Siden af de øvrige meest beskæftigede Committees.» (Det bør kanskje i denne sammenheng minnes om at Stortinget den gang bare trådte sammen hvert tredje år og ikke uten Kongens samtykke kunne sitte sammen mer enn 3 måneder.) — Først i 1862 ble protokollkomitéen og desisjonskomitéen slått sammen, slik at komitéen fikk det arbeidsområde den har nå. Noen begrunnelse for dette skritt finnes ikke i de trykte stortingsforhandlinger.

III.

Spørsmålet om en hel eller delvis overføring av protokollkomitéens kontrollerende virksomhet til fagkomitéene ble i 1932 reist i innstillingen fra riksrettskomitéen av representanten Ameln (Innst. S. nr. 1 for 1932 s. 44—45 jfr. s. 54). Han fremholdt at den rasjonelle ordning når det gjelder desisjonen av statsregnskapene er den, at fagkomitéene som behandler budsjettet også overtar gjennomgåelsen av de dis-

posisjoner som allerede er truffet over vedkommende bevilgninger. «Herved vil kontrollen bli mere effektiv — idet fagkomitéen presumptivt er den mest kompetente til å føre denne kontroll — og den vil også kunne foregå hurtigere enn nu er tilfellet.» «Hva angår gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene, må også denne hensiktsmessig kunne legges til fagkomitéene. Hvor det f. eks. gjelder utnevning av juridiske embetsmenn, vil det sikkert være en praktisk og ubetenkelig ordning at kontrollen med disse utnevninger blir lagt til Justiskomitéen.» I fortsettelsen imøtegikk han visse innvendinger mot en slik omordning.

Komitéen uttalte at den «antar at det spørsmål som således er reist, visstnok fortjener å opptas til nærmere overveielse. Det forslag som er antydnet av komitéens medlem Ameln går imidlertid ikke ut på noen endring i gjeldende grunnlovs eller lovbestemmelser, men tar sikte på en forandring i Stortingets arbeidsordning. Under disse omstendigheter finner komitéen ikke grunn til å gå nærmere inn på det spørsmål det her gjelder, idet det etter komitéens mening vil være den korrekte og mest hensiktsmessige behandlingsmåte at spørsmålet blir utredet av Stortingets arbeidsordningskomité.» Komitéen konkluderte med en enstemmig henstilling om at dette spørsmål sammen med spørsmålet om protokollkomitéens adgang til å skaffe seg opplysninger, måtte bli gjort til gjenstand for nærmere utredning.

Så vidt jeg vet har spørsmålet ikke vært drøftet videre før det ble tatt opp på ny i Odelstinget under debatten 19. januar 1952 av Løberg, Varmann m. fl. (se Ot. forh. 1952, s. 20—26).

Den kritikk mot den gjeldende ordning som fremkom under debatten bygget dels på samme synsmåter som Ameln's forslag fra 1933, nemlig at Stortingets fagkomitéer sitter inne med større forutsetninger for å bedømme om det er grunnlag for kritikk overfor en regjeringshandling. Men dessuten ble det sterkt fremholdt, særlig fra protokollkomitéens formann, at arbeidet i protokollkomitéen er så lite tilfredsstillende, at det er med stor ulyst representantene finner seg i å bli plasert der.

IV.

Når arbeidet i protokollkomitéen ikke lenger er hva det engang var, henger det selv sagt sammen med den konstitusjonelle utvikling. Etter 1814-grunnloven var riksretten det mest effektive middel Stortinget hadde til å få sin oppfatning av et stridsspørsmål drevet igjennom overfor kongemakten, og en

riksrettsdom var det eneste sikre middel til å få fjernet en statsråd som Stortinget ville bli kvitt. I den første menneskealder etter 1814 ble det fremmet 6 riksrettssaker (mot statsråd Haxthausen 1815—1816, grev Wedel 1821—22, statsråd Collett 1827, statsminister Løvenskiold 1836 og statsråd Vogt 1845). Etter innføringen av det parlamentariske system har riksrettsinstitusjonen tapt det meste av sin betydning. Det har i dette århundre bare vært en riksrettssak, og bare i ganske få tilfelle har spørsmålet om å gjøre konstitusjonelt ansvar gjeldende vært drøftet for alvor. Det er vel for tidlig å spå at riksretten definitivt har spilt ut sin rolle, slik som tilfellet er blitt i England med det tilsvarende institutt (impeachment med underhuset som anklager og overhuset som domstol). Men en kan iallfall forutsi at det bare med lange mellomrom vil bli aktuelt med en riksrettssak. Selv hvor protokollkomité og Odelsting finner at det er begått feil, er tanken på en riksrettstiltale i alminnelighet meget fjern.

Protokollkomitéens egentlige oppgave, å være en komité for det konstitusjonelle ansvar, har derfor tapt det meste av sin betydning. Og en kan kanskje gå så langt som til å si at dens viktigste oppgave i dag faktisk er å føre en politisk-parlamentarisk kontroll med regjeringens virksomhet innenfor sitt område. Det kommer utpreget fram i komitéens granskning av embetsutnevnelser, konsesjoner og liknende saker, men også når kritikken bygger på et rettslig grunnlag, er det som regel kritikken i seg selv og dens politiske konsekvenser som er hovedsaken, ikke den fjerne mulighet for et konstitusjonelt ansvar.

Også som redskap for en slik parlamentarisk kontroll er imidlertid betydningen av protokollkomitéen sunket. Etter grunnlovens opprinnelige system, hvor statsrådene ikke hadde adgang til Stortingets forhandlinger, var gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene et viktig middel til å få opplysning om regjeringens handlinger. I nåtidens politiske liv med den sterke kontakt mellom regjering og Storting, er dette ikke lenger tilfellet. De politiske betydningsfulle regjeringshandlingene vil i alminnelighet komme fram til diskusjon i Stortinget lenge før protokollkomitéens granskning av regjeringsprotokollene. Det kan f. eks. skje ved opplysninger i budsjettforslaget, ved stortingsmeldinger, ved svar på interpellasjoner eller spørsmål.

Protokollkomitéens arbeid vil derfor i stor utstrekning komme til å fortone seg som en ørkenvandring gjennom et utall av trufne avgjørelser, som enten i seg selv er politisk be-

tydningsløse, eller som har vært gjenstand for politisk debatt tidligere. Gjennomgåelsen av riksrevisjonens beretninger og antegnelser hører vel heller ikke til de arbeidsoppgaver som kaster glans over hverdagen. Ved siden av disse arbeidsoppgaver får protokollkomitéen av og til oversendt til behandling henstillinger fra privatpersoner, ofte åpenbare kvævulanter, om riksrettstiltale — saker som nok kan ha sin menneskelige interesse, men som både rettslig og politisk er uten enhver interesse.

At arbeidet i en bestemt stortingskomité blir betraktet som annenrangs, er i seg selv uheldig. Det kan også tenkes å føre til at besetningen av komitéen blir annenrangs. Det spiller kanskje mindre rolle med det arbeid som protokollkomitéen nå vanligvis utfører. En må som nevnt regne med at det bare med lange mellomrom vil oppstå situasjoner hvor riksrettstiltale er en aktuell mulighet. Men hvis en slik situasjon oppstår, kan saken lett bli av helt dominerende politisk betydning så lenge den står på. I en slik situasjon vil det være meget viktig at den komité som skal behandle ansvarsspørsmålet, sitter inne med autoritet og kyndighet.

V.

Jeg skal først se på mulighetene for en fordeling av den del av protokollkomitéens arbeid som har gitt komitéen dens navn, nemlig å gjennomgå regjeringens protokoller.

Den grunnlovsmessige bakgrunn for denne granskingsvirksomhet er bestemmelsen i grunnlovens § 75 f om at det tilkommer Stortinget «at lade sig forelægge Statsraadets Protokoller og alle offentlige Indberetninger og Papirer». Den vanlige fremgangsmåte er at regjeringen for hvert år sender over regjeringsprotokollene for det forløpne år uten noen særlig anmodning. Det er imidlertid heller ikke noe til hinder for at Stortinget (eller Odelstinget) allerede i årets løp ber om å få forelagt protokollene for behandlingen av en bestemt sak (Castberg, Norges Statsforfatning, II, s. 464).

Dersom en tenker seg granskingen av regjeringsprotokollene fordelt på Stortingets fagkomitéer, er det to forskjellige systemer for behandlingen det kan bli tale om:

1. En kan tenke seg en slik fordeling av granskingen på fagkomitéene uten at dette medfører noen endring i behandlingsmåten ellers. Ordningen ville med andre ord bli, at vedkommende komité ga innstilling til

Odelstinget om granskingen av regjeringsprotokollene innenfor sitt fagområde. Fordelingen av sakene og arbeidets praktiske ordning vil naturligvis reise spørsmål, som jeg ikke her finner grunn til å gå inn på.

Det kan ikke gjøres noen konstitusjonell innvending mot en slik ordning at en komité sammensatt av medlemmer både fra Odelstinget og Lagtinget kom til å gi innstillinger til Odelstinget alene.¹ Om og på hvilken måte en sak skal komitébehandles, er som nevnt noe som grunnloven ikke gir noen regler om. I lovsaker gir også nå fagkomitéene innstillinger til Odelstinget.

Derimot er det en reell innvending at lagtingsmedlemmene i vedkommende komité ville bli inhabile som dommere i en senere riksretts-sak. Slik inhabilitet måtte iallfall bli følgen for den som innstilte på riksrettstiltale. Regelen om at uttalelser og handlinger fra en representant under utførelsen av hans plikter som medlem av Stortinget ikke gjør ham inhabil som dommer i Riksretten (se nedenfor s. 7 note 1), kan neppe strekkes så langt at den dekker et slikt tilfelle. Den som stemte mot forslaget om riksrettstiltale kunne derimot unngå inhabilitet hvis han uten å ta standpunkt til spørsmålet om ansvarsbetingelsene forelå, begrunnet sin stemmegivning med at riksrettsansvaret iallfall ikke burde gjøres gjeldende.

Ved vurderingen av hvilken vekt en skal legge på dette inhabilitetsargument kan en ikke se bort fra den konstitusjonelle utvikling som er skissert i det foregående og som har ført til at riksrettsansvaret har tapt det meste av sin praktiske betydning. Det kan under nåtidens forhold bare tillegges meget begrenset vekt at en bestemt ordning kan medføre visse inhabilitetsfølger med den fjerne mulighet av en riksrettssak for øye.

I en stortingskomité på 12 medlemmer vil der gjennomsnittlig sitte 3 medlemmer fra Lagtinget. Disse vil normalt være fordelt på flere partier. Ved utskytning og loddtrekning skal tallet av lagtingsmedlemmer som deltar i Riksrettens avgjørelse bringes ned til 10. Det er, generelt sett, megen liten sannsynlighet for at det skal komme til å spille noen rolle for domsresultatet om alle 38 lagtingsmedlemmer er med i utskytnings- og loddtrekningsprosedyren, eller om det på grunn av inhabilitet bare er f. eks. 35.

En har for øvrig også den mulighet å av-

skjære inhabilitetsspørsmålet ved en reglementsbestemmelse om at lagtingsmedlemmene i en komité ikke skal delta i gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene eller andre saker om konstitusjonelt ansvar. Eller en kunne begrense utelukkelsesregelen derhen at lagtingsmedlemmene i komitéen ikke skal delta i den videre behandling hvis det fra noe medlem blir fremsatt forslag om tiltale ved riksrett.

Med hensyn til selve komitéarbeidet kan det vel ikke være tvil om at det er riktig, som det er fremhevet av Ameln og andre, at fagkomitéene hver innenfor sitt område er mer kvalifisert til å foreta en reell prøvelse av regjeringens handlinger enn en protokollkomité som skal dekke alle fagområder. Det er tenkelig at en fordeling på fagkomitéene ville føre til at gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene ville få større reell betydning enn den nå har. Det er rimelig å anta at en fagkomité innenfor sitt fagområde ville være mer innstilt på å foreta en realitetsprøvelse av regjeringens vedtak enn protokollkomitéen, som ikke er fortrolig med stoffet på samme måte.

Det er anført mot tanken om en fordeling mellom fagkomitéene at protokollkomitéen har til oppgave å føre kontroll med at regjeringsprotokollene er formelt i orden og at denne kontrollen helst bør samles hos en komité. Det er endog hevdet at denne formelle kontroll er den viktigste oppgave for protokollkomitéen. Men så vidt jeg forstår er den formelle kontroll en nokså enkel oppgave, som ikke krever vanskelige skjønsmessige vurderinger. Noen stor vekt kan jeg derfor ikke legge på dette hensyn, selv om det er klart at det er visse praktiske fordeler ved en samlet gjennomgåelse.

2. Den annen tenkelige løsning er at granskingen av regjeringsprotokollene blir fordelt på fagkomitéene, men at disse gir innstilling til Stortinget, ikke til Odelstinget. Fra grunnlovens side er det ikke noe til hinder for en slik ordning. Odelstinget kan naturligvis ikke berøves sin myndighet til å gjøre konstitusjonelt ansvar gjeldende, og sin rett til å undersøke enhver sak hvor spørsmål om slikt ansvar kan reises. Men det kan ikke av noen forskrift i grunnloven utledes noen plikt for Odelstinget til å foreta en samlet gjennomgåelse av regjeringens protokoller i dette øyemed. Når grunnlovens § 75 f sier at det tilkommer Stortinget å la seg forelegge Statsrådets protokoller og alle offentlige innberetninger og papirer, må dette antagelig tolkes slik, at det er en rett, ikke en plikt, til å foreta en slik gransking bestemmelsen

¹ Annerledes uttalelser av reglementskomitéen i 1830 (Storth.forh. 1830, I, Februar s. 191).

gir uttrykk for.¹ Men selv om det kanskje kan være noen tvil om dette, må det etter mitt skjønn være klart at det ikke er noe til hinder for at den systematiske gjennomgåelse foretas av Stortinget i plenum i stedet for av Odelstinget.²

Når denne gjennomgåelse fra gammelt har vært lagt til Odelstinget og den av odelstingsmedlemmer sammensatte protokollkomité, henger dette naturligvis sammen med at det etter datidens forhold ble betraktet som det viktigste formål med gjennomgåelsen å håndheve det konstitusjonelle ansvar. Etter at det parlamentariske ansvar er kommet i forgrunnen, er denne fremgangsmåte ikke lenger så naturlig. Det er Stortinget, ikke Odelstinget, som er det naturlige forum for den alminnelige drøftelse både av regjeringens generelle politikk og dens enkelte handlinger. Det er liten prinsipiell forskjell på gjennomgåelsen av regjeringens protokoller og behandlingen av en stortingsmelding, hvor regjeringen gjør rede for hva den har gjort og hva den akter å gjøre på et bestemt område. Under nåtidens forhold er gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene nærmest et supplement til alt det materiale til bedømmelse av regjeringens handlinger som blir lagt fram på annen måte, og som i sin helhet blir behandlet av Stortinget. Det er ikke mer nærliggende at det ene skal føre til riksrettstiltale enn det annet. Den eneste riksrettssak i dette århundre, saken mot ministeriet Berge, kom ikke opp i forbindelse med gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene, men ved behandlingen av en stortingsmelding hvor regjeringen gjorde rede for den bankstøtte den hadde ydet.

Regjeringsprotokollene gir som kjent bare opplysning om saker som har vært behandlet av Kongen i statsråd. Hvis det er tale om ansvar for en statsråds opptreden som departementssjef eller for beslutninger som re-

gjeringen har tatt uten formell statsrådsbehandling, vil saken derfor alltid komme fram på annen måte enn ved gjennomgåelsen av protokollene.

Det er derfor i og for seg lite rimelig at en fjerdedel av Stortingets medlemmer er satt utenfor ved diskusjonen om regjeringsprotokollene. Det har forekommet i vår politiske historie at en kritisk uttalelse av Odelstinget i forbindelse med gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene har ført til at regjeringen har søkt avskjed. Det var tilfellet med regjeringen Mowinkel i 1931 etter debatten i Odelstinget om Lilleborg-konsesjonen (se Innst. O. VI for 1931 og Ot.forh. 1931 s. 135—328). Det er iallfall teoretisk tenkelig at regjeringskrise på denne måte kan inntre fordi regjeringen har fått et flertall mot seg i Odelstinget, mens den ikke ville hatt flertall mot seg i Stortinget.

En overføring til Stortinget av regjeringsprotokollenes gjennomgåelse ville reise visse formelle spørsmål.

Den form for vedtak som protokollkomitéens innstillinger nå munner ut i, bærer sterkt preg av at det er det konstitusjonelle ansvar som er utgangspunktet for granskingen. Den form som brukes er i seg selv nokså underlig. Det vedtak som blir truffet går bare ut på et forbehold om at vedkommende medlem av statsrådet kan gjøres ansvarlig etter § 86 i grunnloven hvis en resolusjon eller en embetshandling i det tidsrom de fremlagte regjeringsprotokoller omfatter gjelder utbetaling av offentlige midler eller står i samband med uavgjorte regnskaper og Odelstinget ikke har gjort vedtak i saken. Forbeholdet skyldes den ting, at Odelstinget ikke har fullstendig grunnlag for å bedømme den finansielle forvaltning før Riksrevisjonen er ferdig med sin gjennomgåelse av regnskapene. Selv om vedtaket ikke sier noe som helst positivt om resultatet av gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene, må det etter den vanlige oppfatning betraktes som en godkjenning og dermed som en frafallelse av adgangen til å gjøre ansvar gjeldende (jfr. Castberg, II, s. 466).

For Stortinget, som ikke er håndhever av det konstitusjonelle ansvar, vil det være naturlig å velge en form som ikke kan oppfattes som noen frafallelse av dette ansvar, f.eks. vedlegges protokollen, og på den annen side vil det da være overflødig med noe uttrykkelig forbehold.

Det reiser seg videre spørsmål om hvordan fremgangsmåten skulle bli i de tilfelle hvor spørsmålet om konstitusjonelt ansvar blir reist.

¹ Spørsmålet ble drøftet i Stortinget 4. august 1815 og hadde åpenbart også vært drøftet der tidligere. Det kom ikke til noen avstemning eller beslutning om dette punkt, idet stemningen lot til å være, at selv om bestemmelsen bare ga Stortinget en rett, burde det bruke denne rett for å kunne utøve sin funksjon som folkets representanter på effektiv vis (Storth.forh. 1815—1816, I. s. 337—338 og 343—344).

² Se dog Aschehoug III s. 509, som mener Odelstinget har plikt til å granske regjeringsprotokollene, men det som han anfører om Stortingets oppfatning i så måte er misvisende. Morgenstierne II s. 430 uttaler mer ubestemt, at da Odelstinget er den avdeling som myndigheten til riksrettsanklage er henlagt til, «er det også den, som fortrinnsvis både har et behov for og en plikt til en regelmessig undersøkelse av de omhandlede protokoller og dokumenter».

Saken må i så fall fra Stortinget oversendes til Odelstinget til behandling av det konstitusjonelle ansvar. Og det er vel naturlig at vedkommende komité nøyer seg med å ta standpunkt til den politiske side av saken, og med hensyn til det konstitusjonelle ansvar begrenser seg til den drøftelse som er nødvendig til å begrunne forslaget om oversendelse til Odelstinget. Dette var den fremgangsmåte som ble valgt i 1925 ved behandlingen av statens støtte til Handelsbanken. Saken ble brakt fram for Stortinget i form av en stortingsmelding (St. med. nr. 12 for 1925), som ble behandlet av finanskomitéen, og i sin innstilling foreslo denne saken oversendt til Odelstinget. Fremgangsmåten har den fordel at lagtingsmedlemmene i komitéen ikke ved sin behandling av saken blir inhabile som dommere i riksretten.¹ Til gjengjeld vil Odelstinget være nødt til å sende saken til ny komitébehandling for å få en innstilling om det konstitusjonelle ansvar. Dette kan enten skje ved at det blant Odelstingets medlemmer oppnevnes en spesialkomité for denne konkrete sak, eller ved at Odelstinget har en fast komité til behandling av oppdukkende spørsmål om konstitusjonelt ansvar. Den siste ordning ble foreslått av Ameln i 1932 (Innst. S. nr. 1, 1932 s. 44).

Det er imidlertid heller ingen konstitusjonell hindring for at fagkomitéen behandler saken fullt ut, også med hensyn til spørsmålet om konstitusjonelt ansvar kan og bør gjøres gjeldende. Etter oversendelse fra Stortinget ville saken i så fall kunne behandles i Odelstinget uten ny komitébehandling. En slik ordning ville imidlertid ha følger for komitémedlemmenes habilitet som dommere i riksretten, og kanskje også være mindre tilfredsstillende formelt sett.

Det skal tilføyes at Odelstinget naturligvis når som helst må ha det i sin makt å ta opp

av eget tiltak en sak som det mener kan føre til konstitusjonelt ansvar.

Ved å overføre den regulære gjennomgåelse av regjeringsprotokollene til fagkomitéene og Stortinget ville en unngå den dobbeltbehandling som nå i noen utstrekning finner sted, især for de utenrikske saker. Etter grunnlovens § 75 g tilkommer det Stortinget «at lade sig meddele de Forbund og Traktater, som Kongen paa Statens vegne har indgaaet med fremmede Magter». Etter stortingsreglementets § 42 skal disse traktatsaker behandles av det samlede Storting, og det skjer etter innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomitéen. Samtidig kommer traktatsakene til gransking av protokollkomité og Odelsting i forbindelse med gjennomgåelsen av protokollene. I prinsippet er det vel så at utenrikskomitéens og Stortingets behandling tar sikte på den politisk-parlamentariske kontroll, mens protokollkomitéens og Odelstingets gjennomgåelse tar sikte på den konstitusjonelle kontroll. Men det er klart at disse to sider av granskingen ikke kan rives fra hverandre. Utenrikskomitéen må naturligvis påtale det dersom regjeringen har gått utenfor sin rettslige kompetanse, f. eks. ved å avslutte en traktat av særlig viktighet uten å ha innhentet samtykke fra Stortinget. Og på den annen side er protokollkomitéens gransking av regjeringsprotokollene ikke begrenset til spørsmålet om et mulig riksrettsansvar, men tar i våre dager først og fremst sikte på å konstatere om det er grunnlag for kritikk mot regjeringen. Sammenholder en f. eks. utenrikskomitéens og protokollkomitéens utførlige innstillinger om Grønlandssaken (Innst. S. nr. 166, 1933 og Innst. O. XXX, 1933), vil en se at det i det vesentlige er de samme spørsmål som er drøftet i begge innstillinger, selv om komitéene har forsøkt å gjennomføre en viss arbeidsdeling. Hvis traktatsakene i sin helhet ble behandlet av utenrikskomitéen og Stortinget, ville en dobbeltbehandling bare være nødvendig i tilfelle hvor det for alvor blir reist spørsmål om konstitusjonelt ansvar og saken av den grunn må gå over til Odelstinget.

VI.

Jeg skal dernest se på de oppgaver som påligger protokollkomitéen etter reglementets § 9 b og c, og taler først om desisjonssakene.

Desisjonssakene angår spørsmålet om decharge for avlagte regnskaper. Blir decharge gitt, er spørsmålet om ansvar dermed avgjort medmindre det senere kommer fram nye opplysninger. Går desisjonen ut på illeggelse av ansvar, er dette naturligvis ikke noen bindende avgjørelse om ansvaret, men bare en oppfor-

¹ Dette spørsmål ble reist under riksrettssaken mot Abraham Berge for advokat Christiansens vedkommende. Christiansen hadde vært formann i finanskomitéen ved behandlingen av stortingsmeldingen om støtten til Handelsbanken, og både i et særvotum i innstillingen og under debatten om innstillingen i Stortinget hadde han gitt bestemt uttrykk for at det ikke var noe å bebreide Abraham Berges regjering. Han ble likevel ikke kjent inhabil, idet rettens flertall gikk ut fra at han pliktmessig hadde uttalt seg under utøvelse av sitt stortingsverv og at det ikke kunne medføre inhabilitet når grunnlovens ordning nå engang er den at vervet som dommer i riksretten er kombinert med vervet som stortingsmann (se Riksrettstidende s. 2134—2138). For et annet medlem av riksretten, Moseid, som også hadde vært med i finanskomitéen, men som hadde uttalt seg mer forbeholdent, var inhabilitetsinnsigelse ikke reist.

dring til den ansvarlige om å innbetale beløpet. Nekter den ansvarlige å godta ansvarsdesisjonen, må ansvaret gjøres gjeldende ved søksmål. Gjelder det ansvar for statsråder, kan ansvaret bare gjøres gjeldende ved riksrett, og bare i forbindelse med straffesøksmål (jfr. ansvarlighetsloven av 5. februar 1932 nr. 1 § 7).

Grunnloven selv inneholder ikke andre forskrifter om regnskapsdesisjon enn bestemmelsen i § 75 k om at det tilkommer Stortinget — foruten å utnevne 5 revisorer til å gjennomgå statens regnskaper — «at træffe Bestemmelser angaaende Ordningen af Decisionsmyndigheden overfor Statens Regnskabsbetjente». Denne bestemmelse om desisjonsmyndigheten, som kom inn ved grunnlovbestemmelse av 7. desember 1917, skulle gjøre det klart at desisjonsmyndigheten overfor statens underordnede regnskapsbetjenter kunne legges til Riksrevisjonen (i stedet for som tidligere å høre under sentraladministrasjonen). Bestemmelsen tar ikke sikte på de konstitusjonelt ansvarlige statsråders regnskapsavleggelse.

Etter lov om statens revisjonsvesen av 8. februar 1918 er ordningen nå at Riksrevisjonen skal «avgi innstilling til desisjon av Odelstinget angående de av den øverste administrasjon avlagte regnskaper og trufne disposisjoner over penger, forråd og verdier av enhver art». Med hensyn til regnskaper og disposisjoner som ikke hører under Odelstingets avgjørelse, avsier Riksrevisjonen selv desisjon.

Protokollkomitéens oppgave består altså i å gjennomgå Riksrevisjonens antegnelser og forslag til desisjon overfor de konstitusjonelt ansvarlige og gi innstilling til Odelstinget om dette.

Spørsmålet om å overføre denne oppgave fra protokollkomitéen til Stortingets fagkomitéer uten å forandre arbeidsfordelingen mellom Odelsting og Storting, står konstitusjonelt i nøyaktig samme stilling som det tilsvarende spørsmål med hensyn til gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene, se foran under V. 1. Det kunne i tilfelle være tale om to forskjellige ordninger: Enten at arbeidet i sin helhet skulle overføres til en av fagkomitéene (formodentlig finanskomitéen), eller at det skulle fordeles på fagkomitéene, slik at den komité som behandler budsjettet for en etat også fikk antegnelse til regnskapet. Det var den siste ordning som ble foreslått av Ameln i Spesialkomitéens innstilling i 1932.

Det kan også her reises spørsmål om å gå et skritt videre og overføre behandlingen av desisjonssakene fra Odelstinget til Stortinget. En slik ordning ville forutsette at loven om

statens revisjonsvesen ble endret. Den har også en konstitusjonell side.

Da desisjonssakene i 1830 ble overført fra Stortinget til Odelstinget skjedde det med en konstitusjonell begrunnelse. Flertallet i reglementskomitéen la avgjørende vekt på at desisjonene «muligens kunne umiddelbar medføre Nødvendigheden af en Rigsrets-Action». Ganske visst var det enighet i komitéen om at et pengeansvar alene ikke kunne gjøres gjeldende ved riksretten, men komitéen utledet av grunnlov og ansvarlighetslov «at Feil, som kan lede til Penge-Ansvar for Statsraadene, som oftest tillige medføre Straffe-Forpligtelse, til hvilken Erstatnings-Pligten ordentligvis maa betragtes som Accessorium. — — — Men det er formeentlig utvivlsomt, at den, der har indstillet eller decideret Ansvar, som efter sin Natur har saadan dobbelt lovmæssig Følge, har saa ganske erklæret sig paa Anklagerens Partie, og den, der under Behandlingen med offentlig Myndighed har bestemt sig for Ansvarsfrihed paa den Sigtedes Partie, — at han ikke vel kan erkjendes for upartisk Dommer.

Saaledes staaer Statsregnskabernes Decision, og alt hvad dermed staaer i Forbindelse, ganske ved Siden af Statsraads-Protocollernes Revision, som man aldrig har tvivlet om, maa udelukkende være Odelstingets Sag, formdelst Lagthings-Medlemmernes Function som tillige Dommere i Rigsretten. — — — At gjøre Lagthingets Medlemmer deelagtige i noget, der angik Statsregnskabernes Decision, vilde derfor være det samme som at fritage de Ansvarspligtige for den væsentligste Del af deres Ansvar, ved at gjøre den største Deel af Rigsretsdommerne til Parter, altsaa inhabile, saa at vedbørlig Dom ikke kunde finde Sted.»

Aschehoug (III, s. 487) gjengir disse betraktninger, og må visst oppfattes slik at han gir sin tilslutning til dem. Han supplerer reglementskomitéens argumentasjon med at desisjonsmyndigheten naturligst er å betrakte som et aksessorium til den anklagemyndighet som grunnloven legger til Odelstinget. Castberg (II, s. 475) uttaler under henvisning til Aschehoug at likesom det er Odelstinget som etter grunnloven har myndigheten til å beslutte riksrettstiltale mot regjeringens medlemmer, må det også være Odelstinget, som har desisjonsmyndigheten og kan treffe beslutning om hvorvidt regjeringens regnskaper skal godkjennes.

De betraktninger som er anført av reglementskomitéen i 1830 og senere av Aschehoug, har ikke lenger den vekt som da riksrettsansvaret var Stortingets sterkeste maktmiddel overfor regjeringen. Det er nå også på dette område den parlamentariske kritikk som er

det viktigste. Riksrettsdom er en meget fjern mulighet.

Den form som innstillinger og vedtak i desisjonssaker nå har, bærer preg av at det er det konstitusjonelle ansvar som har vært utgangspunktet. Så lenge et vedtak om decharge oppfattes som en frafallelse av adgangen til å gjøre konstitusjonelt ansvar gjeldende, er det riktig nok at det er Odelstinget som er den kompetente myndighet. Men det kunne sikkert for vedtak om regnskapene på samme måte som for gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene finnes en form som ikke kunne oppfattes som en slik frafallelse og som ikke gjorde lagtingsmedlemmene inhabile i tilfelle av riksrettstiltale.

Det kan etter mitt skjønn neppe utledes av grunnloven noen regel om at Odelstinget skal desidere regjeringens regnskaper. Det ville neppe fra grunnlovens side være noe til hinder for en ordning som la desisjonsmyndigheten også overfor statsråder til Riksrevisjonen, slik at spørsmålet bare ble forelagt for Odelstinget når desisjonen ikke blir godtatt av den ansvarlige, og det derfor kan reises spørsmål om ansvaret skal fastslås ved en riksrettstiltale. Det ville neppe heller være noe til hinder for en ordning i likhet med den som i foregående avsnitt er skissert med hensyn til gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene, nemlig at behandlingen av regnskapsavleggelsen normalt ble foretatt av Stortinget og at dette bare sendte saken over til Odelstinget når det fant at spørsmålet om konstitusjonelt ansvar burde overveies. Kontrollen med anvendelsen av statsmidler har nær sammenheng ikke bare med håndhevelsen av riksrettsansvaret, men også med Stortingets finansielle myndighet. Det kan sies å være naturlig at prøvelsen av en regnskapsavleggelse skjer ved den samme myndighet som har vedtatt budsjettet og oppnevnt revisorer. I Danmark som har en ordning av riksrettsansvaret som ligger vår egen nær, er myndigheten til å gi decharge i grunnloven uttrykkelig lagt til Landsting og Folketing i fellesskap, ikke til Folketinget som har myndigheten til å reise tiltale for riksrett.¹

Men så vidt jeg kan se vil det ikke være noe særlig å vinne ved en slik omlegning. De-

¹ Grunnlovens § 49, 1. ledd: «Rigsdagen vælger fire lønnede Revisorer. Disse gennemgaar det aarlige Statsregnskab og paaser, at samtlige Statens Indtægter deri er opførte, og at ingen Udgift uden Hjemmel i Finansloven eller anden Bevilgning har fundet Sted. De kan fordrø sig alle fornødne Oplysninger og Aktstykker meddelte. — Det aarlige Statsregnskab — med Revisorernes Bemærkninger — forelægges derefter Rigsdagen, som med Hensyn til samme tager Beslutning.» Jfr. Berlin, Den danske Statsforfatningsret, 2. del, 2. utg. (1939) s. 153—155.

sisjonssakene gir sjelden anledning til noen politisk debatt og tar svært lite av Odelstingets tid. Dette henger sikkert sammen med den sterke stilling som Riksrevisjonen har ved at avgjørelsesmyndigheten her er lagt til et stortingsvalgt kollegium på 5 medlemmer. De hensyn som kan tale for at gjennomgåelsen av statsrådsprotokollene overføres til Stortinget, gjør seg ikke gjeldende med samme vekt for desisjonssakenes vedkommende.

Etter Stortingsreglementets § 9 c skal protokollkomitéen også «meddele Odelstinget underretning om hvorvidt revisjonen av regnskapene har vært utført overensstemmende med den Riksrevisorene meddelte instruks». Dette skjer i praksis ved innstillingen om Riksrevisjonens årlige innberetning og regnskap.

Her er det ikke tale om utøvelsen av konstitusjonell kontroll, men om en kontroll med Riksrevisjonen selv. Når denne kontroll er lagt under protokollkomité og Odelsting er vel årsaken den rent praktiske, at de instanser som har kjennskap til Riksrevisjonens arbeid fra behandlingen av dens innstillinger, også har de beste forutsetninger for å bedømme Riksrevisjonens egen virksomhet. Hvis desisjonssakene gikk over til Stortingets fagkomitéer, måtte en av dem også ta Riksrevisjonens beretning.

VII.

Det hender år om annet at det fra privatpersoner kommer inn anmodning om riksrettstiltale overfor statsråder eller høyesterettsdommere. Som regel gjelder det klager over angivelige overgrep i rettspleien.

Det er klart at hverken Storting eller Odelsting har noen plikt til å behandle slike klager. Og det har forekommet at Stortinget uten videre har henlagt en slik begjæring (St.tid. 1926 s. 562). Denne fremgangsmåte kunne visst uten skade brukes oftere. Men den vanlige fremgangsmåte er at saken blir sendt til protokollkomitéen som så gir innstilling til Odelstinget.

Siden klagen her direkte går ut på riksrettstiltale, er det naturlig at den blir behandlet i Odelstinget. Men som før fremholdt, er det ikke noe i veien for at en av Stortingets fagkomitéer kan gi innstilling til Odelstinget. I disse saker er det utvilsomt justiskomitéen som er den mest kompetente.

VIII.

Etter praksis blir også enkelte saker som hverken er uttrykkelig nevnt i stortingsreglementet eller gjelder konstitusjonelt ansvar, overlatt til protokollkomitéen. Det er således protokollkomitéen som redegjør for resultatet

av Stortingets anmodninger til Regjeringen; det skjer i innstilling til Odelstinget (se f. eks. innst. O. IV A for 1949, avsnitt II). En slik redegjørelse har jo nokså nært slektskap med granskningen av regjeringsprotokollene, men formelt sett kunne det sies å være mer naturlig at en redegjørelse for resultatet av Stortingets anmodninger blir gitt overfor Stortinget selv, ikke overfor en av dens avdelinger. Jeg nevner i denne sammenheng at fortegnelse over svar fra regjeringen vedkommende saker som den har fått oversendt fra Stortinget, blir gitt i et stortingsdokument fra Stortingets presidentskap (se som eksempel dok. nr. 7, 1952).

Av en eller annen grunn behandles fra gammelt av Norges Brannkasses regnskap av protokollkomitéen og Odelstinget, mens regnskapene fra de selvstendige statsbedrifter ellers blir behandlet av fagkomitéene og Stortinget (de offentlige banker således av finanskomitéen, A/S Vinmonopolet av sosialkomitéen).

De oppgaver for protokollkomitéen som er nevnt i dette avsnitt, står bare i løs forbindelse med håndhevelsen av det konstitusjonelle ansvar. Sakene hører vel så naturlig under Stortinget som under Odelstinget, og det kan ikke være betenkelighet av noen art ved å overlate dem til fagkomitéene.

Resumé.

1. Protokollkomitéens primære oppgave er å håndheve det konstitusjonelle ansvar.

Utviklingen har ført til at regjeringens rettslige ansvar er trådt i bakgrunnen for dens politiske ansvar. Til å foreta en politisk vurdering av regjeringens handlinger må Stortingets fagkomitéer antas å være en mer sakkyndig instans innenfor hver sitt sakområde.

Utviklingen har også ført til at protokollkomitéen sjelden får saker av større politisk interesse. Dette gjør at mange av komitéens medlemmer føler arbeidet lite tilfredsstillende og at vervet er lite ettertraktet.

2. Det finnes ingen konstitusjonell hindring for at protokollkomitéens arbeidsområde fordeles på Stortingets fagkomitéer uten at behandlingsmåten for sakene ellers forandres. Hvis en legger vekt på at lagtingsmedlemmene i komitéen ikke skal gjøres inhabile som dommere i riksretten, kunne dette gjennomføres ved regler som utelukket dem fra

deltagelse i komitéens arbeid med visse saker, men det er etter mitt skjønn ikke grunn til å legge stor vekt på dette hensyn.

Uten å ta noe endelig standpunkt finner jeg at meget taler for at ordningen med en egen protokollkomité, som har som sin viktigste oppgave å gjennomgå regjeringens protokoller, har overlevet seg selv og ikke svarer til nåtidens konstitusjonelle forhold.

3. Det kan også være spørsmål om å gå et skritt videre i å trekke konsekvensen av at den politisk-parlamentariske kontroll nå helt overskygger den rettslige. Det kan overveies å overføre helt eller delvis til Stortinget de saker som nå behandles av Odelstinget etter innstilling fra protokollkomitéen.

Iallfall med hensyn til gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene fortjener en slik tanke etter mitt skjønn alvorlig overveielse. Det er prinsipielt liten forskjell på gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene og gjennomgåelsen av en stortingsmelding som gjør rede for hva regjeringen har foretatt seg på et bestemt område. Under nåtidens forhold er gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene nærmest et supplement til gjennomgåelsen av alt det øvrige stoff som blir lagt fram om regjeringens virksomhet, og som i sin helhet behandles i samlet Storting.

4. Hvis en vil gi protokollkomitéen mer tilfredsstillende arbeidsoppgaver uten likevel å splitte opp den granskingsvirksomhet som den nå utfører, kunne man gjøre den om til en stortingskomité, som gir innstillinger til Odelstinget i de saker som komitéen nå har, og innstillinger til Stortinget i de saker som ellers blir lagt til komitéen. Det er her mange muligheter for omordninger og kombinasjoner. En mulighet er f. eks. å gjøre utenriks- og konstitusjonskomitéen til en ren utenrikskomité ved å overføre de konstitusjonelle spørsmål til en konstitusjons- og protokollkomité. En annen tenkelig ordning er å slå sammen protokollkomitéen og administrasjonskomitéen til en kombinert administrasjons- og protokollkomité. Eller en kunne fordele gjennomgåelsen av regjeringsprotokollene på fagkomitéene, mens desisjonssakene samlet ble overført til administrasjonskomitéen, som da ville bli en administrasjons- og desisjonskomité.

Det ligger utenfor mitt kompetanseområde å ta standpunkt til disse forskjellige alternativer.

Bestun, den 20. januar 1953.

Johs. Andenæs.